

The Project Gutenberg eBook of Tuomion jälkeen

Olin sattumalta tutustunut häneen. Ja vaikka heitä oli siellä Söörnäisten perukoilla satoja, jotka surun ja puutteen näännyttäminä taistelivat epätoivoisesti turvattomaksi jääneen perheensä olemassaolon puolesta, kumminkin oli hän minua ikäänkuin lähempänä ja hänen kohtalonsa painoi minua raskaammin kuin muiden.

Usein istuimme yhdessä päättyneen päivätyön jälkeen.

— Olettehan pohjalainen — sanoin kerran.

Hän katsoi minuun ilostuen.

»Olen, pohjalainen minä olen — mistä sen tiesitte?

— Huomasin sen jo ensinäkemältä, tunnenhan nuo piirteet.

»Sieltäkö tekin?»

— Siellähän minä nyt viimeksi...

»Voi sentään, kumpi olisimmekin jääneet sinne!»

— Todellakin! mutta ehkäpä vielä joskus...

»Ei minulla ole enää sinne menoa, vieraat ihmiset, niin siellä kun täälläkin, toisin olisi, ellen olisi sieltä lähtenytään.

— Mikä teidät taikaan tänne?

»Minä kerron nyt kerran kaikki, alusta alkaen, oikeassa järjestyksessä, — ellei teitä vain pitkästyttä.»

— Istun mielelläni vaikka puoleen yöhön.

* * * * *

»Ei tämä Juha-vainaa — taas sanoin vainaa, vaikka se tuntuu niin kamalalle — niin, ei hän ollutkaan minun ensimmäinen mieheni, olin jo leski kun hänelle tulin.

Minä jouduinkin perin nuorena ensikerran naimisiin, se oli vanhempieni tahto. Mies, jolle he minut näyttivät, omisti torpan, mutta sairasti rintatautia. Oli meillä lapsiakin, oli kaksi poikaa, mutta ne potivat isänsä perintötautia kumpainenkin.

Niin oli se minun silloinen elämäni, kuin on kulku kautta savikon, niljaisen tien, raskaanharmajana syyspäivänä, ilman ainoatakaan ilonhetkeä. Sängyssä ryiskeli Matti-vainaja kaikki päivät ja pojat kalpeina, kituvina ympärilläni kitisivät. — Sellaista oli se elämä.

Sitte tuli tuoni ja korjasi niiden isän ja on kuin kuolema ensin opittuaan taloihin tien, löytäisi sinne kerkeämmin jo toisen ja kolmannennenkin kerran, niin kävi nytkin — ja eräänä päivänä olin minä torpassa — yksin.

Kolkollehan se tuntui senjälkeen, mutta olihan se siltä, kuin kuorma olisi harteilta pudonnut.

Paikka jäi minulle ja siinä aijoin yksinäni vanhentua.

Mutta toisin kävi.

Seuraavana kesänä tuli tämä Juha Kanervo kylään töihin, se oli nuori maalari ja koria poika olikin silloin.

Usein tuli se sinne minun mökilleni, istui kanssani pitkät illat ja jo minä joskus ihmettelin, että miksi se siellä, olisihan sillä ollut iloisempaakin seuraa, paljon siitä tytöt pitivät, sievempi oli kuin kylän pojista kukaan.

Kerran taas, se oli ensimmäisenä sunnuntaina Juhannuksen jälkeen. Kaunis oli ilta silloin, voi minä muistan sen vielä, niin kuin eilisen päivän...

Istuin siinä porraspuulla ja katselin sitä ihanata maailmaa, — toisella puolen meren tyyni ulappa, toisella avarat viljavainiot ja pihakoivut tuoreimmassa vihreydessään.

Kylältä kuului iloinen polkantahti.

Siinä minä sitä soittoa kuuntelin, kuuntelin ja mietiskelin, miten se minun elämäni oli sivuuttanut sen nuoruusajan, ilman, että sen iloista ollenkaan olin osalliseksi tullut, oli kuin olisivat ne riemut vaan muita varten, — ei minua.

Silloin näin minä jonkun tulevan pellon pientareita pitkin ja sitte kun minä tunsin, että se todella oli hän, Juha, piti minun kätkeä punastuneet kasvoni ja sydämeni löi, kuin

pyrkien rinnasta pakoon — nyt minä jo arvasin, mitä sillä oli mielessä, kun se näin kesken kisojen minun luokseni lähti.

Kuulin askelten lähenevän, tunsin että se istui vierelleni siihen porrasspuulle ja kun minä yhä peitin kasvojani virkkoi hän:

— Taidan tulla liian usein, Elina.

— Et toki, et sinä liian usein — luulen vastanneeni, mutta hän otti minun molemmat käteni ja katsoi kasvoihini: — Entä jos jäisinkin tänne, ellen menisikään enää pois, mitä sinä silloin sanoisit, Elina?

— Ei, et sinä jää, et voi jäädä. Ei minusta ole sinulle, vanha olen, paljoissa kärsimyksissä kulunut. Ota itsellesi kaltaisesi, nuori ja kaunis, — niin sanoin, mutta se vaan naurahtaen virkkoi:

— Mikä minun on, se on minun. — Eikä siinä auttanut mikään.

Niin se oli, tiedätkö, ei mene mielestäni se ilta, elikkä yö se jo oli, — nehän ovat siellä pohjoisessa niin valoisat ne kesäiset yöt, aivankuin päivät, tiedättehan.

Siinä me istuimme kauvan äänettöminä, käsi kädessä. — Sen käsi oli niin pehmeä ja kaunismuotoinen, en ole kellään nähnyt sellaista kättä, — ja minä mielessäni ihmettelin sitä minun kevättäni, kun se tuli juuri silloin, kun vasta olin sitä mielessäni kaipaellut.

Siitä sitte se eläminen ulotettiin, minä nuorenin aivan, olin kuin uusi ihminen, — ne entiset surut ja kestetyt kärsimykset olivat kuin paha, ilkeä unennäkö, joka aamuntullessa haihtuu, jättäen jälkeensä vaan hämärän muiston.

Silloin sitä tehtiin työtä ja mistä lienee se voimakin tullut, mutta väsymystä en tuntenut siihen aikaan.

Juha toivoi lasta, poikaa se odotti — piti sille toisinaan nauraa, niin oli vielä lapsellinen itsekin, tietäähän sen, kun siinä vasta oli, neljänkolmatta ikäinen, mikäs se oli muu kuin lapsi vielä itsekin.»

Minä katselin vanhinta poikaa, joka lepäsi siinä risaisella leposohvalla. Lapsen kasvot olivat laihat ja kalpeat, peite hänen päällään oli repaleinen, kaikki mitä ehjää huoneessa löytyi oli leivän eteen myyty ja pantattu.

Osoitin lasta ja lausuin: — Pojan sai ja vielä näköisensä — luulen minä.

»No aivan se on sen näköinen, ellei vaan olisi noin laiha — kyllä se Juha oli siitä iloinen, itse se sitä yötkin hoiteli, minun ei tarvinnut muuta kun rintaa vaan annoin, kyllä se oli siitä niin hyvä.»

* * * * *

Hän vaikenä, viivähtäen noissa rakkaissa muistoissaan. Istuin hiljaa ja odotin, kunnes hän taas jatkoi:

* * * * *

»Parin vuoden perästä syntyi tuo toinen poika ja kolmen vuoden kuluttua tyttö, josta tuli vasta oikea isän silmäterä.

Mutta ne maat olivat pienet ja karunlaiset, jos niitä vaikka kuinka hyvin hoiteli, eivät antaneet ne näin monelle hengelle vuotuista elämää, vaan piti Juhan talvisin käydä työansiolla Oulussa ja Torniossa. — Ne olivat pitkiä ja ikäviä ne erossa-oloajat. Tuumailtiin ja mietittiin, miten järjestää se elämä, että saataisiin olla kaikki yhdessä.

Ja kerran kun Juha taas palasi matkoilta oli hän sen päättänyt: — Me myymme tämän torpan ja perustamme kodin Helsingissä, ei luulisi siinä kylässä kunnon työmieheltä työn puuttuvan — hän puheli, eikä minulla ollut mitään sitä muuttoa vastaan, koska hän sen kerran niin oli harkinnut.

Hyvin se luontuikin alussa. Ansiot olivat täällä paremmat kuin siellä pohjoisessa. Juhakin sai kulkea paremmin puettuna. — Lysti sitä olikin katsella, komiammaksi se vaan kävi, niin oli pyhäpukeissa kun herra, en tahtonut iletä sen rinnalla kävellä, tällainen kun olen, vanha, ruma akka. Mutta siitä en koskaan saanut sanaakaan hiiskua, suuttui, nähkääs, jos jotakin vaan sanoin sinnepäin.

Olivat ne sunnuntaipäivät meidän elämässämme sellaiset juhlahetket, pyhäpäivää ne lapsetkin aina viikonvarrella odottivat. Oli meillä silloin aina tapana lähteä yhdessä kaupungille, se oli niistä niin hauskaa — paljonhan sitä nähtävää täällä olikin meille jotka sieltä kaukaiselta maaseudulta olimme tulleet.

Mutia ei tätä onnea kestänyt kauvan, viime kesä vielä jotenkuten kului, vaikka kallis aika jo alkoikin ahdistella, mutta syksyllä loppuivat maalarien työt tavallista aikasempaan, syynä lienee ollut nuo ainaiset lakotkin — kunnan töihin oli turvattava.

Kerran tuli Juha kotia keskellä päivää, istui pöydänpäässä äänettömänä, synkän näköisenä. En kysynyt mitään, huomasin kaikesta, että tosi nyt oli edessä, sillä en ollut sitä koskaan sellaisena nähnyt.

Kunnan työt olivat lopetetut.

Kului taas muutamia päiviä. Juha oleskeli paljon poissa, minä tiesin, että se turhaan oli etsinyt työtä, vaikka ei puhunut mitään, aina se koetti minua suruilta säästää.

Oltiin jo helmikuun puolella ja sotaa käytiin parhaillaan.

Seisoin tuossa hellin ääressä ja sekotin vellikattilaan sen viimeisen jauhontuoksun, mitä koko tässä taloudessa löytyi. Mitään muillakaan ei enää ollut, lukuunottamatta muutamia silakoita, joita vielä oli jäljellä — viimeinen ateria, eikä mistään tuloista tietoakaan. — Siinä hämmensin kiehuvaa kattilaa ja mielessäni mietin, että tällälailloko siitä meidän elämästämme nyt tulee loppu.

Juha tulee sisälle, laskee puusylyyksen uunineteen ja sanoo:

— Kaikki ovat.

Minä säikähdin tuota kolkkoa ääntä, vaikka omakin mieleni oli musta. Olin hiljaa ja odotin hänen lisäävän, koska kasvoistansa näin, että hän vihdoinkin alkoi puhua.

— Kävin Rantalankin puheilla, — alotti harvaksen Juha, — ajattelin, että jos suurimmassa hädässä olisi tahtonut vanhaa tuttavaa auttaa, — ei muuta kun huusi ja haukkui, — komea nuori mies olet, siellä sisällä vaan happanet ja akkasi turvissa piileksit, lähde kaarttiin, niin pelastat mukulasi nälkäkuolemasta, vai luuletko sinä olevasi sen kummempi kuin muutkaan työläiset. Vaikka kuka sun tietää, jos lahtari lienetkin, koska et ole yhdistykseenkään ruvennut. Sellainen lohdutus siltä Rautalalta tuli.

— Sellainenko sekin nyt.

— Niin sanoi.

Taas vaikenin hän hetkeksi... ja minä tiesin, että nyt tullaan siihen, mitä hän oli aikonut sanoa. .

— Hyvää palkkaa ovat luvanneet, viisitoistamarkkaa päivällä ja kaartin ruoka, ei tarvitsisi tehdä muuta kuin vartiopalvelusta, rintamalle meno on vapaaehtoinen — mitähän tekisin?

— Sinunko pitäisi ruveta punakaartiin! — eikö mikään muu nyt nälkäkuolemasta pelasta! — huusin minä.

— Muuta pelastusta ei näy, — vastaa hän.

— Kunpa päästäisiin täältä takaisin sinne — huokasin minä ja meidän mieleemme muistui se entinen koti siellä kaukana, jonka olimme jättäneet.

Lapset leikkivät lattialla. Olin niitä viimeaikoina usein seurannut ja huomannut, miten niiden leikit nykyisin aina koskivat ruokaa. Se suretti ja kidutti minua kovin. Nytkin niillä oli ruokakauppa ovensuunurkassa, niissä vuorotellen kävivät ostoksilla. Siellä löytyi leipää, perunoita ja makkaraa. Siellä pieni Laila-tyttökin täytti tyhjän kuppinsa mielikuvituksensa makealla maidolla.

Juha huomasi ne myös ja katsoi minuun:

— Niiden on nälkä.

Hänen silmänsä kyyneltyivät ja murtuneella äänellä hän lausui:

— Minä menen kaartiin, Elina, minun *täytyy*!

Enkä minä enää vastustellut, vaikka sydämeni oli tuhkasta pakahtua.

Juha ilmottautui vartiopalvelukseen, mutta kolmen päivän kuluttua lähettivät he hänet rintamalle, Länkipohjaan.

Siitä alkoi minulle vaikea aika. Pojilla oli nyt kyllältä ruokaa, minä ja pikku Laila emme sitä juuri tarvinneet, tyttö sairastui ankarasti rokkoon ja minä hänen vierellään en muuta kun itkin yöt ja päivät. Olin aivankuin sekaisin. Jos hetkeksi torkahdin, ilmestyivät silmieni eteen kamalat kuvat, luulin, että toisinaan uneksin valveillakin ollen.

Täyttä kahta viikkoa ei vielä ollut Juhan lähdöstä kulunut, kun eräänä päivänä minun tuuditellessani sairasta lasta, ilmestyy hän äkkiarvaamatta eteeni. Äänettömästi oli hän aukaissut oven ja ensihetkessä niinä kovasti säikähdin, luullen taas näkyjä näkeväni.

Mutta kun tulin vakuutetuksi siitä, että se todella oli Juha, ilmielävänä ja vahingoittumattomana, syöksyin hänen syliinsä ja minua ihan pyörrytti se ilo, että olin saanut hänet takaisin — mitään muuta ei sillä hetkellä mieleeni tullut.

Hänpä ei iloinnut. Synkkänä jurotti, ei sanallakaan selittänyt pikaisen paluunsa syytä, vaikenä vaan ja mietiskeli, — en kysynyt minäkään, vaan jäin odottamaan kunnes se itse sen ilmoittaisi.

Oli lauantai ilta. Tyttö oli jo hiukan toipumaan päin ja nukkui rauhallisesti, kun minä sanoin Juhalle:

— Pitäisi minun mennä kylvettämään nuo pojat, tulethan, isä, Lailan kanssa toimeen, vaikka tuosta heräisikin.

— Kyllä, — mihin saunaan menet?

— Tuohon vaan lähimpään, toisessa kadunkulmauksessa, — eihän täällä nyt silläaikaa mitään hätää, koetan joutua pian.

— Voisihan sattua jotakin-,

Häneltä jäi se kuin kesken sanomatta. Se teki minut levottomaksi.

* * * * *

Pojat olivat vallattomia ja leikkivät vesisotaa keskenään, sillä aikaa, kun minä jotain tuntematonta pahaa peläten vartioin mustunutta saunan ovea, jonka jokaista avausta säpsähdin: — Jokohan hakevat minua?

En ollut vielä ehtinyt peseytyä, kun pukemahuoneesta kuului vieras miehen ääni: — Onko Kanervoska täällä?

— Nyt se tulee! — sanoin itselleni, en tietänyt itsekään mitä odotin, mutta mielessäni oli tuntematon kauhistus.

Käteni vapisivat, enkä ilman kylvettäjän apua olisi saanut vaatteita poikien päälle. Itse sain hädintuskin ylleni verhot, kun tuo samainen ääni jo toistamiseen minua kiirehti.

Tulin ulos ja siellä näin minä Juhan, aseistetun punakaartilaisen vartioimana.

— Minua tultiin hakemaan, kiiruhda kotiin Lailan luo.

Hänen hyvästelevä kätensä oli kylmänkosteaa, sen puristus oli lyhyt, multa luja.

Kadulla vartoi toinen vartija hevosen reessä, sinne väliinsä ne istuttivat Juhan, kadoten illan pimeyteen.

Silloin ymmärsin minä sen viimepäivien painostuksen ja sen raskaan äänettömyyden merkityksen.

Kului vaivoin viikko, niin tuli naapurin mies pohjoiselta rintamalta, tuomisensa toi ja kertomisensa kertoi...»

Elina nousi, etsi vanhan sikaarilaatikon jossa muistoesineitään säilytti. Sieltä etsi hän jotakin kirjeiden ja valokuvien alta. Hopiamarkka tuli käteen.

»Kas, tuota Juha säilytti kukkarossaan, saa olla muistona, viimeinen, — sanoi. — Olen jo monta kertaa ollut ilman kaikkea minäkin, mutta tuota olen vaan säilyttänyt, ajatellen, että ei siitäkään enää nelihenkinen perhe paljoakaan kostu, — olkoon vaan tuolla tallessa» — puhelee hän ja etsii edelleen.

Viimein se löytyi, Tummunut kiväärin kuula. Hän piteli sitä hellävaroen sormissaan.

»Tämän toi minulle se naapurin mies — Juha lähetti sen sinulle muistoksi, sanoi, tämä on lävistänyt hänen rintansa vasemmalta puolen, likellä oli, että ei sydämeen ottanut — puheli se toveri. Tämän kuulan olivat he löytäneet hänen liivinsä vuorista.

* * * * *

Minä näin, että se tummunut kuula oli hänelle kallis aarre, jota hän säilytti niin kuin pyhään jäännöstä säilytetään, kätkien sen jälleen sikaarilaatikkoonsa, pohjimmaiseksi, muiden muistojen alle.

* * * * *

Kun sain siltä toverilta kuulla, että Juha nyt makasi haavoitettuna Tampereen sairaalassa, tuli minulle hätä käteen, miten pääsisin hänen luokseen. Eihän ollut ketään, kenen vastukseksi jättää nuo lapset, onhan kaikilla kylläksi omistaan.

Aina sitä kumminkin jostain apu ilmestyy, silloin, kun oikein on tarvis, niinpä nytkin tuli kuin sattumalta puheisiin erään kahvinkeitäjän kanssa, jolla on pieni myymäläkoju tuolla mäellä ja hän, vieras ihminen, kun kuuli asiani sanoi, mene sinä vaan miestäsi

katsomaan, kyllä minä hoidan lapsia sillä aikaa, — sellaisiakin, näettekös, tapaa täällä sentään joskus.

Minä lähdin Tampereelle ja saavuin sinne keskellä yötä. Silloin oli vielä paha sää ja tuisku tukkii kaduille lunta. Sain oppaakseni ensimmäisen miliisin, minkä asemalta lähdettyäni löysin ja pyysin hänen johdattamaan minut sotilassairaalaan. .

— Kyllä minä teidän sairaalaan saatan, — puheli se miliisi, — mutta eivät ne teitä sinne ennen aamua sisälle laske, vaikka voittehan koettaa kumminkin.

Ja niin oli minun sydämeni surua täynnä, että aloin kohtalostani kertoa sillekin, tuolle vieraalle miehelle, ikäänkuin se siitä olisi välittänyt, olihan niitä nyt satoja saman kaltaisia.

Tulimme sen kansakoulun portille, mihin sairaala oli sijoitettu. — Tulkaa takaisin, elleivät laske sinne sisälle, niin vien teidät yöksi katon alle — kuulin sen huutavan jälkeeni, mutta minä riensin jo ylös, noita leveitä, autioita portaita pitkin.

Vasta toisessa kerroksessa pysäytti minut muuan säikähtynyt yöhoitajatar.

— Miten olette päässeet tänne, ja mitä te täältä haette?

Pyysin, että hän ei pahastuisi, enhän ollut tavannut portilla ketään, siksi tulin tänne asti. *Ilmoitin* myös asiani ja pyysin, että hän saattaisi minut mieheni luokse.

— Nytkö, keskellä yötä, johan siitä toisetkin sairaat häiriytyisivät!

Nyt huomasin itsekin että olin tehnyt tyhmän pyynnön.

Sattui siihen sitte sanitäärikin, joka kuuli keskustelumme, hän tuli luokseni ja tuntui ymmärtävän minua.

— Voittehan odottaa täällä aamuun – hän sanoi, — laitan teille tilan tuohon käytävän rahille, olettepahan silloin jo saman katon alla, onhan sekin jo hiukan hauskempi, — se sanoi, haki tyynyn ja huovan, kääri vielä peitettäkin ympärilleni, sanoen samalla. — Tunnen Kanervon, kunnon mies, miten se punaiseen kaarttiin sotkeutui — puuteko pakoitti?

— Työt loppuivat, vähäiset säästöt olivat pian kulutetut, eikä se olisi tahtonut antaa lastensa nälkää nähdä.

— Syvään huokasi se sanitääri ja katosi pitkään käytävään. Minä puolestani taas ihmettelin, mitkä syyt olivat *hänet* tänne saattaneet.

Mutta uupunut kun olin, nukuin pian sikeään uneen ja heräsin vasta silloin, kun hoitajatar ilmoitti, että saan tulla sisälle.

Suuri luokkahuone oli sairaalaksi sisustettu, siinä oli vuode vuoteen vieressä, eikä yhtäkään tilaa ollut tyhjäksi jäänyt. Näin vaan sidottuja käsiä, jalkoja, käärittyjä päitä ja vartoavia katseita, jotka kiinnittyivät minuun, näkyi, että omiaan odotti kukin.

Huoneen perimmässä nurkassa makasi Juha.

Hänen silmänsä olivat puoliavoimet, kasvonsa valjut, vain vasamassa poskessa hehkui punainen täplä.

Polveni vapisivat, minä jaksoin tuskin liikkua, vaivalla laahustin minä lattian yli hänen vuoteensa viereen.

Ei hän huomannut tuloani, tuntui kuin ei hän olisi tietänyt, mitä ympärillä tapahtui. Vasta kun istuin vuoteen laidalle ja otin hänen kätensä omaani, havahtui hän kuin unesta, silmänsä kirkastuivat ja huulensa hymyilivät heikosti.

Siinä istuin kauvan ja pidin kädessäni tuota laihtunutta kättä ja minä tunsin, että hän on minulle kaikki, että ilman häntä ei minulle elämä merkitse mitään.

Juha toipui huomattavasti noina parina päivänä, kuume oli laskenut paljon ja hän jaksoi jo hiukan puhuakin. Kun lähdin pois, lähetti hän terveisensä lapsille ja lupasi pian tulla takaisin kotiin.

Hyvillä toiveilla palasin minä Helsinkiin. Olin alkanut uskoa, että saan hänet takaisin, en tiedä, mistä johtui, mutta pelkoni oli nyt poissa, minä vaan toivoin ja odotin.

Huolestuttavia tietoja tuli rintamalta, suurista tappioista kertovat huhut. — Tampere vallattu, paluutie punasilta poikki, — minä en välittänyt, en kuunnellut niitä, vaan elin kuin unessa, josta en tahtonut herätä.

Joka aamu siistin huolellisesti tämän huoneen, pidin puhtaissa pukeissa lapset ja mielessäni oli vaan aina se ajatus, — ehkä jo tänään tulee Juha.

Saksan liput liehuivat jo Helsingissä, poistettujen punalippujen paikalla, minun elämäni tuli yhä tukalammaksi, kun punakaartin kanslia jätti viimeisen tilinsä maksamatta.

Päiväkaudet kuljeksin kaupungilla etsien työtä, mutta se näytti kaikki olevan turhaa.

Koetin syödä mahdollisimman vähän, että lapsille olisi säästynyt, siitä lienee johtunut, että päästäni pyörtytti usein.

Viikot kuluivat.

Olin kantanut jo panttilaitokseen suurimman osan tämän huoneen sisällyksestä, olin myynyt jo monta Juhan maalaamaa tauluakin, vaikka raskasta oli minun niistä luopua, kun kuhunkin niistä liittyi jonkun onnellisen päivän muisto, mutta lasten tähden oli niistäkin luovuttava.

Oltiin jo kesäkuussa, kun vihdoinkin tuli kirje, jonka päällekirjoitus oli Juhan omaa käsialaa.

Minulla onkin se täällä laatikossa tallella, haen sen, niin saatte lukea.»

Sieltä löytyikin se pehmennyt, käsissä kulunut paperiarkki, josta sensuurin mustaamien rivien välistä kokosin seuraavan sisällön.

Rakas, oma Elinani ja pienet lapseni.

Pane siihen kapsäkkiin ne uudet, vaaleat vaatteet, samoin harja, kampa ja peili. Ottaisin ne työvaatteetkin, minä tarvitsen niitä. Lähetä kaikki tänne kiireellä, panisit vielä 10:— rahaakin.

Kyllä sinun osasi nyt on ollut kova, kun jouduit yksin niiden lasten kanssa, mutta kohta tulee taas kaikki hyväksi, kun minä, tulen tekemään työtä ja ansaitsemaan teille elatuksen, kunhan vaan jaksaisitte vielä vähän aikaa.

Lähetä heti mitä pyysin, pane paistettuja silakoita myös pakettiin.

Veikko ja Laila juoksevat lattialla, se kuuluu tänne, joskus ne itkien pyytelevät leipää.

Kestäkää vielä vähän aikaa, minun rakkaimpani.

Teitä kovasti kaipaava isä.»

»Tuntuu mielestäni niin pahalle nuo mustat rivit, olisin niin mielelläni lukenut jokaisen tavunkin tästä», — sanoi hän, katsellen kirjettä, jonka ojensin hänelle takasin.

»Olihan se minusta kyllä vähän omituisen hätäinen, että mieleeni välähti, olisiko sen kuumeisena kirjoittanut. Mutta minä tukin korvani epäilyksen ääniltä ja kiiruhdin panttaamaan, päällystakkini, saadakseni tarvittavat rahat.

Laitoin lähetyksen kiireellä kuntoon, ja rahat panin, kaikki, mitä silläkertaa omistin. Sanoinkin vielä tuo naapurin rouva, että paneta nyt kirjoihin tuo kirje, että tulee takaisin, ellei löydä perille. — Menehän se perille, — tuumin minä, mutta tein kumminkin hänen neuvonsa mukaan.

Kului parisen viikkoa. Ei kuulunut mitään, aloin jo ihmetellä, miksi ei Juha mitään vastaa, eikä ilmoita ovatko lähetykseni tulleet perille.

Pistäydyin itse postitoimistoon, kun se postinkulkukin silloin sodan jälkeen oli niin epäsäännöllistä.

— Täällä on palautettu, kirjoihin pantu kirje — kuulin vastauksen luukulta.

Näin samaisen kirjeen, jonka olin lähettänyt, siihen oli poikittain, vieraalla käsialalla vahvoin kirjaimin piirretty — »Kuollut» —

Sydämessäni tuntui pistos, mailma musteni silmissäni ja minä kuulin oman ääneni, mutta en voinut hallita sitä.

Joku ajoi minun päähäni kylmää vettä, minua tuettiin kainaloista ja vietiin kadulle, — taas kuulin minä vaikeroivan äänen, mutta en tiennyt, olinko se minä joka huusin tai joku muu.

Siihen lienen taaskin mennyt tainnoksiin. Vasta poliisikamarissa tulin täydelleen tajuihini. Kuinka mielelläni olisin kuollut! — On se sentään ihmeellistä, että yhden ihmisen täytyy pakosta elää, sillä aikaa kun kuolema riistää toisia, kesken onnen ja parhaimman elämänilon.»

* * * * *

— Teidänhän täytyy elää noiden lasten tähden, sehän on varmasti hänenkin tahtonsa — Juhan, — sanoin minä.

»Se on hänen tahtonsa, lasten tähden» — huokasi hän hiljaa.

»Tiedätkö että toisinaan uskon minä varmasti hänen olevan elossa — minä tunnen joskus, varsinkin kun yöllä yksinäni valvon, että hän on kanssani, lähelläni, että hän tietää mitä minä ajattelen, että hän tahtoo lohduttaa minua kun itken. Silloin on minun niin hyvä, kun uskon, että hän elää. — Siksi aina kartankin tuota sanaa »vainaja».

Mutta on aikoja, jolloin taas ajattelen, että järkeni kenties alkaa himmentyä, — niin se lopulta käynee, johonkin kohtaan se suru iskee, minun ruumiini on niin terve ja vankka, se ei vähällä murru, mutta tuntuu semmoinen väsymys tuolla päässä. — Olen niin kummallinen, — joskus ajattelen, että se olisi niinkuin helpoitus, kun saisi laata muistelemasta, ajattelemasta ja kaipaamasta — se on synti, sellainen ajatus, — suuri synti!

Vapautettu.

»Mitäpä minä teille osaisin kertoa, minä, joka melkein koko ikäni olen sellissä istunut», — sanoi puhuteltavani, siistin, kehittyneen näköinen vankipoika. Hänen kasvojensa ilmeistä saattoi kumminkin lukea jotakin sielullista sairautta ja hänen eleensä olivat hermostuneet.

En tahtonut tiedustella mikä oli se syy, joka hänet vielä puoleksi lapsena oli tähän taloon tuonut, mutta pitkä tuntui olevan hänelle tuomittu aika.

»Olin täältä jo kerran välillä poissakin, olin vapaana kolmatta kuukautta, kun jouduin uudelleen, kiinni. — Eikä täällä niin hätää olisikaan, jos olisi elämä minulla, niinkuin on muilla».

Mitenkä niin?

»Se muuttui siitä saakka, kun minulle sattui se harmillinen tapaus, viime vuonna, juuri joulun tienoilla.

Joudun vartijani kanssa kinaan, koska hän syytti minua syyttömästi tupakoimisesta. En viitsinyt ilmaista koppitoveriani, oikeaa syyllistä siksi vastailin vältellen. Hän suuttui lopuksi, minä kanssa. Näytti kuin olisi hän aikonut lyödä minua avainkimpullaan. Minulla onnettomuudeksi sattui olemaan vasara kädessäni ja sillä nappasin minä sitä vartijaa päähän.

Siitä alkoivat ankarat ajat, sain kuria kovaa Ja kaikenlaista, sain kaksikymmentä vuorokautta käsirautoja »karhunkopissa». — Tiedättekö minkälainen on karhunkoppi?

Se on niin kylmä, että ulommassa nurkassa vesi jäätyy — sen ovi on raskas ja vielä sisäpuolelta heinillä täytetty, joten sieltä ei yksikään ääni kuuluville kannä.

Se ovi kun paiskautuu perässänne kiinni, olette totisesti kuin elävänä hautaan heitetty.

Ruokakin tuodaan tämän kopin asukkaalle ristikon taakse, joten rautojen välistä saa sitä suuhunsa pistellä, kuten ainakin vangittu karhu. Kun kädet vielä lisäksi on raskaasti raudoitetut on tämä toimitus jokseenkin hankalaa.

Tätä kesti minulle kahdeksantoista vuorokautta, jolloin kaiken aikaa olin askarrellut käsirautojeni kanssa ja nyt ne vihdoin sain auki. Minä levitin käteni ja kalisten kirposivat lattialle kahleet. Ette käsitä sitä ilon ja vapautuksen tunnetta — aivan kuin sielu olisi päässyt ruumiista.

* * * * *

Hänen valjuille kasvoilleen levisi vieläkin innostuksen hohde ja hänen vihertävät silmänsä säteilivät sitä riemua muistellessa. — Tämä oli varmaankin hänen tähänastisen elämänsä suurin saavutus.

»Jo oli tukalaa minun elämäni »karhunkopista» päästyänikin, nehän luulivat minun aikoneen tappaa vartian ja kantoivat minulle siitä syystä ainaista vihaa. — Enhän minä sitä tappaa aikonut, en ajatellut kerrassaan mitään.

Jo minä eräänä päivänä elämääni kyllästyin ja haavotin käsivarteni aikoen katkaista valtimoni. — En tiedä, osasinko oikeaan, verta kyllä tuli tulvimalla ja olikin se jo melkein kuiviin juossut, kun tuli vartija koppiin ja niin keskeyttivät he aikomukseni — minä en saanutkaan kuolla.

Mutta pian senjälkeen, kun olin päässyt selliini takaisin, tutustuin minä tyttöön, josta tuli minun kurjan, yksinäisen elämäni ainoa ilo — en enää kuolemaa ajatellutkaan.

Hänen kamarinsa ikkuna oli vastapäätä koppini rautaristikkoista valo-aukkoa — satuimme kerran katsomaan ikkunoiستمme samaan aikaan ja senjälkeen kiikuin minä aina katonrajassa kurkistellen ulos, nähdäkseni hänet vaikkapa vain vilahdukselta.

Pian olimme ystävät. Aamuin, illoin, tervehti hän minua ja pian keksimme merkkikielen, jonka avulla saatoimme hiukan keskustella.

Nopeasti vierivät viikot, kului kevät talvi, ulkona riehui sota, me elimme seinien sisäpuolella entistä elämäämme, kumminkin tuntui jo täälläkin, miten ilma päivä päivältä kävi yhä sähköisemmäksi.

Sitten tuli se muistorikas perjantai-päivä huhtikuun kahdestoista. Me istuimme juuri toverini kanssa pistellen hartaasti kaalisoppaa, kun tulee vartija koppiimme ja käskee meidät heti paikalla kirkkoon.

Ja me huomasimme vartijan kasvoista, että asiat eivät olleet entisellään ja kirkossa me vasta saimme suuret silmät, kun meille jaettiin — *tupakkaa*, ihan joka pojalle taskut täyteen! Kun me siinä sitte savuttelimme, ihan sydämmen pohjasta nautiskellen tästä ihanuudesta, kysyy eräs punakaartilainen, joka meille oli näitä tupakoita jakanut: »tahdotteko pojat vapautenne?

Me katselimme pitkästi toisiamme ja viimein sanoo muuan vanki: — emme tiedä, minkälaiselle se maailma näyttäneen tuolla portin ulkopuolella — eiköhän meille mahtane olla turvallisinta pysyä täällä »fästingissämme».

— Toverit, lähtekää meitä auttamaan! Täällä ette sitäpaitsi ole ollenkaan turvassa, mäsäksi ampuvat tämän talon, pelastakaa toki henkenne! — puheli edelleen se punanen ja lopuksi tuumailin minäkin, että ei lieene haitaksi jos näin monen vuoden perästä jo lähteekin hiukan jalottelemaan ja katselemaan kaupunkia.

Meitä oli siinä ryhmässä neljä poikaa, meidän oppaanamme oli punakaartilainen ja niin sitä lähdettiin marssimaan työväentaloa kohti.

Mutta pitkästä vankeudesta ja viime talven ylimääräisistä rangaistuksista olin minä heikontunut, en jaksanut pitkällekään levähtämättä ja pian jäin minä tuntuvasti jällelle muista.

Päästyäni Itäiselle Viertotielle huomasin olevani aivan yksin, — ajatelkaas niin monen vuoden perästä kävellä yksin, ilman vartijaa!

Oli kumminkin pari pientä asiaa, jotka iloani hiukan häiritsivät, yksi oli tuo kruunun puku, joka aina kiinnitti vastaantulijan huomion, — toinen kiusan kappale oli Porthanin kadun päässä rätisevä kuularuisku. Vinkuen tulivat kuulat kolmatta ja neljättä linjaa alas.

Koska en tällä kertaa ollut halukas luopumaan, elämästäni, kiersin rantatielle. Suurien tehdasrakennusten suojassa pääsin minä Hakaniemen torille ja täällä taas suuret halkopinot olivat turvanani.

Nyt, koska kerran olin vapaa mies ja sain itse määrätä matkani suunnan, päätin heittääkin sotimisen sikseen ja lähteä Töölööseen etsimään entisiä tuttaviani.

Pääsinkin jo Pitkänsillan päähän, mutta siinä kävi sellainen räiske, että aloin pitää sitä hiukan liian vaarallisena. Saksalaiset näet ampuivat Töölööstä päin niin vimmatusti, että näytti kuin aikoisivat he hävittää koko sillan. Ei yhtään elävää olentoa ollut näkyvissä. Seisoin rakennuksen nurkalla, katselin lentäviä kuulia, kuuntelin sitä outoa ryskyä ja räiskettä ja mietin minnepäin minun olisi nyt käännättävä.

Siinä näen minä miehen hurjaa kyytiä laskettavan moottoripyörällä, aikoen sillan yli. Mutta tuskin puolimatkaan pääsi, kun tuli granaatti, katkaisi kahtia koneen mutta mies, joka oli lentänyt pitkän matkan päähän, nousi vahingoittumattomana ylös.

Minä pyörsin nyt takaisin ja menin lopuksikin työväentalolle, koska nälkäkin jo alkoi ahdistella. Päästyäni pihalle, tuli vastaan nuori tyttö kivääri kädessä, pyytäen että opettaisin häntä ampumaan. Minä olin tässä suhteessa yhtä viisas kuin hänkin, mutta me aloimme nyt yhdessä harjoitella, räiskyttelimme ilmaan ja pidimme hauskaa. Minkäänlaisia päälliköitä ei näkynyt, kukaan ei käskenyt eikä komentanut.

Ruokaa oli tässä talossa runsaasti ja hyvää ruokaa olikin, me söimme oivallisen aterian ja jatkoimme tytön kanssa jälleen ampumaharjoituksiamme.

Sitte tuli tykin kuula, joka lensi talon tornista lävitse, särki siellä olevat kuularuiskut ja kojeet, veipä vielä hengen eräältä mieheltä, — vei tuiki tarkkaan.

Siinä rytäkässä repesi minultakin takin hiha — mikä siihen sattui, sitä en ehtinyt huomaamaan.

Nyt ei minua enää huvittanut ilmaan ammuskeleminen ja mieleeni muistui se Hermannin kaupunginosassa asuva tyttö, jonka kanssa olin kevätkauden lasien lävitse keskustellut. Lähdin nyt etsimään häntä.

Miten iloinen olikaan se iltapäivä! Niin herttainen oli se tyttö ja hänen äitinsäkin otti minut ystävällisesti vastaan, kestiten kuin parasta vierasta. Vasta iltamyöhällä sieltä lähdin ja sain yökortteerin erään lesken luona, jonka mies vasta oli punaisten riveissä kaatunut. — Eukolla oli lapsia viisi, mutta ruokaa ei muruakaan, ei minkäänlaista. Tyhjensin taskuistani eväät, mitkä ystäväni oli mukaani pannut ja jaoin ne lesken nälkiintyneille lapsukaisille.

Lauvantaipäivä oli kenties vielä hauskempi. Meillä oli Kallion kirkon vierellä rintama — niin, se tahtoo sanoa, meitä istui siinä joukko tyttöjä ja poikia lystiä pitäen

ja hernesoppaa syöden jota luullakseni työväentalolta tänne tuotiin — en tiedä varmaan, mutta sangoilla sitä vaan kannettiin ja hyvää se oli!

Siinä me sitä sanoimmekin, että ottakoon saksalainen kernaasti Helsingin, mutta koettakoonpas häiritä meidän ruokarauhaamme!

Siitä nousi sitte ylös muuan tyttö ja virkkoi: — no, pojat! ruvetaanpas nyt johonkin hommiin! Silloin juuri tuli kuula, katkaisi häneltä kaulan, ja raskaasti retkahti maahan ruumis, josta verinen pää irtautui. Se oli niin pahan näköistä katsella, että meiltä muilta sanat kieleltä katkesivat.

Kuulia lenteli yhä tiheämmin ylitsemme. Kuului vaan yhtämittäinen hurina, viuhina ja vihellys ylhäällä, päittemme päällä. Ei kukaan meistä tietänyt mistä ne tulivat ja kuka ne lähetti. Mitään johtajaa ei meidän »rintamalla» ollut, kasassa makasivat kiväärimme, eikä kukaan meitä ampumaan kehoittanut. Mitään emme osanneet tässä mylläkässä toimittaa ja pitkäksi kävi jo aika. Tiesin, että tyttöni Hermannissa odotti minua, jätin »rintaman» ja lähdin hänen luokseen.

Nyt neuvoivat minua tuttavani pyrkimään pakoon Helsingistä ja tiesinhän tuon nyt itsekin, että lyhyeen tämä vapaus tällä kurilla loppuu. Yritin pakoa pari kertaa, eri paikoista, mutta eihän siinä saksalaisten ketjussa ollut ylipääsyn paikkaa. Niinpä jätin minä sikseen koko puuhan.

Illalla menin taas sen lesken luo, koska olin onnistunut hankkimaan hiukan hevosenlihaa ja makkaranpalasia hänen lapsiparoilleen.

Menin aikaseen maata ja nukuin sunnuntaiaamuna pitkään. Valkoiset kulkivat nyt talosta taloon puhdistellen Söörnäisten perukoita punaisista. Ne nappasivat nyt minutkin kiinni ja veivät Kallion kansakoululle.

Koko tämän lyhyen vapauteni ajan olin yhtämittaa saanut ihmetellä, miten *hyviä* ovat ihmiset. Niin olivat punaset, eivätkä valkoiset suinkaan olleet minulle vähemmän ystävällisiä, mikä muuten olikin aivan oikein, koska minä, ikäni sellissä istunut, olin pysynyt tietämättömänä heidän riidoistaan. Ystäviä olivat siis minulle kumpaisetkin.

Se kumminkin jäi ikipäiviksi mieleeni, miten raivokkaasti taistelivat punaiset naiset. Kun oli lähdettävä Töölööseen saksalaista vastaan, niin naiset olivat ensimmäisinä valmiit. Pyydellen, uhaten koettivat he saada mukaansa miehiä, joiden rohkeus oli jo lannistunut, jotka pakoillen piilopaikkoja etsiskelivät. Pahasti kuuluikin se akka-armeija saksalaista perjantai-iltana häirinneen.

Sunnuntai-iltana söin minä kauravelliä valkoisten kanssa, muuta ei niillä raukoilla itselläänkään ollut. Ja minä söin. Pistelin kymmenen lautasellista yhteen menoon ja sanoin itselleni: syö, syö, Ville velliä, on se taas tälläkerralla vapautesi viimeinen velli!

Siinä sitte sotilasten kanssa tupakoiden iltaa istuskeltiin ja pojat vaan tuumailivat, että kaippa sinun Ville, nyt on otettava taas ne entinen kortteeripaikkasi siellä tiilitalossa — niin, mikäpäs siinä muu, tuumasin minä, johan sitä nyt taas istuskeleekin, kun on välillä vähäsen tuuleentunut.

Sehän se tässä vankilaelämässä on ikävintä kun täällä ei koskaan tule mitään vaihtelua, vaan on uusi päivä aina juuri edellisensä kaltainen. Ei täällä ikinä *tapahdu* mitään.

Isänmaa.

— »Se on isänmaamme, missä kulloin olemme, kuuli usein sosialistien kesken puhuttavan», — sanoi kansanedustaja kerran, kun istuimme siellä kuritushuoneen ristikkoikkunaisessa kansliahuoneessa, — »on satoja kertoja huudettu, että ei ole eroa värin eikä rodun välillä, että yhtäläisiä tovereita ja veljiä ollaan kaikki, ja että koko maailma on meille isänmaa, — mutta se ei ole totta. Vaikkakin pyrimme yleiseen veljeyteen, on kullakin ihmisellä oma maansa ja oma kansansa, joka on hänelle muita lähempänä. Ainakin suomalainen on syvimmissään lujasti synnyinmaahansa sidottu, sen näki kyllä niistä pakolaisista, jotka kapinan kukistuessa etsivät turvaa Venäjän puolelta, sen tunsin myös omassa itsessänikin, sillä rauhaa en saanut, ennenkuin päätin, että takaisin Suomeen palaan ja kärsin rangaistuksen, mikä minulle määrätään.

Ikäni muistan sen pakomatkan, kun me huhtikuun viidentenäkolmatta, viisilaivaisena matkueena lähdimme Viipurista painumaan Pietaria kohti.

Tuuli oli myrskyksi kiihtymässä, ajojääät tukkivat reitin ja takanamme jyskivät tykit.

Kulku oli hidasta, mutta edettiin sitä sentään ja kohta häämötti kotomaan manner vaan tummana viiruna taivaanrantaa vasten ja silloin tällöin leimahti vielä kanuunan kidasta syöksyvä tuli.

Laivalla olivat olivat vaiti ja luulen heidän tunteneen samoin kuin minäkin, että pohja jalkojen alta oli poissa, oltiin tuuliajolla, — matkalla maanpakolaisuutta kohti. Silloin jo moni, joka isänmaan oli kieltänyt, tiesi mitä se hänellä maksoi.

Ja kun jonkun aikaa olimme oleskelleet Pietarissa, silloin sen jo peittelemättä kukin tunnusti, kenen tahansa tapasikaan, aina samaan kohtaan päättyi puhe »kun vaan pääsisi täältä takaisin Suomeen».

Mutta voimakkaammin kuin missään muualla, ilmeni koti-ikävä siirtolaisparakeissa. Pakolaisemme olivat sijoitetut noin 750 km. etäisyyteen Pietarista, Siperian radan varrella olevan Buin kaupungin läheisyyteen. Tämä paikka on Kostroman ja Veksan joen yhtymäkohdassa, suurien soiden ja rämeiden ympäröimänä, — sinne, äsken tyhjenneissä, itävaltalais-saksalaisissa sotavankiparakeissa saivat suomalaiset nyt koteutua.

Minä matkustin sinne elokuulla. Lähestyessäni siirtolaa näin jo kaukaa, miten lukuisa lapsiparvi juoksenteli parakkien välisiä, kapeita kujasia. Leikkien, temmeltäen touhusivat nämä pellavapäiset suomalaisvesat ja raikkaana kaikui kotoinen kieli, johon toisinaan sekaantui jo joku venäläinenkin sana, jota he useimmiten merkitystä ymmärtämättä käyttelivät.

Kumman kaihoisaksi kävi mieli tätä pakolaislapsilaumaa katsellessa: Mitähän heistäkin mahtanee tulla ja mikä on heidän osansa oleva, heidän, jotka kohtalon aalto tänne kauvas, vieraalle maalle viskasi. Mutta iloisia he vaan olivat, kuin konsanaan kotomaansa kamaralla.

Siirryin sitte parakkien suuriin suojiin.

Ne olivat rakennetut kuin mahdottoman tilavat tuvat. Ylhäältä oli huoneen ilma yhteinen, mutta alaosa oli laudoilla aidattu eri karsinoihin, joten jokaisella perheellä oli oma pieni nurkkansa jossa asusti ja säilytti vähäisen, mukana tuomansa omaisuuden.

Mikä on kiireellä kyhännyt laudoista makuulavitsan, toiset taas levittäneet lattialle vähäiset ryysynsä. — Kukin pesä oli sen näköinen, kuin aikoisivat sen asukkaat kenties jo huomenna koota kasaan kaikki ja vaeltaa edelleen, — minne? — Luoja sen tiesi.

Muutamankin karsinan lattialla istui kalpea, nuori vaimo, sylissään ryysyihin kääritty lapsi, vasta muutaman päivän vanha.

Kamala epätoivo kuvastui äidin kasvoilla ja silmissä paloi kuin kuumeinen kiilto.

Kun hän kuuli suomenkielisen tervehdykseni, ilostui hän ensi hetkessä, mutta pian oli se ohi ja raskaasti huo'aten hän vastaa: — Jumal'antakoon.

En oikein tietänyt mitä sanoisin, olimme ääneti hetken, kunnes hän taas kohotti katseensa ylös ja silmät kyynelissä sanoi:

— Niin, täällä sitä nyt ollaan.

— Niin, niin, — täällähän me nyt olemme.

— Onko miehenne elossa? kysyin hetken kuluttua.

— Elossa oli vielä tänä aamuna, — tuollahan se on sairaalan puolella — ankara malaariakuume raivoaa näillä suoseuduilla se vei jo minunkin kaksi poikaani tuonne vierasuskolaisten hautausmaalle. — nyt ei minulla enää ole muuta kuin tämä pieni raukka tässä, — täällä parakissa syntynyt. — puheli vaimo, ja lienee niitä ollut täällä satoja samanlaatuisia tapauksia.

Puhuttelin vielä muitakin ja sain hiukan käsitystä siirtolan elämästä. — Miehet käyvät töissä, perheet saavat hakea ruoka-annoksensa yhteisestä keittiöstä. Vaatetuksen apua ovat paikkakuntalaiset jonkunverran vapaaehtoisina lahjoina antaneet, — kertoivat parakkien asukkaat ja loppusanat olivat kaikki samat: — pahin täällä on se kalvava koti-ikävä.

Niin sanoi munankin mies, että olisipa vaikka kuinka kurjasti asiat, vaikka ei muuta näkisi kuin vilua ja nälkää, kunhan vielä kerran oltaisiin *kotona*.

Kuuli täällä joskus vielä kirouksenkin ja jonkun käheän uhkauksen, että vielä mennään ja näytetään — mutta se oli kumminkin harvinaista, mielet olivat sulaneet, vihat lauhtuneet ja väkevänä nousi kunkin lautakopin sisästä yksi ainoa toivomus, päästä takaisin kotimaahan. Se tunne oli niin suuri ja voimakas, että sen rinnalla kaikki muut äänet vaimenivat.

Vähänmatkan päässä parakeista oli vierasuskolaisten hautausmaa. Sinne lähdin minä iltahämyssä, jolloin sakeat usvat nousevat vesiperäisistä maista täyttäen koko tienon. Oli niin hiljaista ja yksinäistä. Kuului vaan suolintujen haikeamieliset huudahdukset.

Puisia ristiä näkyi yksinomaan tällä hautausmaalla. Niistä toiset olivat jo kaatuneet, mutta muutamien päällä näkyi vielä kuivunut kukkaseppelekin.

Nämä sadat harmaantuneet ristit tällä avaralla suoniityllä olivat itävaltalais-saksalaisten sotavankien, jotka kuolema oli vapauttanut, mutta nuo kymmenet uudet, valkeat suomalaisilla nimillä varustetut ristit tekivät minun mieleni niin haikeaksi, kuljin niiden kunkin luona ja luin puukon kärellä piirretyt nimikirjoitukset.

Laitumella kotiutuva karja kulki tämän kalmiston yli. Mikä tuuppasi sarvillaan kumoon jo kallistuneen ristin, mikä kahmasi suuhunsa vielä tuoreen puolukanvarsiseppeleen.

Oli jo yö, kun sieltä lähdin. Soilta kuului lintujen valittavat äänet ja valkeat usvat leijailivat kuin levottomat henget vierasuskolaisten hautuumaalla.

Nyt olin päättänyt palata takasin Suomeen, maksoi mitä maksoi. Eihän se ollut niinkään helppoa tietoisesti antaa vapauttansa ja ruveta vankeuteen, ties kuinka pitkäksi aikaa, mutta minun oli nyt mahdotonta jäädä enää tänne, olin kuin sairas ainaisesta kotikävystä. Bolshevikkien, — ryssien, enempää kuin omienkaan kanssa, en tahtonut enää olla missään tekemisessä.

Ja niin minä eräänä sateisena syyskuun päivänä lähdin pyrkimään Rajajoen yli.

Kuljin oppaani perässä näitä metsäisiä, asumattomia seutuja ja minun mieleni oli niin kevyt, aivan kuin taakka olisi hartioiltani poistettu.

Opas, liukaskielinen inkeriläinen, kulkee edellä, vetää päänsä syvälle pystyyn nostetun kauluksen suojaan ja puhuu, puhuu, taukoamatta ja vaikka hän elättää itseänsä tällaisella salakuljetuksella, kieltää hän minua lähtemästä varottaen kaiken aikaa. »A' älä sie Suomeen mene, älä mene, veli hyvä, paha siel' on olla punasten, — vangiks' siun ottavat, kuka tietää kuinka käy.» — rupattelee hän, edeten rämeikköä jokivartta kohti.

— Käyköön nyt kuinka tahansa. Niin tuiki kyllästynyt olen tähän sotkuiseen sekaiseen ryssänmaahan. Pois täältä täytyy ihmisen päästä vaikka henki menisi, parempi siellä on kuollakin kun täällä, — sanoin minä.

Inkeriläinen punoo päätään ja varottaa, samalla antaa hän ohjeita ylimenoa varten, vakuuttaen veden tälläkohdalla olevan niin matalalla, että vaaraa ei ole.

— Tämä ilma on sopivin, — selittää hän. Tämmöisessä kylmässä tihkusateessa eivät ryssän patrullit viitsi ulkona kävellä, tuvissa istuvat tshajua juoden ja tupakoiden, eivät ne sinua huomaa, rauhassa saat mennä, — lohdutteli hän minua. Mutta kun joen ranta

aukeni, ei hän enää itse tohtinutkaan edetä, vaan sinne rytäikköön nysähti ja saatuaan sovituksen summan, sataviisikymmentä ruplaa, vilisti kiireellä takaisin metsään.

* * * * *

Kun sitte yksin seisoin sen harmaan liejuisen veden rannalla riisuutuen viskautumaan tuohon kylmään kylpyyn, niin kolkolle se hiukan tuntui, tuli mieleeni sekin, että jos saisin suonenvedon ja jäisin sinne, enhän ole enää nuori ja muutenkin aivan harjaantumaton sellaiseen urheiluun, mutta minä purin yhteen loukkua, lyövät hampaani, käärin vaatemytyn selkääni ja sanoin itselleni, että parempi on tuolla virrassa, kun sen *itäisellä* rannalla.

Onnellisesti kumminkin pääsin Suomen puoleiselle rannalle ja niin ajattelin minä kotomaan mantereelle astuessani, että olkoonpa nyt edessäni mitä vaikeuksia tahansa, niin taakseni jäi kumminkin pahin.

Vartiopatrulli pidätti minut heti ja kuljetti vääpelinsä eteen. He olivat hauskoja, ystävällisiä miehiä, jotka kohtelivat vankiaan ihmisellisesti ja kun minä ensimmäisenä iltana, niiden kamalien kuukausien jälkeen, panin levolle suomalaisten ihmisten kanssa, suomalaisessa talossa, oli mielessäni omituinen onnen tunne ja minä sanoinkin niille sotamiehille, jotka minua vartioivat, että sen olen ainakin tällämatkalla tullut tietämään, miten kallis on ihmiselle *isänmaa*.

Synnin tuoksu.

— Katsokaas pojat! Siinä nyt on piru itse, — sanoivat asemalla N:n kaupungin katupojat, kun se musta ryssänupseeri astui rautatievaunusta ulos.

— Piru se on! Näetkös tuota korkeata kyömynokkaa ja noita silmiä, jotka hehkuvat kuin kekäleet. Noin musta ei ihminen voi milloinkaan olla, — vakuuttelivat he toinen toisilleen.

— Ruhtinas! — kuiskasi toverilleen »Grand Cafe'n ruotsinmaalainen tarjoilijatar ja levitti työtoverinsa eteen kokonaisen satasen, jonka tämä uusi »kundi» oli hänelle antanut yhdestä olutpuolikkaasta ja kahdesta voileivästä. Sellaista juomarahaa yhdestä pivosta ei hän tässä viheliäisessä pikkukaupungissa ollut vielä koskaan saanut.

* * * * *

Mutta kun »espiä» astelevan tyttöparin silmiin äkkiä ilmestyi tämä muukalainen, nyyhkäsi vanhempi heistä valkokutrasta toveriaan takin hihasta, hänen korvaansa kuiskaten; — Mefisto!

Vaan pieni kaunotar oli jo ennemmin huomannut nuo sinervänmustat, pitkät kiharat tummien silmien kumman katseen ja hänen nuori, herkkä sydämensä sanoi: — valtiias!

Senjälkeen se valkotukkatytttönen valmistautui huolellisesti niille tavallisille kävelytunneilleen ja pian huomasi vierellä toveri, että Mefiston katseet kohdistuivat kiinteästi hänen nuoreen ystävättäreensä: »Älä viitsi sitä vilkaistakaan» — sanoi hän tälle, mutta samassa huomasikin miten hohtava punerrus hänen hienoja poskipäitään somisti. Asia oli selvä; Yhteiset iltakävelyt tuntuivat toisesta siitälähtien vastenmielisille ja hän etsi syyn jäädäkseen seuraavina iltoina kotiin.

Ero ystävättärestä, oli puuseppä Salosen sinisilmä tyttärelle suuri suru. Seuraavina iltoina istui hän kotona, kyynelissä silmät, poskilla hehkuva puna ja povessa outo polte.

Mutta eräänä aamuna hänen tullessaan työpaikkaansa, Paulamäki K:in konttoriin löysi hän pulpetiltaan kimpun mitä ihanimpia tummanpunaisia ruusuja.

Kukkien keskessä oli kultareunakortti, kortilla tuntemattomalla käsialalla piirretyt sanat:

»Ihanimmalle Suomen Immelle!»

Hitaasti kuluvat hetket. Konttorikellon kullatut osoittimet siirtyvät niin verkkaan, että tuskin eroittaa odottava silmä niiden paikaltaan liikahtaneen.

On sekaisin silmissä sarakkeet ja leikkiälyöden karkeloivat numeroiden valtaiset rivit, tanssien, hyppien ylös ja alas, harhaisen katseen tieltä.

Hän ei jaksa jatkaa, hän heittää kesken työnsä ja lähtee ulos.

Kuin kuumeisena hän kotiansa kohti kulkee, puristellen valkeata vitilunta pienissä polttavissa käsissään. — On, kuin alati näkisi edessään ruusujen hehkuvan punan, on kuin mustien silmien katse lepäisi hellittämättä hänen päällään ja outo aavistus sielussa kuiskaa, että jotakin nyt tapahtuu, jotain outoa, ihmeellistä, ihanaa.

* * * * *

Hän oli jo kerinnyt kotinsa kynnykselle kun kaukaa näki tuulessa heiluvan halatin. Vavahti immellä sydän, värähti välillä riemun ja pelon: Hän se on! — Tulee! — Tuo tullessaan sen tuntemattoman, ihmeellisen osani. —

* * * * *

Vihaisesti viskasi uusi konttorineiti ne kuihtuneet ruusut pöydältään, heitti no palavaan uuniin ja pesi pois sen vihertävän liman, joka niiden lionneista varsista oli hänen käsiinsä tarttunut.

Ryssän ruusut, — hyi! —

Mutta hänen nyrpistettyyn nenäänsä lehahti kuolevien kukkain hieno haju, kuin hehkuvan hekuman huumaava tuoksu, ja itse tiedottomasti, aukeni sydämmen suljettu sokkelo, josta nousi sen tuntemattoman onnen kaukainen, kumma kaipuu.

* * * * *

Meni talvi, tuli kevät.

— »Jokos meidän piru nyt lähtee sinne, mistä se tulikin?» — kyselivät toisiltaan pikku pojat N:n kaupungin rautatien asemalla, mutta tarjoilijattaret »Grand-Cafe'ssa» tiesivät, että »ruhtinas»: lähtee nyt kesälomalle ja tulee pian taas takaisin.

Samaan aikaan hävisi myös puuseppä Salosen kaunis tytär, joka talvella erosi konttori paikastaan. Ja jo samana iltana tiesi jok' ainut pyöreä poskinen porvarisrouva tässä kaupungissa tämän katoamisen salaisen syyn.

* * * * *

Toisen talven lumet peittivät jo N:n kaupungin kapeita katuja.

Neiti Salonenkin oli taas koteutunut, mutta kukaan ei ollut häntä entisekseen tuntea.

Todellakin hän oli asultaan kuin ruhtinatar, päällään pietarilainen turkki, jonka upeaan, pehmeään kaulukseen hänen pienet kasvonsa miltei kokonaan upposivat. Hänen korviaan koristivat suuret, himmeät safiirit, hänen hienoissa sormissaan briljantit kimaltelivat ja hänen yllään väreili vieraanmaan väkevä hajuveden tuoksu.

Tummat renkaat ympäröivät nyt noita sinisiä silmiä, mutta niiden säteily oli entistä ihanampi, niiden ilme ihmettelevä ja onnen kylläinen kuin lapsen joka satujen suloissa elää.

N:n kaupungin siveelliset pikkurouvat lakkasivat häntä tervehtimästä ja toiset käänsivät pois päänsä hänet kohdatessaan.

Mutta toiset tiesivät »pirun» hallussa olevien valtionvarojen pahasti vaillantuneen.

* * * * *

Aika kului.

Kalpenemistaan kalpeni Salosen tyttären hieno poski ja silmien ympärillä ne siniset renkaat yhä suurenivat. Hänestä saivat nyt pikkukaupungin naiset pitkien puhteittensa puheen aineen.

Sitte sulkeutui hän sisälle sairauden tähden ja toisesta kaupungista tuotiin tuttava venäläinen lääkäri häntä hoitelemaan.

Puuseppä Salosen asuntoon on sijoittunut syvä, synkkä suru ja pienen valkoisen kamarin pöydällä palaa lamppu jo kautta kolmannen yön.

Sairaan tila tuntuu yhä huononevan. Hänen silmänsä palavat suurina, tuskan puhuvina ja harhainen katseensa kulkee kautta huoneen.

— Mihaili!... Oletko luonani Mihaili?... Tuntuu kuin se lähenisi... etkö näe, että... ovinurkkaa pimittää musta varjo... älä anna sen tohtorin tulla... hän ei saa lähestyä vuodettani ... suojele minua, Mihaili! — Mihailini, valtiaani, ... ole kanssani... älä minua hädän hetkenä heitä!

— Lintuseni, valkea kyyhkyseni! — Etkö näe, että vierelläsi valvon. Ketään muuta ei huoneessa ole, vain unessasi näit sinä sen mustan varjon. — Lääkäri lähti täältä jo eilen, eikä sinun enää tarvitse häntä nähdä.

— — Kuolema tulee... Mihaili!... minä pelkään...

Vierellä istuva musta mies kumartuu yli vuoteen, nostaa käsivarrelleen valkean pieluksen ja kapealla kädellään sivelee hän tuskan hiestä kostuneita, silkin pehmeitä suortuvia.

Sairas näkee nyt lähellään mustan kiiluvan silmäparin ja kiljasee ensinäkemisessä kuulemansa sanan: — Mefisto! —

Mutta samassa palautuu taas muisti, valjut huulet heikosti hymyävät — — Sinähän se olet, Mihaili!

* * * * *

Mihaili on kaikkensa koettanut. Sairas on ylen kiihoittunut, toisinaan vallan raju, eikä mitään keinoa löydy hänen rauhoittamiseksi. Mihaili on valvonnasta väsynyt ja hermostunut. Tänne on hän ollut vuorokauden suljettuna, kahdenkesken kuolemassa kamppailevan kuumesairaana kanssa ja toisesta huoneesta kuuluu lakkaamatta Salosen vaimon itku ja vaikerrus.

Vaikealta tuntuu tilanne, vaan ei keksi venäjänmies, miten oudosta vankeudesta vapautuisi, sillä hänen sielunsa kammoo kamalasti kuoleman läheisyyttä ja kun sairastuu siitä vaan mainitseekin tuntee hän kylmän värityksen ruumiissaan. Kumpi saisi hänet vaan pysymään vai!.

Uusi ajatus iskee äkkiä hänen aivoissaan: sairaan silmissä väikkyvät harhakuvat ovat muuksi muutettavat! Tähän tarttuu hän kuin viimeiseen, pelastavaan keinoon.

Ja kun potilas jälleen horteestaan valveutuu, ilmestyy hänen silmiinsä mustien silmien kiinteä katse.

— Sulje silmäsi, tyttöseni. — Me lähdemme nyt pitkälle matkalle, minä vien sinut kanssani kauvas. — Olet viluissasi, lapsi, ja väsynyt siksi kannan sinua sylissäni kappaleen matkaa.

Hän vaikenä hetkeksi ja jatkoi jälleen. — Kuuletko, miten helisevät talviset tiu'ut, meidän ajaessamme yli lumisen lakeuden, kautta valkoisten kenttäin. — — Me olemme nyt rautatieasemalla, jonne juna juuri puuskuttaen saapuu. Nyt nostan sinut vaunuun. — Jo kuuluu kimakka vihellys ja vilkkuen vierivät ohitse lumiset metsät ja maat.

— Matka on pitkä, sinä nukut minun sylissäni, sinun on lämmin ja hyvä. — — Aika rientää, hetket vierivät, me matkustamme yhä, kunnes sulina vesinä välkkyvät ne valkoiset lumet, kunnes vihoittaa maa ja ilmassa helkkyvät lintujen laulu.

Hetkeksi vaikenä taas vuoteen vierellä musta mies, vaikenä ja mietti. Sairas lepäsi nyt levollisena ja nyyhkytykset viereisessä huoneessa hetkeksi vaimenivat.

— Missä me olemme — kuuluu hiljainen kuiske ja valjuilla kasvoilla kajastaa viron hymy.

— Joko heräsit, lintuseni, katso siis ikkunasta! Sivuuttaneet olemme jo aikoja Suomen rajan ja samoamme pyhän, suuren Venäjän sydämeen. Katso, kuinka täällä jo vihannoivat vainiot, näetkö, kuinka niityillä naisten kirjavat, kevät-koreat puvut

hohtavat, ja heidän moniväriset silkkiset päähineensä välkkyvät kevätauringon kirkkaassa valossa silmiä huikaisten. — Mutta yhä edemmäksi me etenemme.

Jo pysähtyy juna viimeiselle asemalle ja me olemme tulleet pieneen, sisävenäjän kaupunkiin. Tämä kaupunki on rakennettu ilman suunnitelmia, ilman määrättyä järjestystä, ei sen perustajilla ole ollut länsimaitten arkkitehtuuria. Vapaan, vallattoman mielikuvituksen loihtimana on se virran varrelle kohonnut ja luulee vieras katselija sitä suurten, iloisten lasten leikkialueeksi. Tässä kaupungissa on seitsemäntoistatuhatta asukasta ja sataseitsemänkolmatta kirkkoa, jotka kullattuine kupooleineen virran varrelta kohoavat. Siinä on kirkkoja kaikenvärisiä, vihreitä, keltaisia; sinipunaisia, siinä on sinisen kirkon vieressä valkea kappeli ja sen sivulla kohoaa suuri, loistavan punainen emäkirkko. Koko jokilaakso on kirkkoja täynnä, eri suuruisia kaiken värisiä, kantaen pyhimystensä nimiä, joille ovat omistetut. Ja kaupungin keskitse kulkee virran hopeanhohtoinen juova.

Täällä näet sinä iloisia, huolettomia kasvoja, kuulet naistenamme helisevän naurun. Tuossa kerjäläinen, joka äsken avuttomin ilmein ja vaikertavin äänin eteemme pysähtyi almua anoen, mutta heti kun oli ristinmerkillä lahjastaan kiittänyt, suoristui koukkuinen selkä, ja hymyhuulin, hyräillen jatkaa hän taas mieron loputonta matkaa.

Täällä kuulet sinä meidän kielemme kauneuden, sen pehmeän soinnahduksen, joka on kuin kottaraisen keväinen kieli, täällä löydät sinä kansan, jonka jalan noususta jo tuntee saatat, että ympärilläsi on shlavien heimo, jonka jalan poljennassa on tanssin tahti.

Mutta tänne emme vielä pysähdy, koska isäni maatilalta on täällä vastassamme troikka — kolme virmaa pikimustaa oritta. — — Kas niin, minä painan sinua rintaani vasten, ettet putoa, edessämme on nyt viiden peninkulman tietön taival.

Kuuletko miten korskuvat hevoset jo riuhtovat valjaitaan. Ne ovat puolivilliä eläimiä ja niiden silmissä palaa väkevä elämäninto.

Jo hellitti kuski hevoset — älä pelkää, armas, ne kirmasevat kuin kolme pikimustaa paholaista kautta vihreän nurmen. — Ei tietä missään, ei estettä ei aitaa, vapaa on maa, laaja ja lakia, jommoiseksi Jumala sen loi! — —

On kevät, kyyhkyseni, keskivenäjän kevät, hurmaten kulkee tasangoilla suvinen tuuli ja auringon hehkussa väreilee kevätluoksuinen ilma viheriän maan yllä.

Älä säikähdä, armas, outoa ääntä, se on näiden eläinten tapa, että ne kiljuvat mennessään, kirkaisevat kaikki kolme yhteen ääneen, se on niiden voimallisista rinnoista lähtevä ilonilmaus, se on niiden suurissa sydämissä sykkäilevän, ylitsevuotavan voiman huojentava purkaus. —

Jo kallistuu länteen päivä. Maasta kohoaa lämmin huuru, joka sinervänä seinänä muodostaa ainoan rajan maan ja taivaan välille. Me ajamme kohti autereisiin ruskopilviin laskevaa aurinkoa. Edessämme hohtaa punervana läntinen taivaan ranta, vaan takanamme on tumman hämäräinen lakeus. — Vielä on osa matkasta jälellä, sinä näet, kultaseni, että viisi penikulmaa troikalla täällä, on enemmän kuin muualla kokonainen elämä!

Jo eroittaa korvani kaukaisen koirien haukunnan ja kevät hämärässä karkeloivan kylväen iloiset äänet. Tuolla jo näkyykin kaukainen kylä, ryhmä rinnakkain rakennettuja turvekattoisia hökkeleitä, jotka heikkoudessaan toinen toisiinsa nojautuvat. Älä ihmettele niiden huonoutta: — tämän kylän asukkaat ovat ammatti varkaita, mutta kelpo ihmisiä kaikki. Ei kukaan heistä rasita itseään työllä, ei ketään huoli huomennesta ahdistaa, ei kenenkään harteita elämä taakkana paina. Katso, kuinka tulet noiden hökkelien valoluukuista tuikkaavat yli yön, sillä he ovat oikeauskoisia kristityltä, jotka palvelevat pyhimyksiään ja jakavat almujaan.

Läpi kylän kulki tiemme ja nyt ajamme lehtokujaa myöten, joka johtaa isieni monisatavuotiseen sukukartanoon. Nurmikkona ovat nyt käytävät, jotka kenties kerran maailmassa olivat hiekoitetut ja talossa portaat niin lahot, että niitä on varovasti asteltava, ja joka huoneessa, joka sopessa elää sadun henki.

Näetkö, omani, miten mustansiniselle taivaalle syttyvät tähdet, miten tuores, keväinen lemu lähtee mustamultaisesta maasta, miten poppelit tuoksuvat niin, että hulluksi tulee ihminen, — tästä tiedät, Suomen tyttö, että nyt ollaan — Venäjän maassa!!

Nyt huomaat, rakkaimpani, mikä ero on sinun maasi välillä ja minun, miten erilainen on näiden kansojen veri. Polttavana tulena hehkuu venäläisen veressä intohimo ja roihuavana kulona palaa täällä elämän liekki, — sillä aikaa kun siellä Suomessa sammuvaan hiillockseen vaivaloisesti tulta puhalletaan.

* * * * *

Näin lamppuun tuijottaen, muistojaan haastellen istuu sairaan vieressä musta mies, mutta tuskin oli ehtinyt lopettaa kun käsivarrellaan lepäävä pää käännähti tuskallisesti ja valjuilta huulilta kuului heikko valitus.

— Päästä jo, Mihaili!... en tahdo jäädä tänne!!... sinun ruusujasi tuoksu on hekuman hehku,... sinun poppeliеси tuoksu on synnin tuoksu... Päästä, Mihaili!... nopeammin kuin villit hevosesi... kiidättää minua ikäväni pohjoiseen... kotiini... On helpompi nukkua hankien alla... kun yllä humisevat hartaat hongat... meidän täytyy nyt erota ... Mihaili jää hyvästi... hyväс—ti...

* * * * *

Ne kauniit silmät avautuivat vielä kerran, mutta musta mies näki niiden katsovan hänen ohitsensa, jonnekin kauvas ja hän tunsі jo olevansa — yksin.

Punakaartilaispäällikön muistelmia.

(Söörnäisten kuritushuoneella 1919.)

— Elinkautinen! —

Kun kopin ovi paiskautuu kiinni ja säppi ulkopuolelta lipsahtaen sen lukitsee, silloin on minulla aina tunne sama, kuin oli ennen lapsena kotimökissä, kolkkona sateisena syyspäivänä, jolloin äiti ja isä olivat kartanon päivätoissa ja me kaikki, kahdeksan vekaraa olimme teljetyt päiväkaudeksi tupapahaseen. Niin alakuloisena oli silloin mieli, sekä hoitajien, että hoidettavien ja niin loputtoman pitkiä olivat tunnit.

Pimeys piiritti tuvan, tirkistellen ikkunoista sisälle. Se asusti jo mustana uunin nurkassa ja läheni ovipielestä keskilattiaa.

Keräännyimme pöydän ympärille ja istuimme toisiamme lähellä.

Pienemmät lapset jo itkivät leipää pyydellen ja kaikkien vatsoissa kurisi nälkä, sillä ne muutamat perunat ja vähäinen leipäosa, jonka äiti lähtiessään oli meille jakanut, olivat jo aikoja sitte syödyt.

Otin syliini pienen Selman, joka äitiä huutaen hakkasi ikkunaan. Minä painoin häntä rintaani vasten ja lämmitin povellani hänen kylmiä pikkukäsiään. Minä koetin

vakuuttaa pienemmille, että äiti jo aivan kohta on kotona, mutta omaakin kurkkuani jo tukehduitti itku. Silloin aloimme kaikki yhdessä rukoilla, että Jumala antaisi sadepilven kulkea kartanon maiden yli ja äiti siten pääsisi pikemmin kotia.

Näin alkuun päästyämme rukoilimme vielä paljon muutakin, etenkin äidille kaikenlaista hyvää, sillä huolimatta nuoresta iästäni oli minulla selvä tietoisuus siitä, että kuorma äitini harteilla oli liian raskas.

Näin rukoilimme me kauvan, kunnes tupa oli pilkkosen pimeä, mutta meiltä oli jo kadonnut pelko ja nälkä.

Pienimmät ryhmästä olivat jo nukkuneet, ainoastaan Selma-tyttönen minun sylissäni vielä valvoi ja lapsen kielellä yhtyi hän meidän isompien aloittamaan lauluun:

»Sulle, Isä, — sulle, isä, olkoon ylistys!»

Minkä rauhan, minkä ihmeellisen lohdun ja voiman tuotti tuo harras rukous ja luottava lapsenusko.

* * * * *

Mutta muistanpa minä myöskin ne kirkkaat kesäiset päivät, jolloin ei tätä ryysyistä joukkoa tarvinnut vilun pelosta sisään teljetä, vaan saimme mielin määrin vapaina juoksennella, kuin laitumella vallattomat vasikat.

Niin sattuivat kerran seuraamme lähitalon lapset ja niin kävi meidän mäellä ankara mellastus. Puoleentoistakymmeneen nouseva lapsiliuta kieri kilvassa viheriällä nurmikolla. Ei ollut pelkoa mistään, vanhemmat kaukana kotimökiltä, eikä häirinnyt leikin menoa yhdenkään aikuisen vakava varoitus. Mutta pian oli meillä kaikilla kiusallisen kova nälkä. — »Mennään meidän hernemaalle» — ehdotti se talon vanhin poika. — »Uskaltaako sinne?» — epäilin minä, joka tunsin olevani vastuussa hallussani olevista sisaruksistani. — »Tottahan uskaltaa, kun minä käsen» — vakuutteli Risto ja niin lähdimme me joukolla talon hernemaalle.

Mutta tuskin olimme me siellä ehtineet hävitystyömme alottaa, kun paikalle saapui Riston isä kovaäänisesti kiroten. Kun säikähtynyt lammaslauma hajosi lapsiparvi ja minun sisarukseni, lyöntejä ja potkuja saaden pujottelivat aidan raoista pakoon.

Tämä oli minusta häpeällistä, astuin isännän eteen aikeessa esittää asian, mutta ennenkuin ehdin minä suutani avata, vetäsee tämä minua vasten kasvojani niin, että lensin pellon ojaan. Kun sitte viimein kykenin nousemaan ylös, näin, miten isäntä asteli

vainion viertä omat lapsensa ympärillään, joille ei rikkomuksesta seurannut mitään rangaistusta. — Luulen, että Ristokaan ei tunnustanut meitä sinne haastaneensa ja kipeämmin kuin saamani lyönti koski mieltäni sana, jonka kirousten välistä olin kuullut: — *varas!*

— Mitä sanookaan minulle nyt äitini?

Ilta tuli. Toiset menivät tupaan, minä istuin hämärässä, navetan nurkan takana, toinen silmä kiinni turvonneena.

— Eemu! — huutaa kuistilla Selma, mutta minä en hievahda paikaltani. — Eemu, Eemu! — kuuluu yhä, jo huutaa äitikin ja hänen äänessään on hellii sointu. — Epäilen korviani valehteleavan, sillä laskujeni mukaan odottaa minua nyt suurin selkäsauna, mitä milloinkaan olen saanut, koska varastaminen oli äitini suurin kauhu ja siitä oi hän meitä aina erikoisesti varoittanut.

Että hän, paremmin kuin isäntäkään kuuntelisi minun selityksiäni, siitä ei minulla ollu suuria toiveita.

Viimein kokosin kumminkin rohkeuteni ja tulin tupaan. Äitini vei minut lampun ääreen ja nähtyään siniset, muodottomiksi turvonneet kasvoni, sulki hän minut hellästi syliinsä ja itkuun hyrskähtäen lausui: »Voi, miksi Jumala antaa köyhälle ollenkaan lapsia!»

Miten hyvä oli minun maata siinä äidin lämpimässä sylissä ja yhdessä itkeä hänen kanssaan.

* * * * *

Sain jälestäpäin kuulla, että samaisen talon piika oli sattumalta kuullut keskustelumme Riston kanssa ja kertonut tapahtuman äidilleni jo ennen kuin hän kartanosta kotia ehti.

* * * * *

Olin juuri täyttänyt kaksitoista vuotta, kun isäni, ennestäänkin raihnas ja kitulias sai jalkaansa vamman, joka teki hänestä raajarikon. Entistä suurempi kuorma säilytettiin nyt äitiparkani hartioille. — Minä lähdin nyt ansaitsemaan, menen taloihin paimeneksi, — sanoin uljaana äidilleni ja mielessäni kuvittelin, miten suuren avun hän siitä on saapa.

Pian ilmestyi paikka. Pussi selässä, oman, hyvän äitini varoituksilla, ja siunauksilla evästettynä, minä köyhästä, rakkaasta kotimökistäni lähdin, ensikertaa ulos avaraan maailmaan. Minä tunsin hämärästi, että se merkitsi eroa omistani, että olin kuin irtolehti, taikka laineilla lastu, — mutta minä nielin miehekkäästi kurkkuani kuristavan itkun puuskan. — Paistoihan niin kirkkaasti keväinen päivä, se antoi mieleeni luottamusta ja rohkea elämän usko, pääsivät minussa taas voitolle.

Ihana oli se kuiva, lämmin alkukesä. Hyvä oli paimenen olla, kelliä kedolla, katsellen taivaalla purjehtivia poutapilviä ja seurata silmillään leivosen nousua kohti sinisen taivaan korkeutta. — Aikookohan se pujahtaa taivaan portista sisälle — ajattelin. Mutta sitte näin minä sen nuolena syöksyvän tänne alas, kuin olisi se paratiisin portailta palautettu. Sitte muistelin minä Eliasta, joka kultavaunuilla ajoi sinne ylös — ei elävää ihmistä taivaaseen vastaan oteta, ellei hän kultakieseillä sinne aja — mietin minä mielessäni.

— Niin, armaita olivat paimenpojan aurinkoiset päivät!

* * * * *

Sitte tuli syksy, sateinen ja kylmänkolea. Pientä ruumista puisteli ainainen vilu, koska ohuet, repaleiset vaatteet läpimärkinä ihoon kiinni liimautuivat. Iltasin saavutti pimeys ja monikymmenlukuista lehmälaumaa, joka sienihimossaan metsiä samosi, oli melkein mahdotonta saada kotiin.

Kohtelukin talossa oli muuttunut. Kun iltasella uupuneena nälästä ja vilusta väristen, kotia saavuin, sateli käskyjä kaikkialta. Emäntä tarvitsi vettä ja puita, isäntä lähetti riihimiehille sanoja, tahi pani minut asialle kylän kauppapuotiin. En toisinaan tahtonut pystyssä pysyä, mutta minä purin hammasta, päätin olla mies ja *kestää!*

Olihan se äiti niin hartaasti pyydellyt, että en lukemistani unohtaisi, mutta niin ankara oli nyt päälläni i'es, että niin pian, kun se iltamyöhällä harteiltani putosi, vaivuin minä lopen uupuneena raskaaseen, tiedottomuuden tapaiseen uneen.

* * * * *

Tulipa sitte se muistorikas syyskuun ilta, joka jätti minun nuoreen herkkään mieleeni kuin poltinraudalla painetut jäljet.

Metsä pimeni pikaisesti ja minä kiiruhdin karjoineni kotiin. Kun emäntä oli käynyt navetassa, tuli hän luokseni vihaisesti tiuskaton: »Minne jätit sen Koivupään? Nyt juokset takaisin metsään, etkä palaja takaisin muuten kuin kadonneen kanssa».

Minua niin hirvitti pimeässä ja sydän pelkoa täynnä riensin minä takaisin mustaan metsikköön. Mutta siellä saavutti minut kuvaamaton kauhu. Väsyneessä päässäni toimi kiihoittunut mielikuvitus ja silmieni edessä kuvastuivat monenlaiset harhanäyt. Puut ja pensaat paikoiltaan siirtyivät ja vihdoinkin koko metsä mielestäni eli ja liikuskeli. Silloin tuli minulle kamala hätä, kuten joskus unessa tulee. Tuskin saatoinkin liikuttaa jalkojani. Kirkuen samosin minä tiestä tietämättä suorinta suuntaa kylää kohti.

Vavisten seisoin minä pimeällä pihalla. Koko asia, jolle minut oli lähetetty, oli metsässä mielestäni mennyt ja mahdotonta olisi ollutkin löytää kadonnut lehmä sellaisessa pimeydessä. — Oli kauheata astua emännän eteen, mutta pimeän pelko ja kalvava nälkä ajoivat minut menemään tupaan.

Jo minun kurjasta muodostani päätteli emäntä että asia ei ollut onnistunut ja huutaen karkaa, hän kimppuuni.

»Käskinkö sinua sinne huvireissulle, — enkö lähettänyt sinua sitä lehmää hakemaan», hän kiljui niskaani tarttuen.

Voimainsa takaa hän kädellään minua kuritti, vedellen sokeasti minne sattui. Mieleni oli äskeisen pelon kiihdyttämä, minussa syttyi äkkiä voimakas viha. Lujasti tarrauduin hänen kurittavaan käteensä ja iskin lujat kampaani siihen kiinni.

Ote heltyi emännältä ja minä näin hänen ottavan uunilta paksun puun, jolla aikoi minut perin pohjin pehmitellä.

Silloin syöksyin ulos, yön pimeyden turviin, jota äsken niin kamalasti olin pelännyt ja piilouduin lähimpään heinälatoon.

Siellä istuin valveilla sen yön, tuntematta enää pelkoa, vilua eikä nälkää. Käteni olivat nyrkeiksi puristuneet, sisimmässäni kiehui valtava viha ja pääni koston tuumia hautoeli. — Niin vietin valvoen sen kamalan yön ja aamun sarastaessa lähdin minä vaeltamaan kotimökkiäni kohden.

Siellä jonkun päivän oltuani tuli taas muuan isäntä minua palvelukseensa pyytämään. Olin iloinen saadessani toisen työpaikan, mutta laimennut oli minusta nyt se keväällinen luottamus ja elämänusko.

Siitä alkoi se ankara aika, joka kesti neljä ja puoli vuotta. Ainainen raadanta aamusta iltaan, palkkana niukka ruoka ja isännän vanhoja vaaterisoja, jotka antoivat riittämättömän suojan talven pakkasta vastaan. Milloin jäättyivät varpaat, milloin sormet ja korvat pitkällä halon- ja heinänhakumatkoilla. Usein putosi myös silmästä katkera,

kirpeä kyynel, sillä minä olin nyt alkanut miettiä, miten osat elämässä ovat eritavalla tasatut.

Kun olin vihdoin täyttänyt kuusitoista vuotta, jätin kotipitäjäni ja lähdin maailmalle. Olin ruumiiltani kookas ja roteva, sekä monissa kärsimyksissä karaistunut, nyt toivoin jo kykeneväni ottamaan elämältä osani ja vaatimaan oikeuksiani.

Tuskin koskaan olisin tullutkaan noista pohjoisista tukkimetsistä takaisin näille kartanoalueille, ell'ei äidiltäni olisi tullut se surullinen kirje, joka mieleni hetkessä muutti.

Isä parka vihdoinkin kuollut, äiti kääntynyt kivulloseksi ja viety Selman kanssa vaivaistalolle. Niin katkeralle tuntui tämä tieto, — vaivaistalolla se hyvä, ahkera äiti, joka ikänsä oli hellittämättä työssä raatanut. En saattanut sallia sitä, takaisin minun täytyi, tehdäkseni työtä heidän hyväkseen.

* * * * *

Niin oli minun tähänastinen eloni, kuin ainainen arki, loppumaton aherrus, vuodesta vuoteen ja varsinkin ne viimeiset, olivat kuin yksi ainoa helteinen heinäpäivä, jolloin tuliselta työn kiireeltä tuskin päivän kiertoa huomaamaan ehtii. Tätä kesti aina siihen asti, kunnes täytyi elämäni kultaisin toivo uus ja minulla oli oma asunto kartanon maalla ja sen ympärillä kedosta raivaamani pellot eloa kasvoivat.

* * * * *

On suvinen sunnuntaipäivä. Lepään vuoteellani ja viikon vaivoista väsyneessä ruumiissani tuntuu suloine raukeus. Päivä paistaa lekottaa avoimesta ikkunasta, haudellen suloisesti paljaita jalkojani. — Kaikki on niin hiljaista, yksinpä Sannin, uutteran vaimoni, ainaisesti suriseva ompelukonekin seisoo tämän pyhäisen päivän.

Vierelläni seinustalla nukkui pieni poikani, vankka, puolivuotinen miehen alku. Minä kuuntelin sen tasaista hengitystä katselen sen pehmeitä, punertavia kasvoja ja silkinhienoa pellavapäätä. Minun mieltäni paisuttaa joku suuri ihmeellinen tunne, jolle en nimeä keksi. Ei ole se surua, eikä iloa, mutta on kuin sukua niille kummallekin. Minun silmääni kiertyy kyynel, minä alan jo uskoa, että tämä elämä, joskin toisinaan niin ahdas ja tuskallinen voi sentään joskus tarjota ihmiselle hiljaisen onnen hetken! — Kunpa vaan äiti olisi elänyt tähän asti! — Lepo lienee ollut väsyneelle paras, mutta Selma-siskolla on luonani kumminkin koti ja turva.

* * * * *

Se suuri marraskuun lakko 1917 on vasta päättynyt. Meidän pitäjän työväentalolle on ilmoitettu suuri kokous, ja puhujaksi odotetaan muuatta toveria, joka hiljakkoin on Venäjän matkalta kotiin tullut.

Saavun sinne hyvissä ajoin, mutta sali on jo tungokseen asti täynnä, sillä kaikki olemme uteliaita kuulemaan mitä Venäjältä tulleella on kerrottavana.

Puhellaan siinä odotellessa yhtä ja toista, keskustellaan punakaartin perustamisesta paikkakunnalle. — Toiset ovat hankkeessa innolla myötä, mutta enimmäkseen varovaisina vastustelevat.

Minä kuuntelin kuin syrjäisenä, kuin koko asia ei koskisi minua, enkä välittänyt siitä sen enempää.

Äkkiä äänet vaikenivat ja puhujalavalle nousee pienoinen, mustaverinen mies. Hänen muotonsa oli synkkä, kun hän puheensa nuhdellen alkoi:

»Mitä ajattelette te tämän pitäjän miehet? Häpeän teidän puolestanne! Muualla jo valmiiksi harjoitetut punakaartit, te vielä tuumiskelette, tokko leikkiin rupeattekaan. Herätkää te uneksivat laumat! Kymmenet miljoonat markat uhrataan tällä hetkellä Suomen valtion varoista aseitten hankkimiseksi porvarien lahtarikaarteille, jonka tarkoituksena on nujertaa viimeinenkin niskoitteleva työmies, joka ei orjan ikeeseen taipua tahdo! Onko aikomuksenne täällä rauhallisesti katsella, miten manttaaliporhot kätkevät viljansa ja salassa sitä sijoilleen syöttävät, sillä aikaa kun teidän omat lapsenne nääntyvät nälkään.

Näin jatkoi puhuja yhä hurjentuen. Levottomana liikehti ensin kuulijain joukko, mutta vähitellen vaikenä kaikki, syntyi haudanhiljaisuus, vain puhujan ääni kaikui kolkkona, uhkaavana, kuin tuomiopasuunan ääni. Hänen pienet, pikimustat silmänsä sinkauttelivat säkeniä ympäri kuulijakunnan. Tulikipunoina ne ihmisten sieluihin putoilivat, sytyttäen siellä väkevän vihan palon.

Henkeä pidätellen kuunteli kansa — ei enää »hyvä»-huutoja ei ainuttakaan suosion ilmausta. Jäykkänä, mykkinä, seisovin silmin, puoliavoimin suin tuijottavat miehet kohti puhujalavaa vielä silloinkin, kun mustaverinen mies oli sieltä poistunut.

Suurena, tuhoisena paloi nyt hänen sytyttämänsä tuli. Koko täyteläinen kokoussali paloi. Enimmittä keskusteluitta poistuimme kukin koteihimme, mutta minä huomasin, kuinka kalpeina olivat miesten kasvot ja heidän silmissään hehkui kiihkeä, kuin kuumeinen kiilto.

* * * * *

Kotia päästyäni heittäydyin vuoteelleni. Maailma oli mustunut mielessäni ja minä tunsin sairauden sydän-alassani. En oikein tiennyt, mikä minuun oli mennyt, sen vaan tunsin, että oloni ei ollut oikea.

Keittiöstä kuului ompelukoneen käynti. Selma nukutti pikkupoikaa laulaen jotain surunvoittoista säveltä.

Aloin kuunnella sitä ja erotin sanat.

»Kurjuutta, puutetta kuuluu ympäri maan köyhälistö sen kärsiä saa.
Miksi kansamme ain' kulki pää alespäin hoiperrellen vain pimeyteen,

Lapset pirtissä tuolla voivat nälkähän kuolla äiti heikkona,
kalpeana. Lapset avuttomat, aivan alastomat, nälkää äidille
valittelevat.

Auttakaa rientäkää, poistakaa kurjuutta, älkää sallitko nääntyä näin.
Apu köyhille on juuri nyt verraton laulut sydämmissä säilytetään.»

Tuota laulua en ole ennen kuullut, mistä ihmeestä se tyttö on sen oppinut — ajattelen.

»Lapset pirtissä tuolla, voivat nälkähän kuolla, äiti heikkona, kalpeana» — oh, entisyys palaa eteeni elävin kuvin, minun aivoni ovat sekaisin, minun pääni on kuin hulluksi tulemassa.

Minä kiertelen vuoteessani kaiken yötä, kunnes vaimonikin vierelläni valveutuu.

— Mikä sinun on, Eemu, et ole ollenkaan nukkunut ja iltasellakin olit kovin kumman näköinen, — mitä on tapahtunut?

Vedän häntä itseäni lähemmäksi ja tunnen helpoitusta saadessani puhella hänen kanssaan.

— Suuret tapahtumat ovat tulossa, Sanni. Köyhälistön ennestäänkin kurja elämä käy päivä päivältä yhä ahtaammaksi. Apu on tarpeen, pikainen, kiireellinen apu!

Olin hetken vaiti ja varroin hänen jotakin sanovan, mutta hän lepäsi liikahtamatta kuin lisää odotellen.

— Niin, Sanni, ei meillä ole hätää, en minä itseni tähden olojen parannuksista välitä, mutta ne monet muut, jotka tälläkin hetkellä ovat ilman kaikkea, välttämättömintäkin, heidän tähtensä, jos tarve vaatii, uhraan minä oman kotini onnen.

Hänen kasvonsa ovat kasvojani lähellä, minä tunnen, kuinka polttavat kyyneleet vierivät pitkin hänen poskeaan, mutta hän ei vielääkään vastustele.

— En epäile tarttua aseeseen, jos sikseen tulee, sinä olet kelpo ihminen, ahkera ja työteliäs, kyllä sinä pojun kanssa toimeen tulet, ellen minä siltä matkalta palaisikaan.

Hän painautui minua lähemmäksi, minä tunsin, kuinka hänen ruumiinsa värisi, mutta sanaakaan ei hän sanonut ja minä puhelin edelleen:

— Minä tiesin sen, sitä sinulta odotinkin — ei kunnon vaimo estä miestänsä tekemästä sitä, minkä hän pitää velvollisuutenaan.

* * * * *

Seuraavana päivänä oli se eilinen puhuja paikkakunnalta poistunut, mutta suuren muutoksen oli hän jättänyt jälkeensä. Kuin kuumeessa kulkevat miehet, ei kenellekään maittanut entinen elämä. Töihin ryhtymisestä ei ollut enää puhuttakaan ja ilman enempiä epäilyjä syntyi nyt punainen kaartti, joka pitäjän väkilukuun nähden oli sangen suuri.

* * * * *

Olin valittu komppanian päälliköksi ja ensimmäinen sotaretki johon joukkoineni otin osaa, oli aseitten etsintä kartanosta. Kerrottiin siellä piileilevän myös valkokaartilaisia, joten meitä lähti sinne kaksi komppaniaa taisteluun varustettuina. Piiritimme pääarakennuksen, josta ammuttiin meitä kohti muutamia laukauksia, jotka eivät kehenkään sattuneet. Sen toisen komppanian päällikkö tunkeutui muutamien miesten kanssa taloon sisälle, meidän muiden ulkona vartioidessa. Kuului kaksi laukausta. Sisällä olevilta sain minä kuulla, että se oli kartanon nuoriherra, joka vastusta yrittäessään sai surmansa meikäläisten käsien kautta. Tämä ensimmäinen verityö meidän paikkakunnalla tehtiin helmikuun neljäntenä päivänä.

Me vietimme sitte majoituspaikoissa muutamia päiviä, lähempiä määräyksiä odotellen, öillä liikuskelivat myös paikkakunnan valkokaartilaiset joita aina jokunen joutui vangeiksemme ja silloin kuin meille vihdoin tuli määräys lähteä Kirkkonummen rintamalle, oli hallussamme kymmenen aseella varustettua valkoista vankia.

Kun me sitten aamulla helmikuun neljäntenätoista, varustauduimme matkaa varten, ajoi majoituspaikan pihamaalle vieras, monikymmen miehinen hyvin asestettu punakaartilaisjoukko, joka ilmoittaa itsensä »lentäväksi kolonnaksi.»

Nämä alkoivat esikunnalta kysellä valkoisia vankejamme.

— Me aijomme niitä säilyttää täällä toistaiseksi — oli esikunnan vastaus.

— Ne ovat jätettävät meidän haltuumme! Sitävaran olemme tänne tulleet, että viemme vangit parempiin säilytyspaikkoihin — ahdistaa »lentävän kolonnan» johtaja.

Esikunta arvelee, epäilee, mutta myöntyy vihdoon ja niin sijoitetaan vangit vierasten rekiin, jotka lähtevät ajamaan joukkojemme etunenässä.

Pitkänä jonona painuvat sotaan lähtevät punakaartilaisjoukot tietä pitkin. Silloin tällöin kajahtaa talvi ilmassa laulunpätkä aina alkuunsa kuoleutuen. On miehillä mielissä kaiho ja kullakin koteihinsa kaipaus salainen, sillä ainaisen eron mahdollisuus masentaa mielet.

Katsahdan taakseni ja näen vielä vilahdukselta pienen kotini valkean pärekaton, jota ei vielä aika eikä sää ehtinyt harmaannuttaa, ennenkuin minun näin piti sen suojasta poistuman. — Olen näkevinäni vaimoni kyyneleiset silmät, kuin hän pientä poikaamme rinnoillaan ruokkii ja etenevien joukkojen jälkeen jäisen ikkunan lävitse katsoo.

* * * * *

Olemme tulleet metsäiselle taipaleelle, kun kulkue äkkiä seisahtuu. »Lentäväkolonna» oli pysäyttänyt hevosensa ja minä tunnen kamalan aavistuksen nähdessäni heidän asettavan vankeja riviin maantien vierustalle.

Pelkoni ei ollut turha. Minä käännän pois pääni. On kuin jokainen laukaus tuntuisi minuun, on kuin jokainen kuula ruumistani koskettaisi... vihdoinkin valmis!

Meidän täytyy nyt ajaa noitten veristen ruumiiden ohi, jotka tien vierustalla viruvat. Minä näen ne siinä, vaikka koetan olla katsomatta, — kymmenen kuollutta, oman paikkakunnan miehiä kaikki. Selkääni karmivat kylmät väreet — vaatiiko vallankumous välttämättä näiden uhrien hengen? — eikö tässä tapahtunutkin rikos? — kyselin kauhuissani itseltäni.

Tultiin tienkäänteeseen. »Lentäväkolonna» jonka luulimme seuraavan meitä Kirkkonummelle, kääntyikin toiselle suunnalle. Kukaan ei tietänyt tästä julmasta

joukosta, mistä se tuli ja missä oli heidän matkansa määrä. Luulen, että heidän varsinaisena tehtävänä oli vankien »säilyttäminen».

* * * * *

Siellä vakinaisella rintamalla ei tapahtunutkaan mitään erikoisempaa sillä kerralla, vuorottaista vartiopalvelusta vaan suoritettiin. Sitte siirrettiin meitä paikasta paikkaan, kunnes huhtikuun kolmantena päivänä saavuimme määräyksestä Vesilahdelle, missä pienempi punakaartilaisjoukko piti hallussaan siellä olevia varustuksia ja lähellä oli myös valkoisten ketju.

Koskenkylään olimme me majoitetut ja täällä teki esikuntamme suunnitelmiaan hyökkäykseen, jonka piti tapahtua huhtikuun kuudentena päivänä.

Mutta edellisenä iltana syntyi joukkojemme keskuudessa suuri sekamelska ja hämminki. Tampereelta saapui Vesilahdelle muutamia meikäläisiä, jotka kertoivat valkoisten jo vallanneen kaupungin. Mielet tuosta masentuivat, huomista hyökkäystä ei kukaan pitänyt mahdollisena, ja enimmistön mielipide miestemme keskuudessa oli, että heitetään ajoissa aseet ja käännytään koteihimme kukin, ennenkuin meidät saavuttaa suurempi onnettomuus.

Oli joukossa niitäkin, jotka pitivät kunniallisempana ase kädessä kaatumisen, yksinpä häviönkin pakoa parempana.

Silloin ilmestyi taas kuin taivaasta pudoten se samainen mustaverinen mies, Venäjältä tullut bolshevikki-puhuja ja hänen vaikutuksensa punakaartilaisjoukkoihin oli sama, kuin ennen kotopitäjäni miehiin työväentalon kokouksessa. Mielet virisivät kaikilla ja toisten silmissä jo kangasti pikaisen voiton varmuus.

»Äsken vasta saapui lentokone Tampereelta» — hän selitti — »kaikki on hyvin, eivät asiamme ole milloinkaan olleet paremmin kuin nyt. Tampere on *meidän* ja *pysyy!* Te uskoitte niitä kunnottomia laiskureita, jotka vahtipalveluksia peläten kaupungista karkasivat ja saattaakseen sekaannusta aikaan he teille valheitaan syöttelivät. — Ne ovat jo muuten pidätetyt ja saaneet ansaitun palkkansa, ne lurjukset.

Taas sinkoilivat kipinät noista mustista silmistä, taas syttyivät kuulijain silmissä tulet, kun hän hehkuvin sanoin huomiseen hyökkäykseen kehoitti, johon sitten uudistunein voimin huhtikuun seitsemäntenä ryhdyimme.

* * * * *

Oli ihanainen kevät aamu, kun me kello neljän seuduissa lähdimme vasten valkoisten asemia. Päästyämme niitä lähelle, noin neljänsadan metrin välimatkan päähän, alkoi ankara ampuminen kummaltakin puolen. Tunsin mieleni kylmän tyyneeksi. Tein työtä kuin kotoisella vainiolla ja aina, kun kiven suojasta kohoutui näkyviin vihollisen pää, koetin tähdätä sitä mahdollisimman tarkasti.

Kumminkin tuntui taistelu tuloksettomalle, koska kumpikin puoli oli suojatuissa asemissa, siksi antauduimme me vaaralliseen hyökkäykseen ja ryntäsimme kohti kylää yli aukean jokijään.

Eilinen innostuksemme ajoi meitä eteenpäin ja ankaran taistelun jälkeen saimme me klo 2 ajoissa haltuumme kylän, mutta se vaati meiltä uhreja paljon.

Illan tullen tyyntyi tuli. Vain joku harhakuula leirimme lensi. Kävelin kentällä ja katselin kuolleita, jotka siinä sekaisin viruvat. Tuossa vierekkäin tupertuneena kaksi veljestä, punainen ja valkoinen, poikasias vielä kumpainenkin ja melkein saman näköiset he ovat, siksi heitä veljeksiksi kutsun. — Vatsallaan maaten, käsivarsi toisen harteille heitettynä, aivankuin helteisenä kesäpäivänä pihanurmikolla, jolloin he päivällistunnilla puuhatessaan ovat päivänpaisteeseen hetkeksi nukahtaneet. — — Mutta punasena rusottaa poikien välillä verinen lampi ja kasvot syvälle lumeen hautautuneina lepää toinen, toisen lasittunein silmin toveriaan katsellessa. — Miksi taistelivat? — miksi manalle menivät ne nuorukaiset? — *Oikean* asian puolesta kumpainenkin kalleimpansa, nuoren elämänsä uhrasi. — Mieleeni väkisinkin pyrkii kysymys: — Kenellä tässä on oikein?

* * * * *

Seuraava aamupäivä kului rauhallisesti, mutta puolen päivän tienoissa alkoi äkkiä ankara kuulasade.

Kiväärien ja kuularuiskujen soidessa alkoivat valkoiset hyökätä kylään, jonka me eilen olimme heiltä valloittaneet. Nyt alkoikin taistelu sellainen, että siitä olikin jo leikki kaukana. Miehiä kuoli ja haavoittui ehtimiseen, kaatuneita virui kaikkialla, apua ei ehditty antaa ja kuiviin valuivat veret.

Mutta olimmehan me jo taistelun tuoksinaan tottuneet ja kylmäverisesti jatkaa toinen työtään, vaikka toveri vierellä vetää viimeiset henkäyksensä.

Makaan maassa ja ammun minkä ennätän, mutta kivi, jonka takana tähtäilen, suojaa ainoastaan osan ruumistani, joten olen kuin jänis, pää pensaan suojassa.

Ja ympärilläni vinkuvat kuulat, tehden lähistössäni tuhoaan — en ajattele mitään, laukasen ja odotan osaani.

Silloin se tuli, joka oli minua varten, puhkasi saappaan ja lävisti jalkaterän, mutta sen synnyttämä kipu ei suurikaan ollut.

Tuli heikkeni hiukan, käytin hyväkseni väliaikaa ja aloin laahustella pois taistelupaikalta, vetäen perässäni puutunutta koipeani. — En ehtinyt montaakaan metriä edetä, ennenkuin toinenkin kuula sattui, lävistäen saman jalan reiden. Ryömien aloin nyt edetä tehden veristä jälkeä vetiselle suomaalle. Kohta sentään keskeytyi sekin kulku, koska valkoisten puolelta heitettiin nyt niskaamme sellainen kuularyöppy, joka muistutti ankaraa raekuuroa.

Vieritin itseni kuoppaan, jonka pohjalle raskaasti putosin Ja ylt'ympärilläni roiskui lumensekainen vesi. Tämä viheliäinen suokuoppa, jossa vilusta jähmettyneenä, vertavuotavana makasin, pelasti kumminkin hengen hieveroisen siltä armottomalta ammunnalta. Täältä näin minä miten suomaalta nouseva nuori metsikkö tuhoutui, miten pienet puut kuulatuiskussa katkesivat, kaatuen, kuten nurmenheinä niittomiehen viikatteen tieltä.

Punaisena oli jo verestäni lammikon vesi ja ruumiini alkoi jo kylmästä kangistua. Kuulien rätinä ja katkeavien puiden räiske loittoni korvissani, silmäni painuivat raskaasti umpeen ja minun edessäni kulkee eletyn elämäni kirjavia kuvia.

Tiedän, että jos annan unen tulla, on se viimeiseni, — mutta minä en jaksaa sen suloa vastustella, vaan vaivun kevyeen horteeseen.

Taas tempaudun minä unestani irti. Jos siihen sotkeudun, en koskaan saa omiani nähdä. Minun täytyy jaksaa huutaa, kenties kuulee joku ja tulee apuun.

Aukasen silmäni ja katson ympärilleni. Hämärä on tullut ja ampuminen hiljennyt. Ei ole ajattelemistakaan täältä ylös, tuskin saatan sormeani liikuttaa. Koetan huutaa, mutta se käy kuten pahassa unessa, kurkusta kuuluu vaan ilkeä kahina.

Mutta useamman kerran ponnisteltuani selkenee senverran ääni, että lähellä oleva sen saattaisi kuulla. Uudistan usean kerran sen huuhkaimen huudon, jonka outoa onttoutta itsekkini kammoan.

Vihdoin kuulenkin askeleita. Minut on kuultu. Senverran vielä jaksan havaita, että omat miehet ovat ympärilläni, sitten sumenee silmissäni kaikki, minä menen tainnoksiin.

Kun jälleen virkoan makaan minä sidottuna haavottuneiden junassa matkalla Helsingin sairashuoneelle, josta minut sitte kaupungin valtauksen jälkeen vangittiin.

* * * * *

Taas olen minä täällä, ristikkojen takana, josta äsken lähdin eletyn elämäni kiertopolkua kuljeksimaan. – – Täällä on niin synkkää ja niin sanomattoman hiljaista öisin, jolloin usein unettomana valvon. Teen tiliä itseni kanssa, tutkin syitä ja vaikutteita, jotka tieni tänne johdattivat. Koetan olla rehellinen ja puolueeton, sillä mitäpä kaunistelut nyt enää auttaisivat. Sen kumminkin uskallan sanoa, että punaiseen kaarttiin ruvetessani luulin täyttäväni velvollisuuteni köyhyydessä kärsivää kansaluokkaa kohtaan.

Yhteiskunta on jo tuomionsa langettanut, eikä minulla ole mitään sitä vastaan, koska olen kuulunut joukkoihin, jotka eivät ole syyttä suljetut näiden seinien sisäpuolelle, mutta kun itse Taatto Taivahinen, aukasee paksut tilikirjansa — mikä on Hänen tuomionsa oleva?

Ryssä on ryssä.

Tämän tästä avautui saunan ovi ja ulkoa tuleva pakkasilma synnytti paksun, harmahtavan höyrypilven, joka raskaana huuruna lämpimän saunan lattialle pyörähti, siitä tiesivät sisällä olijat uuden »kundin» sisälle astuneen.

Lauteilta kuului valtainen vihtojen läiske ja eukkojen innokas puhelu — missä sitten ne K:n kaupungin asiat olisivat paremmin selvinneet ell'ei täällä Savusen saunan oivallisessa kisulämpimässä.

Miina, saunapiika, ammensi tiinusta vettä, heitti löylyä ja kihnutti selkiä niin, että valkoinen saippuavaahto ylt'ympäri räiskyeli.

Miinan kasvoja kuumensi, kovin poltteli oikeata korvaa — tiesihän sen! — kasarmissa istuu Ivana, iltaa uottelee ja kun kello on kymmenen lyönyt, seisoo se siinä sovitussa paikassa Savusen saunan seinänvierustalla. – – Ja kun pitkin iltaa taukoamatta oikeata korvaa kuumensi, oli siinä Miinalla aivan varma merkki, että Ivana häntä silloin niin kovasti kaipasi.

Eikä, hän nyt muuta toivonut, kun saada kulumaan ilta ja tyhjäksi, siivotuksi sauna.

* * * * *

Vain harvoja tuli enää sisälle, yhä useampia työntyi ulos ja pienestä pukemahuoneesta kuului puhevauhtiin päässeitten akkojen yhä yltyvä rupatus.

— Voi, kun jo menisivät sieltä! — miettii Miina ja karsaan katseen heittää hän ovelle, josta valkeaan lakanaan verhottu vartalo työntyy sisään.

Mutta kohta kirkastaa hymy noita äsken tuikeita kasvoja.

— Kas, sieltä se postineiti! Kovin olenkin teitä saunaan odottanut! Missä neiti on ollut, kun ei ole kylpömäänkään ehtinyt?

— Eihän siitä nyt kovin kauvan, kaksi viikkoa täsmälleen.

— Kaksi viikkoako? Todellakin, samana iltana tulin tuntemaan — hänet.

— Kenet?

— Sen Iivanan. — — Nähkääs, neiti, minun pitää kertoa teille tämä asia. — Kenellekään muulle en voisi puhua, mutta neiti ymmärtää joka itseki on...

— Mitä on?

— Ryssää rakastanut.

— Kuka Miinalle niin on sanonut?

— Älkää olko, neiti, huolissanne, en minä sitä kenellekään laula, mutta tietää sen jo kyllä koko K:n kaupunki, että se pitkä upseeri, Kasinoffi kävi teille ryssänkieltä opettamassa ja sekin tiedetään, mikä siinä takana oli.

Asia ei vastustelemisesta parantunut, sen huomasi postineiti ja oli vaiti, Miina jatkoi:

Olen minä montakertaa niin haikeasti neitiä ajatellut sen jälkeen kun se Kasinoffi täältä vietiin. Kyllä maar' teidän oli ikävä! Kun Iivanan täytyi toiseen pitäjään, niin minä itkin edellisen päivän ja seuraavan yön ja Ivana itki, ihan ääneensä itki ja postineiti tietää, että silloin sitä jo rakastaa, kun niin itkettää.

— Johan sitä silloin.

— Eikä se Iivana viikkoa viipynytkään, neljä päivää vain, — ikävä oli, sanoi, kuin neljä kuukautta olisi kuhmut, niin pitkälle tuntui siitäkin aika.

— Arvaahan sen, — päätteli postineiti kylkeä kääntäen. Miina häntä hieroskelee, vihtoo, hivuttelee ja yhä yltyen jatkaa:

— Mutta kun se tuli, tiedätekös mitä toi! Pitkän leipäsäkin se mökkiini venutti, oli, näettekös, taloista, tienvierustoilta hevoselleen leipää pyydellyt. Aina ne antoivat vähäsen ja kun matka oli pitkä, monta peninkuormaa, niin kertyi sitä siitä, Olihan se suuri apu minulle, kun on niitä kersoja niin monta.

— Montakos sillä Miinalla onkaan?

— Onhan niitä tullut hankituksi, on vallan viisi kappaletta!

— Onpa siinä yhden elätettäväksi, vielä tällainen kallis aika!

— Ohoh! — on siinä monta puutteen päivääkin pidetty, mutta siitä saakka kun Iivana tupaani ensikerran tuli, ei ole lapsilta limppua puuttunut. Aina sillä on murua sinellinsä alla, ei koskaan tyhjänä tule, vieläpä se paikkaa ja korjaa noiden mukulojen rajatkin. Kuka suomalainen viitsisi sillä lailla, sanokaas, kuka?

— Eivätpä taitaisi muut toisen lapsista välittää.

— Eipä maar' — olen minä jo monta lajia tähän ikääni nähnyt, kyllä minä jo tunnen suomalaiset. — Voi, toista on ryssä! — niin on hellä ja rakas, kyllähän neiti itse tietää!

Näin kävi keskustelu kaiken aikaa. Miina ei säästellyt vettä, ei saippuaa, eikä kättensä voimaa, kun oli kyseessä postineidin hoitaminen, sillä tämä oli hänelle rakas, aivan kuin läheinen omainen. Se oli aina ollut Miinalle parempi kuin muut ja kun silläkin oli ollut se Kasinoffinsa.

* * * * *

Taas oli viikko vierähtänyt. Miinan ja Iivanan rakkaus oli tulista, nopeasti edistyvää lajia. Niinpä oli nyt Iivana-ryssä kokonaan muuttanut Savusen saunapiian matalaan majaan.

Ja Miinan kasvot aivan loistivat, oli kuin ainainen onni hänen hökkeliinsä olisi astunut. Semmoinen rakkaus, semmoinen ilo, joka, aivankuin taivaasta pudoten oli hänen syliinsä syössyt. Vielä neljä viikkoa takaperin oli hänen elämänsä vaivalloinen ja työläs ja koko maailma hänen silmillään katsottuna kuin kylmä, noettunut saunankiuvas.

Mutta nyt oli se kuuma ja tulinen, nokkelana hääräili Miina, löylyä viskasi, vihtoja hautoi ja kokosi juomarahat alimmaisen hameensa syvään taskuun.

Ja Iivana, entinen kyläsuutari paikkaili kaikki mökissä löytyvät kenkärajat. Iivanan erikoista ammattitaitoa Miina naapureilleen kehuskeli ja pian oli koko esikaupunki Miinan Iivanan vakinaisena »kundipiirinä». — Olihan »svaboda». — Iivana nakutteli hartaasti päivät päästään, pistäytyen kasarmilla vain silloin, kuin limppu oli lopussa.

Mutta miestä on arvonsa mukaan puhuteltava. Kauhukseen kuuli Miina lemmittyään mainittavan sellaisilla nimityksillä kuin »Miinan-ryssä» ja »Sauna-Miinan-Iivana», — tämä ei kävisi laatuun.

Ja koska Iivana oli suutari ja hyvä suutari olikin, eikä hän suinkaan ollut mikään kisälli, vaan suutarimestari, siksi alkoikin Miina mainita häntä vierasten kuullen lyhyesti vain »mestariksi».

* * * * *

Niin oli talvi mennyt, kulunut jo puoleksi kesäkin, kun muutamana helteisenä poutapäivänä astelee Sauna-Miina »mestarinsa» käsikynkässä, kohti kaupunkia, jonka esikartanossa oli heidän pienoinen pesänsä. — Niin he astua löntystelivät pitkin pölyistä maantietä ja naurahteli heille vastaantuleva maalaisukko kärryiltään, myöskin räätälin pystynokkaisen Köpi-pojan näivettyneessä naamassa oli ivallinen irvistys.

— Naurakoot vaan! — ajatteli Miina, keikautti niskaansa ja oli ylpeä onnestaan, joka saattoi hänelle niin monta kadehtijaa.

Ja ilakoiden asteli edelleen nuori pari, saapui kaupunkiin ja poikkesi valtakadun varrella olevaan Östermannin puotiin.

»A' huivi maatushkalle! — hyvä, kaunis huivi, — mitä maksaa, samantekevää!»

Suuren laatikon veti nyt myyjätär esille, siinä katseltiin huivit, keltakukalliset, sinirantuiset. Iivana moitiskeli. Miinaakaan ne eivät miellyttäneet:

»Tuommoisia tuukia, aivankuin kapalovöitä! — ei me kapalovöitä tarvita.» — vitsaili morsian ja myyjätär kätki suupieleensä sukkelan hymyn.

Löytyi viimein kaunis, punaruusureunainen. Jo ilahtui Iivana ja kirkastui Miinan mieli. Pois pantiin nyt päästä vanha vaate ja Iivana löi uljaasti tiskille rahat.

Sitte kääntyi hän morsiamensa puoleen, joka suuren kuvastimen edessä uutta liinaansa solmieli, sovitteli, niin kuohahtivat Iivanan shlavilaissydämessä tunteet, yltäkylläisinä, ylitsevuotavina — ja lujasti lyöä mätkäyttäen Miinaa pakaroille puhkesi sanomaan:

»Ah, se hyvä maadushka!»

* * * * *

Ajat kuluivat.

Useamman varoituksen olivat pohjalaiset jo itäisille vieraillensa antaneet, että poistua pitäisi hyvällä, — muuten...

Ei kuulunut enää Miinan mökiltä Iivana-mestarin suutarivasaran nakutus ja vain harvoin näyttäytyi hän kotosalla, sillä tärkeät asiat olivat nyt järjestettävänä. Muutto oli nyt edessä, koko Sauna-Aliinan suurilukuinen perhe oli siirrettävä suuren isänmaan turvalliseen helmaan.

Syvissä mietteissä Iivana kulki, eikä Miina häntä kysymyksillään kiusannut, tulipahan toisinaan, kantamuksen limppua toi tullessaan kasarmilta, eikä Miinan lapsilta nyt koskaan leipää puuttunut.

Mutta yhä sähköisemmäksi kävi ilma ja joulun tienoissa jo tuntui tukalalle.

— Pane kasaan tavarasi, pakkaa tuohon arkkuun mitä sinulla on parasta, — sanoi mestari Miinalleen, päivänä muutamana.

— Laita valmiiksi kaikki, että voimme lähteä heti, kun tulee sopiva hetki — puheli Iivana edelleen ja heti tuumasta toimeen kävi Miina.

Kuin armas satujen saari, kangasti hänen silmissään avara Venäjänmaa. Mitkä toiveensa täällä täyttymättä jäivät, sen siellä saavansa tiesi, missä vuolaana vierivät leveät virrat ja valkean viljan kantaa povellaan maa. — — —

Niin ihanaksi se Iivana kotomaansa Miinalle kuvasi ja riemumielin valmistausi Sauna-Miina vaihtamaan tämän poloisen, köyhän kotimaansa avaran Venäjän käsittämättömiin kauneuksiin.

* * * * *

Kuin siivillä sujui se »pakkaus». Muuttotouhusta innostuneet lapsukaiset olivat ahkerasti apuna, kannellen kimpsuja äitinsä ympärille, joka suuren kirstun ääressä hikoillen hääräili.

Sattuipa silloin mökin sivu kulkemaan se räätälin pystynokka poika, se vinosuu virnake, jota Miina ei muulloin kärsinyt, mutta koska eronhetki oli nyt lähellä sulii hänen mielensä suureen suvaitsevaisuuteen. Jalomielisesti pyysi hän ovensuuhun pujahtanutta poikaa istumaan, vaikkakin vastenmieliselle tuntui sen suupielessä asuva ainainen irvistys.

— Mihinkäs sitä nyt muutetaan? — kysäsee vieras, talon touhuja hetken katseltuaan.

— Mennään muille, paremmille maille — hyrähti Miina.

— Äiti, otetaanko kahvimyllykin mukaan! — huutaa poika, jolla on päällään ryssän sinellistä tehty puku.

— Ei me siellä kahvimyllyjä tarvita, — tsaijua siellä vaan juodaan.

— Otetaanko sitte tämä teekannu?

— Ei sellaista, se on vanha risa, kyllä mestari meille ostaa paremman. — Sen kahvipannun sentään saisit kiillottaa ja tuoda tänne. En raaski sitä jättää, vasta sen tinautinkin.

* * * * *

Niin jatkui tavarain valinta, kappale kappaleelta tarkoin tutkien, hyväksyen tai hyläten.

Siitä huomasi nurkassa istuva vieras hankkeen vakavuuden, hänen muotonsa muuttui totiseksi, hän rykäsi kerran, pari, avasi suunsa ja sanoi:

— Ettekös te myisi tätä kämppää? — ottaisin akan jos saisin asunnon.

— Kyllähän sinä tämän saat, — vai naimisiin sinäkin jo! — No, parasta lienee ajoissa — puheli Miina ja hänen mielensä jo herkäksi herahti, koska hänen sydämensä oli onnen kylläinen.

— Mitäs tämä sitte niinkuin maksaisi?

Tottapahan noista sovitaan, eikä sinun nyt tarvitse maksuista murehtia, muuta tähän vaan asumaan heti kun me olemme lähteneet. Onhan tässä sitte vapaa kortteeri, kun me mestarin kanssa tulemme Suomessa käymään, sitte joskus vuosien perästä. Onhan sitte paikka, mihin pääsemme sisälle, kun sinä akkoinesi täällä asut.

Niin sovittiin asiat ja vieraan poistuttua oli Miinan mielessä suuri tyydytyksen tunne, että hänkin oli kerran tilaisuudessa tekemään jollekin hyvää. Hän, Sauna-Miina, joka aina oli pahoitettu nauttimaan toisten hyväntahtoisuutta ja elämään *juomarahosta*, jotka kuin armopaloina tulivat, vaikka hän itse ne kovalla työllään ansaitsi. — Mutta nythän kaikki muuttuisi!

* * * * *

Illalla tuli Iivan-mestari hiukan hermostuneena kotiin. — »Pahoja kuuluu, maamushka, — pahoja kuuluu! Etelä-Pohjanmaalla valkoinen armeija noussut, pannut useissa paikoin venäläiset sotamiehet telkkien taasse. Jo tulevat tänne pohjoiseen päin. — Sanovat, että olisi Oulu vallattu — miten käynee maamushka, miten nyt käynee?» — puhelee Iivana-mestari murheellisena, mutta hellillä hyväilyillä koetti Miina poistaa armastaan painavat huolet.

* * * * *

Yöllä heräsivät he kiväärin laukaukseen. Iivana hyppäsi ylös ja näki, että kasarmi oli jo osaksi ketjulla ympäröity ja yhä kerääntyi mustia varjoja sen rakennuksien ympärille. Ryssät sisäpuolella, unenpöpperössä laukaisevat silloin, tällöin, kuin ilmoittaakseen, että täälläkin eletään Mutta Iivana-mestari koppasi käteensä sangon ja lähti paljain päin, paitahiasillaan juoksemaan kasarmia kohti. Miina, joka luuli hänen tulleen hulluksi, huuteli itkien ja siunaillen poistuvan perään, palaamaan pyydellen.

Sinne yöhön se katosi Iivana ja Miina parka kätki päänsä pieluksiin, ollakseen kuulematta yhä kiihtyvää ampumista.

— Sinne se meni, syöksi varman surman suuhun, voi hyvä Isä sentään!

* * * * *

Mutta ei aikaa kauvaakaan kulunut, ennenkuin Iivana taas ilmielävänä työntyi mökin ovesta sisälle ja asettaen sangon keskelle pöytää, selitti äkillisen ilon mykistämällä Miinalle, miten hän muisti kasarmin suureen pataan jääneen illalla hyvää hernekeittoa, jota hänen täytyi hakea lapsille, ennenkuin valkoiset ottivat haltuunsa kaiken.

Onko ihmeellisempää ihmistä nähty, joka sillä tavalla toisen lapsista huolehtii. — Ihan sydän oli Miinalla sulaa ja huolellisesti hän nyt kätki kalleimpansa, piilotti vuoteeseen olkien alle, siltä varalta, että valkoiset tulisivat häntä täältä etsimään.

* * * * *

Seuraavana iltana oli pakomatkalle lähdettävä. Kaikki oli valmiiksi varattu, lapsetkin pukineet päällään nukkumassa, joten ei muuta, kuin nostaa pystyyn sopivan hetken tullen.

Ja puoli-yön aikaan tulikin Iivana siviilipukuun puettuna, erään toverinsa kanssa. He nostivat olkapäilleen arkun ja sanoivat kantavansa sen tienkäänteessä odottavan hevosen rekeen.

— Odota täällä, kunnes haen teidät — sanoi Iivana, meidän on mentävä vähissä erin, muuten herätämme valppaiden »lahtarien» huomion.

Ja kärsivällisesti odotti Miina, vartoi tunnin, toisen ja kolmannen, — ei kuulunut mitään.

Tuli aamu. Lapset heräsivät ja ihmetellen kyselivät, miksi heidän oli täytynyt nukkua takit yllään.

* * * * *

Jonkun ajan kuluttua, kun postineiti kuuli ystävänsä, Sauna-Miinan onnettomuudesta, astui hän eräänä kevät-talven päivänä tähän autioon mökkiin, jonka emäntä viheliäisen vuoteen laidalla istui, päärmäten punaruusuisesta kihlahuivistaan — kapalovyötä.

Niin murtunut hän oli, niin raskaat olivat ne huolet, joita hän viime aikoina oli saanut kantaa ja jo ennestäänkin ahdas elämä kävi hänen tyhjentyneessä mökissään päivä päivältä kävi yhä tukalammaksi.

Mutta huoliaan ei Miina osaaottavalle, ystävälliselle postineidille valittanut, vaan ihmisten pahuutta, koska he sanoivat Iivana-mestarin *tahallaan* hänet jättäneen ja hänen tavaransa vieneen. Häntä raivostutti se katala syytös. — Niin hellä ja hyvä, kun se Iivana oli, ja sellaista huolta kuu se piti toisen lapsista, että henkensä kaupalla haki kasarmiltakin sota-yönä soppaa. — Häinkö olisi pettänyt, — ei ikinä!

Ja toinen oli vaiti ja antoi hänen sydäntänsä purkaa, mutta samalla hänkin mielessään mietti, että ehkäpä se ryssä sittenkin on ryssä!

Kahdesti kuolemaan tuomittu.

Istun Söörnäisten kuritushuoneen hämäläisessä kansliahuoneessa ja odotan vankia, jota oppaani hakee sellistään. Hän on kuuluisa murhamies, tuo Häggström, kuolemantuomioitakin on hänelle annettu kaksittain.

Tuntuu hiukan kolkolle täällä. — Mitä osaan minä hänelle sanoa, miten jaksan asettua hänen kannalleen ja ymmärtää sellaisen sielun oikeata tilaa. — Moninkertainen murhamies, ollut mukana suurissa ase-etsiskelyissä, joissa on tehty paljon pahuutta, murhattu, kidutettu, poltettu — mahtaa olla hirveä olento — hui!

Rautaristikkoinen ikkuna katonrajassa päästää niin niukasti sisälle sydäntalvenpäivän harmaata valoa.

Ovi aukenee vihdoin ja saattajansa seuraamana työntyy sisälle noin kaksikymmenvuotias nuorukainen. Hänen kasvonsa ovat tavattoman kalpeat, hänen suurien silmiensä terät sairaalloisesti laajentuneet. Huomaan, että hänen ruumiinsa värisee kuin vilussa.

Astun luokse ja otan hänen kylmän kostean kätensä:

— Miten te olette joutunut tänne? — sanon, samalla, kuin oppaaltani sivumennen kysäsen: — Eikö Häggström ollutkaan tavattavissa?

— Minä se olen, — lausuu arka, vavahtava, vielä puoleksi lapsellinen ääni.

— Tekö? — Mitä ihmettä? Kuinka kaikki on tapahtunut?

Hän putosi hervottomasti tuolille, jota tarjosin ja katsoi niin avuttomasti minuun.

— En itsekään tiedä, kuinka minun on käynyt, joskus luulen, että se on unta kaikki tyyni, mutta sitte minä taas herään ja huomaan olevani täällä, siitä tiedän, että se kauhea uni on sittenkin ollut totta.

Hänen äänensä vapisi ja silmänsä kyyneltyivät. —

— Aijoin pyytää teitä kertomaan retkistänne, — virkoin vangille, — mutta näen, että olette sairas, enkä tahdo teitä rasittaa.

— Kyllä minä jaksan ja mielellänikin juttelen. Siellä sellissä on aika niin pitkä ja kaikenlaiset kuvat nousevat siellä silmiin.

— Niin kuvat tosiaankin! — ajattelin, ne täällä mahtavat eniten vaivata nuo yksinäisyyden ja kiihoittuneitten aivojen synnyttämät kuvat.

— Jos teitä huvittaa kuunnella, — virkkoi puhutettavani, ensin hiukan toinnuttuaan, — saatanhan kertoa jotakin, jota sattuu mieleeni tulemaan, vaikka eivät ne minulle suinkaan ole mitään hauskoja muistettavia.

* * * * *

— Kesällä v. 1917, jolloin niin monessa paikoin Suomea perustettiin suojeluskuntia, syntyi sellainen myös minun kotipitäjässäni Helsingin lähistöllä. Olin ensimmäisiä ilmoittautumassa, meidän pieni joukkomme piti harjoituksiaan säännöllisesti ja innostuneita oltiin. Minä ainakin ajattelin, että tämä nyt oli tuova jotakin vaihtelua, siihen ainaiseen yksitoikkoisuuteen, mikä siellä syrjäkylässä teki päivät niin pitkiksi.

Mutta työväenyhdistyksen taholta alettiin hankkeitamme kovin karsain katsella. Kuului uhkauksia, ensin salaisia, sitten julkisia, kunnes kukaan ei enää uskaltanut ottaa osaa harjoituksiin ja niin loppui suojeluskunnan julkinen toiminta syksypuolella.

Kului vaan jokunen viikko, niin perustettiin paikkakunnalle järjestys- eli punanen kaartti.

Eräänä päivänä tuli sitte luokseni naapuri, Vainion Ville, koko kylän punaisin poika, joka nykyisin oli myös kaartin johtaja. — Kuules Häggström; — se sanoi, — teit saamarin tyhmän tempun, sinä, torpparin poika ja työmies, sekaantuessasi porvarien lahtarikaarttiin. Mutta sensijaan, että nyt panisin nimesi mustaan kirjaan, tuln ajamaan hiukan järkeä päähäsi, koska tiedän, että olet sellainen ymmärtämätön nallikka. — Piru sinut nyt kumminkin perii, ellet paikalla liity punaiseen kaartiin. Tämä on viimeinen varoitus, minkä sinulle annan, — muista se!

Villeä oli syytä pelätä, sen tiesin, ja menin kaartiin osaksi siitä syystä, osaksi myös seikkailun halusta, joka on minussa ollut voimakas, aina pienestä pojasta asti.

* * * * *

Sitte tuli se kuuluisa Sipoon retki. Yhdyin aseitten etsijäin matkaan ja — takaisin tultuani päätin pysyä poissa punaisesta kaartista.

Pysyttelin kotonani, en liikkunut missään ja luulin saaneeni jäädä rauhaan.

Mutta Vainion Ville etsi minut uudelleen.

— Mikä sinuun on mennyt? — hän sanoi, — noin arkako olet, että ensimmäisestä kahakasta säikähdät! Ethän sinä ole mikään mies, — tiedä, tokko siksi koskaan tuletkaan. Ottaisit nyt kumminkin harjoituksiin osaa niin voisi sinua käyttää ainakin vahtipalveluksiin.

Näin hän minua härnäili ja hammasta purren minä vastasin, että minä en sittenkään tule!

— Vai et! — Tiedätkö, minkä olisit ansainnut, mutta minä en viitsi sinulle, kun olet lapsuuden tuttava ja entinen työkaveri kartanon kovakokkareisilla pelloilla, siksi annan sinulle vielä erään hyvän neuvon erojaisiksi: — Poistu nyt kiireimmiten paikkakunnalta, sillä kartanon herra on sinun hengestäsi luvannut 1,500 mk, kiukuissaan on sinulle sen Sipoon matkan jälkeen. Luulen, että hänen kätyreillään kyllä on pienen rahan puute ja niin metsästävät he sinut, — senkin jänis.

Ville vakuutti puhuvansa täyttä totta ja minä, joka jo lopuksi aloin hänen sanoihinsa, luottaa vakuutin silloin pysyväni punakaartissa viimeiseen asti. — Koska kerran kartanon herra panee minusta jahdin, niin odottakoon! — uhkailin.

Kohta lähdinkin Helsingin punakaartein, pääsin mukaan taisteluihin ja tunsin, että sota-into oli minussa syttynyt. — Ette usko, miten hauskaa on silloin, kuin oikein ryskää ja soi kivääri- ja kuularuiskutuli! — Ette tiedä, miten jännittävää on seistä vhdissa, pimeänä talviyönä, alla hohtava hanki ja edessä musta metsä. Kuinka herkkä on silloin mielikuvitus! Jokainen risahdus metsässä on lähestyvän vainolaisen askel, joka pensaassa näkee jännittynyt silmä kykkivän vihollisen.

Tuskin saattaa hengittää. — Lujasti pusertuvat kiväärin ympärille sormet ja koko ihmisen olemus on kuin yksi ainoa terästynyt katse. — —

* * * * *

Hänen silmissään paloi, hänen ohuen nenänsä sieramet väreilivät, — näin hänessä tällä hetkellä vaan sotaista intoa hehkuvan suomalaisen.

Pian aleni taaskin ääni alakuloiseksi, kun hän kertomustaan jatkoi:

— Mutta paljon on minulla sieltä ikäviäkin muistoja. Punakaartilaiset olivat armotonta väkeä, mutta mukanamme olevat venäläiset opettivat meille vielä julmuuttakin. Muistan kerrankin, kun oli kysymyksessä vankien teloitus ja aiottiin ne ampua, kuten tavallista, niin astui joukosta esiin venäläinen bolshevikki ja sanoi: — Ne

ovat pistimillä surmattavat, vallankumouksen tulee olla julman ja verisen, ei se muuten mikään vallankumous olekkaan — ja se sai myös tahtonsa täytetyksi.

Kerran taas, kun marssimme Porvoota kohti, sattui tien vieressä talo, jonka ohi kuljettaessa, huusi eräs venäläisten väliköissä oleskellut: — Toverit, tästä talosta pyysin kerran rahallani ruokaa ostaa. Siihen vastasi pöydän päästä porho — liian kallista on nyt leipä sinun syötäväksesi — niin sanoi, toverit, kuljemmeko kiltisti sen miehen talon ohi?

Se puhe meni muihin, kaikki innostuivat — Jumalauta! — oliko leipä työmiehelle liian kallista? — Puhtaaksi se talo, hengiltä se porho! — huudettiin sisään hyökäten.

Tyhjät olivat siellä suojat, väki paennut metsiin, punaisten tulon edeltä. Kukin korjasi nyt talosta mukaansa, minkä kelpaavata löysi ja vielä pitkän matkaa valaisivat etenevien kaartilaisten tietä sen palavan talon mahtavat liekit.

Niin kostettiin isännälle, jota syytti se kulkeva vallityöläinen, vaikka kukaan ei tietänyt, oliko hänen puheessaan perääkään, mutta mielet olivat kaikilla niin kiihoittuneet, että ei joutanut kukaan asioita ajattelemaan. Yksi sana, syytös, olipa siinä sitte perää eli ei, saattoi saada suurta tuhoa aikaan.

* * * * *

Kerran taas tuli esikunnasta tieto, että vangit ovat kaikki surmattavat, koska valkoisetkin ovat ruvenneet tekemään samoin. Paljon niitä silloin teloitettiin. Usein nähtiin, miten aamun valjetessa asteli pienempi miesjoukko jälle, josta ainoastaan kiväärimiehet takaisin palasivat. — Toisinaan määrättiin minutkin ampumaan...

* * * * *

Hän keskeytti kertomuksensa ja katseli lattiaan.

— Eikö teistä tuntunut kamalalle sellaisen käskyn täyttäminen?

— Ei silloin, minä tein vaan määräyksen mukaan, kuten sotamies ainakin, hänenhän on toteltava päällikkönsä käskyjä — ja, meillä kun vielä lisäksi oli tietoisuus, että jos meikäläinen joutuu valkoisten käsiin on edessä, ei vaan kuolema vaan julma kidutus...

— Se ei ole totta! — keskeytin hänet. — Miten lienee ollut, en tiedä, mutta niin ainakin meidän leirissä kerrottiin ja seisoihan siitä aina »Työmieheissä»...

— »Työmiehestä» ei sanaakaan! — keskeytin hänet uudelleen, — sehän on juuri tämän onnettomuuden alkusyy, sehän toi turmion, teidän puolueellenne, teille ja koko maallemme verisen tuskan. Koko tämä onneton, häpiällinen kapina, oli hedelmä »Työmiehen» kymmenvuotisista kylvöksistä.

»Mahdollista, että silläkin oli osansa, mutta oli sitä syytä syvemmälläkin, oli vuosisataiset vihat, varsinkin näiden suurten kartanoiden alueilla, niissä nopeasti iti bolshevismin siemen».

Hän oli hetken vaiti, kuin voimia kooten, koska muistojen elvyttäminen sai hänet hengästymään.

Huone, jossa me olemme hämärtyy, tunnen, että se vapauttaa häntä, siksi en pane sähköä palamaan. — Hiljaisella äänellä alkaa hän uudelleen.

— Mutta kuinka monet sentään ovat ne syyttömät uhrit, jotka tämä kamala sota kummaltakin puolelta vaati. — Kuinkas kävi minun kotikylässänikin... se oli pahinta, mitä koko sodanaikana tein, eikä se teko anna minulle enää koskaan rauhaa.

Minulla oli kasvinkumppani, koulutoveri, naapuritalon poika, Alfreti, hän oli aina ollut minulle niinkuin veli. Yhdessä lapsina leikimme, yhdessä olimme aina myöhemminkin — yhtäkaa me suojeluskuntaankin kirjoittauduimme, josta minä harjoitusten loputtua erosin. Tiesin, että Alfreti oli suojeluskunnan kirjoissa yhä ja sen olivat saaneet selville paikkakunnan punasetkin. Hänen kodissaan pantiin toimeen aseiden etsiskely, jossa minäkin olin mukana, paremminkin vaan siksi, että hänelle ei mitään tapahtuisi.

Alfreti olikin saanut hankituksi itselleen aseensa, joka siinä paikassa olisi maksanut hänelle hengen, mutta minä sanoin toisille, että älkää viitsikö, pojat, kun tämä on minulle niin hyvä tuttava. Hän sai seurata meitä vankina kylään, jossa hänen tuli ilmoittaa meille toiset valkokaartilaiset.

Ei koskaan mene mielestäni se kevättalven päivä. Ilma oli leuto, hanki hiukan jo vajotti ja metsässä semmoinen kevään tuoksu.

Astelin edellä, kivääri olalla, pitkin talvista ajotietä, joka johti suoraan metsän halki. Minun perässäni kulki Alfreti, arkana ja kalpeana ja hänen jälessään tuli toinen vartija.

Hetken kuljettuani käännyn katsomaan taakseni ja näen Alfretin polulta poistuneen. Hän astelee suoraan metsään, ikäänkuin aikoisi puiden sekaan piiloutua.

— *Pakenee!* — oli ainoa ajatukseni sillä hetkellä. Samassa pamahti pyssyni ja suulleen lumeen putosi mies.

Nyt pääsi minulta kuin hätähuuto: Jumalani, mitä minä nyt tein, sehän oli Alfreti!

Juoksin hänen luokseen, revin auki takin ja sydämmen kohdalta suihkusi vastaan helakan punainen veri. Henki ei ollut vielä lähtenyt, hän katsoi minuun sammuvien silmin, kysyvin katsein: — miksi minulle tämän teit?

Tuli siihen sitte toinen, se perässä kulkeva vartija, huulillaan pilkallinen hymy.

— Itsehän sinä, Häggström sen ammuut.

Voi, että minä sen tein! — sanoin.

— Älä sitä huoli surra, sillä minä juuri komensin sen astelemaan sivulle päin, päästääkseen sen kuulalla lävitse. Oli minusta joutavata sitä tässä kuljetella. Sinun laukauksesi lopetti sen elämän vaan paria sekunttia aikaisemmin, kuin se muuten olisi päättynyt, — lohdutteli toveri, mutta minä en ole siitä saakka saanut missään rauhaa. Nyt vallankin täällä vankilassa, tuolla pimeässä sellissä, yksin yöllä, siellä on Alfreti aina edessäni, enkä minä pääse sitä minnekkään pakoon. — Hän puhkesi itkuun kuin lapsi, hänen hento, värisevä olemuksensa kutistui miltei olemattomaksi sen väljän vankipuvun sisällä, jonka karkeata rintamustaa hän kyynelillään kasteli.

On huoneessa hiljaisuus ja puolipimeä. —

Minä ajattelen yötä yksinäisessä sellissä —

* * * * *

Häggström nousi kuin huojentuneena, lieneekö sydämmen surua lieventänyt se valtainen itku. Oppaan saattamana katosi hän taas noihin hämäriin käytäviin ja kolkosti kaikui kiviseinäin sisällä heidän etenevät, raskaat askeleensa rautaisia siltoja pitkin.

Tuomion jälkeen.

Sade löi ikkunanruutuja vasten. Myrsky vihoitteli nurkissa ja ryskytteli peltilevyjä katolla, Puolihämärää vinttikamaria valaisi uunissa hehkuva hiillos.

— — — Älä itke, Helvi, älähän nyt noin, — enhän minä aikonut sinua loukata, en tahtonut lisätä kiveä kuormallesi...

— Tätä minä en olisi odottanut sinulta, Armi, sillä minä luulin, että sinä, joka olet korkeampia asioita ajatellut, ymmärrät minua, etkä tuomitse muiden tavalla.

Huoneessa oli jälleen hiljaista.

Ulkona temmelsi tuuli.

— Sanani lienevät kuuluneet koville — alotti Armi. Hänen äänensä oli nyt lempeä ja sanansa tulivat hitaasti, kuin aikoisi hän kunkin niistä erikseen punnita — Mutta ehkä sinä sentään voit ymmärtää minuakin, se asia on, näetkös, minulle niin arka. Ajattelehan vaan, että samaan aikaan kun sinä piilottelit luonasi punakaarttilaista, olin minä rintamalla ja valmiina minä hetkenä tahansa luopumaan elämästäni *valkoisen* voiton hyväksi, kuten kaikki muutkin, joille tämä asia oli pyhä.

— Pyhä oli se meillekin, siellä etelässä, vaikka emme olleetkaan tilaisuudessa sellaiseen julkiseen toimintaan, kuten te olitte täällä valkoisella puolella. Ainoastaan salassa, öillä, verhottujen ikkunoiden takana, ompelimme me kaupungin naiset vaatekappaleita valkoisen armeijamme tarpeiksi, joita mitä erilaisemmissa paikoissa piiloitellen säilytimme, odottaen sitä päivää, jolloin valkoiset joukot pohjoisesta rynnistäen, tulisivat pelastamaan meitä punaisten ikeen alta.

— Ja kumminkin sinä...

— Älä vaan toista sitä, minkä äsken jo sanoit, sanasi viilsi kuin terävä veitsi — tekoni oli kyllä tavallaan väärin, ainakin sinun kannaltasi katsottuna, sillä sinä näet Laurissa vaan punakaarttilaisen, yhden noita vihattuja punikkeja, joita kaikesta sydäimestäsi kammoksut, — mutta minulle hän oli yhä sama kuin ennen.

Ja kun hän kolkutti oveani sinä kevät-talven yönä ja minä näin hänen silmänsä hämärässä, loistivat ne yhtä kirkkaina kuin silloin kerran, seitsemäntoista vuotta sitte, jolloin hän pienenä, viluisena ryysyläisenä kolkutti oveamme. Hänen sinisissä silmissään olivat silloin kylmän tuulen ja varhaisen surun puristamat kyynelleet.

Otin syliini pienen palelevan pojan, vein äitini eteen, joka silloin vielä eli ja sanoin hänelle, että tässä on nyt se pikkuveli, jota aina olen tulevaksi toivonut. — Tunnetko tarkkaan, että se on hän — sanoi äiti. — Noista sinisistä silmistä minä hänet tunnen, — vastasin minä.

Äitini teki melkein kaikki, mitä minä, hänen ainoa lapsensa halusin, suostui ottamaan pienen Laurin ottopojakseen ja minä, joka juuri olin koulunkäyntiin lopettanut, omistin nyt kaiken aikani pikkuveljen vaalimiseen.

Ajat kuluivat, pikkuveli kasvoi ja voimistui, oli raju ja vallaton, kulutti kengät ja sukat, laittoi nuttuunsa monet reijät — minä ne paikkasin ja parsin, minä yksin sain kaikesta pitää huolen, koska sillä ehdolla oli äiti tuumani hyväksynyt ja minä tahdoin näyttääkin, että kykenin pitämään huolta pojastani. Minä opetin hänelle lukemisen ensi alkeet, minä saatoin hänet ensikerran kouluun, joskus luulivat minua hänen äidikseen ja minä olin ylpeä siitä.

Niin vierivät vuodet, minä elin vaan häntä varten, en välittänyt mistään muusta, enkä kaivannut kenenkään seuraa.

Laurini oli täyttänyt yhdeksäntoista, kun hän ensikerran puhutteli minua nimeltään, tähänasti oli hän sanonut minua tädiksi.

— Helvi, — sanoi hän ja äänessään oli miehekäs kaiku.

Minä hämmästyin ja käteni alkoivat vavista. Työni vaipui hetkeksi helmaan.

— Helvi, — lausui hän uudelleen ja katsoi minua suoraan silmiin, — viimeistä kertaa korjaat minun paitaani tällä erää.

Hän oli äkkiä muuttunut, pikkuveli oli huomaamattani kasvanut suureksi, — minä en tuntenut häntä enää.

Hän aikoo nyt minut jättää — ajattelin.

Kyöneleet tulivat silmiini ja putoilivat hänen valkealle paidalleen. — Minne sinä aijot? — sain tuskin sanotuksi.

— Menen maailmalle, onneani koettamaan minä lähden, — tuli vastaus varma ja selvä.

— Jätät meidät ja kotisi.

— Minä tulen takaisin ja otan sinut omakseni, — Helvi, kun palaan, olet sinä morsiameni.

Niin hän lausui ja lähti ulos.

Olin hämmästynyt ja mieleni oli kovasti järkytetty. Tajusin vaan sen, että jotakin tavatonta oli minulle tapahtunut, jotain ihmeellistä ja uskomatonta.

Kun sitte selvisin hiukan, etsin kuvastimeni, jota muutoin en juuri tarvitse ja tarkastin huolellisesti kuvaani siinä.

Ja minä huomasin, että kasvoni, jotka koskaan eivät ole olleet kauniit, olivat entistä värittömämmät ja että kurttuja oli jo ilmestynyt otsaan, silmien alle ja suun seutuville: — täydellinen vanhapiika!

Ihmettelin Laurin äskeisiä sanoja ja minussa heräsi pelko, että hän pitää ehkä velvollisuutenaan huolehtia nyt minusta, koska äitini sairauden tähden oli otaksuttavaa, että pian tulisin olemaan täällä hiljaisessa kodissani — yksin.

Mutta hän teki tyhjäksi minun epäilykseni ja minä aloin nyt tuntea sitä onnea, jonka olisi pitänyt tulla jo paljoa aikaisempaan, — Armi, minä rakastan häntä ja niinkuin vaan rakastaa nainen, jolla ei ole muuta rakkautta kuin yksi, ei ole ollut, eikä tule koskaan olemaan. — —.

Pian sen jälkeen hän lähti. Minä odotin vuoden ja toisen. Hän ei antanut mitään tietoja itsestään, ei koskaan kirjelippuakaan lähettänyt, mutta minä luotin hänen sanoihinsa, uskoin hänen kerran tulevan ja odotin yhä.

Ja hän tuli viimein, tuli sinä kevättalvena yönä, repaleisena, nääntyneenä, mutta minä näin vaan ne siniset silmät, jotka loistivat kirkkaina, kuten silloinkin, monta, monta vuotta sitte.

Minun mielestäni haihtui sillä hetkellä kaikki muu ja ääretön ilo valahti minun ylitseni.

Ja nuo samat käsivarret, jotka hentoisina ensikerran tässä samassa paikassa kaulaani kiertyivät, sulkivat minut nyt lujaan, lämpimään syleilyyn.

Kuistin ovi oli jäänyt auki ja taivas oli kirkkaassa tähdessä silloin...

Suljin oven ja vein hänet sisälle kuten ennen.

Sytytin lampun ja vasta silloin huomasin minä hänen käsivarressaan punaisen nauhan.

Se oli jo puoleksi hihasta irtautunut, minä tempasin sen siitä ja viskasin uuniin.

— Tuo merkki ei kuulu sinulle, olet erehtynyt, — sano, Lauri, että se oli erehdys, — pyytelin minä.

— Mahdollisesti — vastasi hän hiljaa, — mutta kullakin lienee oikeutensa valita sen, minkä oikeampana pitää.

Ja sitte kertoi hän taistelleensa useammalla rintamaosalla ja huomattaessaan miten valkoinen armeija yhä läheni kaupunkiamme oli hän päättänyt käyttää viimeistä tilaisuutta ja tulla luokseni yöllä, heittämään hyvästit. Sillä kapinallisten kohtalo oli jo ratkaistu hänenkin mielestään.

Silloin minä tunsin tulevani täyteen neuvokkaatta, tarmoa ja voimaa. Minä, joka muuten olen luonteeltani aikaansaamaton ja hidas, virisin koin jousen jänne, minä piilotin hänet ovelasti, tein näppäriä suunnitelmia pakomatkaa varten Ruotsin puolelle — minä ajoin pelastaa hänet, pelastaa mistä hinnasta hyvänsä.

Kului kymmenen onnellista päivää, sillävälin olivat valkoiset jo vallanneet kaupungin.

Jos jään tänne, saatan sinulle ainaisen häpeän — sanoi hän silloin. — Kerran se kumminkin tulee kaupunkilaisten tiedoksi, että sinä olet minua täällä säilyttänyt. Lähdän itse ilmoittautumaan valkoisille.

Minä vastustelin kaikin voimin, mutta hän pysyi päätöksessään, kuten tapansa oli.

En ole ottanut osaa ilkitöihin, enkä ole harjoittanut julmuuksia, — lohdutteli hän minua, — ainoastaan rintamilla rehellisesti taistelin, siksi ei rangaistuksenikaan pitäisi olla niin kovin raskaan, parempi on, että kärsin sen ilman muuta ja aloitan sitte taas uudella innolla elämän.

* * * * *

Helvi keskeytti kertomuksensa ja kohenteli sammuvaa hiillosta.

Armi nousi ja sytytti lampun. Sitte istui hän ystävättärensä viereen ja odotti hiljaa, kunnes hän taas jatkoi kertomustaan:

— En unohda yhtäkään näistä päivistä, jolloin pelon ja toivon välillä häilyen elin elämäni lyhyen onnen. Minä tiesin, että se loppuu pian, minä olisin tahtonut pysähdyttää ajan juoksun ja pidättää päivien kulun, mutta sitä nopeammin vierivät hetket.

Ja kun Lauri kymmenennen päivän aamuna sanoi: nyt minä lähden, en sanallakaan vastustellut enää, vaan varustauduin tähän vaikeaan eroon, niinkuin sairas välttämättömään hengenvaaralliseen leikkaukseen.

Lupaa minulle, ett'et itke, vaan kestät toivossa, kunnes tämä kaikki on ohi — sanoi Lauri, — vielä kerran on meidän aikamme tuleva, sinun ja minun, — puheli hän, silmissään valoisa tulevaisuuden usko ja luottamus vastaiseen onneen, — mutta toista minä aavistelin.

Saatoin häntä portaille. Pihalla kääntyi hän vielä ja katsoi taakseen — voi Armi, minä näen yhä vieläkin tuon katseen, — en olisi koskaan luullut, että minua saattaisi kukaan niin paljon rakastaa.

Aamu oli keväinen, kirkkaasti paistoi aurinko ja keskellä pihamaata vihersi jo ruoho, vaikka seinustoilla näkyi vielä lunta ja jäätikköä.

Tunsin rinnassani äkkiä oudon, sanomattoman ahdistuksen, sain vaivoin ääneni kuuluville ja kutsuin hänet takaisin, kerran vielä. — Olet minun, Lauri, kuolemassakin olet sinä minun!

Hän kalpeni ja sulki silmänsä kuultuaan sanani, mutta tuokiossa oli hän taas entisellään, hymyili ja lausui; — Helvi, mitä sinä sanoitkaan, — voi hyvin, — näkemiin!

Hän meni ja minä seurasin häntä silmilläni niin kauvan kuin voin ja kun hän oli kadonnut näkyvistäni, sulkeuduin huoneeseeni, peitin akkunani, enkä sallinut kenenkään nähdä suruani. — Siitä asti olenkin karttanut päivän valoa ja ihmisten seuraa ja odottanut vaan yön tuloa, hiljaisuuden ja hämärän, jolloin saan olla suruni kanssa kahden.

Armi otti ystävänsä laihan, kylmän käden ja lämmitti sitä omassaan.

— Sinähän palelet.

— Niin, minua paleltaa aina, minun olemuksestani ovat kaikki elämän voimat ehtyneet, eikä olemassaolollani ole enää mitään merkitystä.

— Kenties palaa hän vielä.

Helvi pudisti päättään, veti poveltaan kirjekuoren ja ojensi sen Armille. Tämän sain muutamia viikkoja hänen lähtönsä jälkeen, joka totesi vaan sen, minkä aikasemmin olin aavistellut.

Armi veti kuoresta käsissä kuluneen paperiarkin, johon oli lyijykynällä kirjoitettu.

»Oma Helvini.

Nyt saat minulta ensimmäisen kirjeen, joka nähtävästi myös on viimeinenkin, sillä toisin kävi, kuin olimme odottaneet.

He pitivät minua yhtenä puolueemme »johtavista» muutamien julkisten puheitten perusteella, lakon aikana — sen mukaan saan tuomioni. Täällä minä nyt siis odotan päivää, jonka he määräävät minun lähtöhetkekseni.

Kun katselen täältä koppini ikkunasta ulos, näen kirkkaan keväisen päivän ja lehteä tekevät puut, en tahdo käsittää, että minun täytyy pois, mullan alle, pimeään, juuri silloin kuin olisin paraiten halunnut elää.

— Täällä sisällä on niin kumman hiljaista ja minua oudoksuttaa omien askelten kaiku.

Joskus tulee niin ahdistava tunne, on kuin minut pahoitettaisiin heittäytymään pohjattomaan syvyyteen, jossa ei mitään ääriä ole, ainoastaan pimeys ja tyhjiys.

Silloin valtaa minut kuvaamaton kauhu ja jäätävä kylmyys jäytää jäseniäni — tällaistako on kuoleman pelko?

Mutta meitä on monta, jotka nyt olemme telkien takana ja mietimme samaa.

Valkoiset luulevat hävittävänsä maastaan kaiken pahan, puhdistamalla sen punaisista, — eikö valkoisissa pahoja olekaan?

En vieläkään myönnä, että työväen aate olisi väärä, oikea on asiamme, vaikka se nyt on harhateille viety ja meidän johtajamme ovat meitä katalasti pettäneet.

Mutta minä en jaksa näitä asioita nyt enempää ajatella, minä muistelen vaan *sinua* ja sinun kanssasi kaikkea, mitä minulla on kauneinta elämässäni ollut.

Olen niin iloinen siitä, että luotit minuun vielä, että pidit minua ihmisenä, vaikka olinkin — punakaartilainen.

Jää nyt hyvästi, Helvi, minä kiitän sinua rakkaudestasi — surun sait vastalahjaksi minulta. Kun kuulet *sen* tapahtuneeksi, niin tiedät, että minun viimeinen ajatukseni sinä olit.

Älä sure, Helvi, sitä pyytää viimeiseksi
oma Laurisi».

Armi käänsi paperin kokoon ja huokasi syvään.

Vinttikamarissa oli syvä raskas hiljaisuus.

* * * * *

— — — Kuulitko, ikkunalasiin koputettiin, — sanoi Helvi ja hänen äänensä värisi.

— Se oli kenties joku vilussa värjöttävä pieni linturukka, joka ihastuneena lampun valoon, lensi lasia vasten — vastasi Armi, mutta Helmi vetäytyi vavisten hänen luokseen.

— Ei se ollut lintu, — minä kuulen sitä usein iltapimeässä, se on niin kauheata, on kuin seisoi *hän* siellä ulkona pimeässä ja pyrki sisälle lämmittelemään. Minä tahtoisin turvata ja suojata häntä, kuten ennen, mutta en saa, en voi nyt enää sitä tehdä.

— Helvi raukka — huokasi toinen ja kiersi käsivartensa hänen ympärilleen.

— Sinä, Armi, joka olet niitä korkeampia asioita ajatellut, sano, löytyykö mitään lohdutusta enää.

Hetken vai'ettuaan virkkoi toinen vakavasti:

— Helvi, sinun suuri, uskollinen rakkautesi on hänelle, niinkuin oli lampun valo sille viluiselle varpuselle. Se tulvii sinun sielustasi ja valaisee sitä tummaa yötä, johon hän on mennyt.

— Niin, Armi, mutta ruutu on välissä, ulkona jäätävä kylmyys.

— Lasi on hauras ja särkyy pian.

— Armi, niinkö sinäkin luulet, — voi kuinka minä odotan sitä aikaa! — sanoi Helvi ja katsoi ystäväänsä, silmissään hillitty riemu.

Syyttömät.

Vankilakoulun ensimmäinen opettaja kulkee pitkin kapeita, kumajavia käytäviä, jossa tavantakaa kohtaa tuttaviaan, talon harmaanjuovikas pukuisia asukkaita. He pysäyttävät hänet kysymyksillään ja pyynnöillään, eikä hän koskaan henno olla heidän toivomuksiaan kuuntelematta. — Hän on heihin tottunut, he ovat häntä lähellä, monivuotisia tuttuja monetkin.

Ja vaikka »länsipään» asukkaat ovat uusia ja vasta muutaman kuukauden tiilitalossa asuneet, ovat he jo huomanneet, että häntä uskaltaa asioineen lähestyä.

Nytkin kohtaa hän käytävässä kuullun punakaartilaisen, Vihtori Virtasen, joka nähdessään opettajan tulevan, pysähtyy odottamaan.

— Mitäs kuuluu Virtaselle? — Onko mitään erikoisempaa tänään mielessänne?

— Tuomio tuli.

— Vai jo tuli. No mikä nyt sitte oli oikeuden päätös?

— »Mullin tuomio» — henki pois!

— Mutta kuolemantuomioita ei enää panna täytäntöön.

— Kova se on sentään lievennettyäkin, — elinkautinen vankeus.

— Voihan tulla vielä uusia armahduksiakin — sanoi opettaja lohduttaakseen.

Vanki oli hetken vaiti ja katseli synkästi eteensä.

— On se sentään surkiaan kun sellaiseen kohtaloon pitää ihmisen joutua ja aivan syyttömästi!

— Olette siis ihan syyttä täällä?

— Ihan!

— Kuten kaikki toisetkin.

— Kaikkiko?

— Melkein kaikki sitä vakuuttavat.

— Eihän toki! On meidän joukossamme paljon roistoja ja rikollisia, jotka ovat tehneet paljon pahuutta, — mutta minä en ole tehnyt mitään sellaista, mistä tällaisen rangaistuksen olisin ansainnut.

— Mitenkä ne teitä sitte niin ankarasti tuomitsivat?

— No se kävi sillä tavalla, kun minä nyt opettajalle oikein selitän. Helsingin valtauksen aikana piilouduin minä ensin asuntooni ja sitte pakoilin jonkun aikaa missä milloinkin satuin suojan saamaan. Mutta kun minä toverien joukosta näin hävisin, luulivat he minun jo surmani saaneen. Sitte tulivat meikäläisille tilinteon päivät. Hädissään syytivät nyt toverini kaikki pahat tekonsa kuolleen miehen niskoille. Ryöstöt, murhat, räökkäykset, kaikki omat tihutyönsä sanoivat he kuolleen Virtasen tekemiksi.

— Olisiko sillä lailla saattanut käydä?

— Ihan varmaan!

Opettaja miettii.

Virtasen katse kiinnittyy vankiin, joka vartijansa saattamana kulkee pitkin poikkikäytävää. Hän alentaa ääntään ja osoittaa osatoveriaan:

— Tuokin tuolla, — suuri konna!

— Tunnetteko hänet?

— Tunnen toki tuon Ropposen, — pahantekijän, syyti sekin suuret syntinsä minun niskoilleni.

— No olipas, kun toisen niskoille...

— Sellainen se on, tuo Ropponen.

* * * * *

Vähän myöhemmin astui opettaja Ropposen selliin.

— Kah, opettaja, — olipa oikein hyvä kun tulitte, olen niin odottanut!

— Alkaako aika tuntua pitkälle?

— Pitkä on, ei tahdo päivästä loppua tulla.

— Sanovat ne muut, että tähänkin sentään tottuu, — lohdutteli toinen.

— Kun vaan saisi jotakin tekemistä millä aikaa tappaa. — Sitä minä ajattelin, että jos opettaja olisi toimittanut minulle maalausvehkeet, koska minusta nyt tuli talon vakinainen asukas.

— Joko olette saanut tuomionne?

— Johan sitä tuli minun osakseni, kun kuoleman tuomioita kaksittain antoivat.

— Voitte olla huoletta, ei niistä panna täytäntöön jos korkeintaan yksi, — naurahti opettaja.

— Tuskinpa sitäkään — onhan se armahdus..

— Niinpä kyllä, ei kukaan nyt enää henkeään menetä. — Istumista vaan tuli.

— Tuli sitä.

— Ropponen istui hetken vaiti ja näytti harmistuneelta, sitte puhkesi hän kiihkeästi puhumaan.

— Eihän se muuten niin harmittaisi, mutta kun ihan *syyttömästi!*

— Tekin siis syyttömästi!

— Tekin, sanotte, onko siis muitakin mielestään syyttömiä.

— Melkein kaikki, vain harvat tunnustavat mitään tehneensä.

— On sitä tehty yhtä jos toistakin, mutta *minä* en ole mitään rikosta tehnyt. Vahtipalvelusta vaan suoritin ja olinhan minä joskus jossakin mukana, jossa pahojakin tekivät, mutta sen minä vakuutan, että en sormeni päälläkään kehenkään koskenut, — mutta kun syylliset joutuivat kiinni... Minuahan luultiinkin ensin kuolleeksi kun en heti näyttäytynyt, niin silloin sälyttivät toverini omat syynsä minun päälleni.

— Tunnetteko Virtasta, jonka kanssa äsken käytävässä puhelin. Näin, että huomasitte meidät ohikulkiessanne.

Tunnen minä Virtasen, sen kelmin, tietääkö opettaja, että siinä vasta on mies, jolla on raskas syntitaakka, se poika ei häikäillyt käydessään käsiksi toisen omaan, ahnas on rahalle ja perso väkeville, tekee mitä tahansa, omaatuntoa, näettekös, ei ole miehellä ollenkaan. Se vasta on oikea kelju, tuo Virtanen!

— Tiedätekö, että, hän äsken tuolla käytävässä kertoi itselleen käyneen juuri samoin, kuin teillekin on käynyt.

— Älkää, opettaja hyvä, ikinä uskoko sen miehen valeita, vai kehtaa vielä puolustautua ja tekeytyä syyttömäksi, sen hävyttömyydellä ei olekaan mitään rajoja, oikeudessakin koetti se työntää omia konnan töitään minun niskoilleni — hirttää sen pitäisi, koko roiston, — vai sekin mielestään kärsii täällä *syyttömästi*.

Pataljoonan päällikkö.

Samaisen »länsipään» asukkaita oli myös pataljoonan päällikkö, johon kerran pyysin saada tutustua.

— Mielenkiintoinen mies, — virkkoi oppaani — paljon on hänestä tässä kaupungissa kapinan aikana puhuttu ja oli siitä muistaakseni »Työmiehessä» kirjoituksiakin. Jotkut punaset täällä vieläkin väittävät hänen myyneen Valkosille yhden rintamaosan, kuten heille oli sanottu ja itsepintaisesti he yhäkin pitävät kiinni siitä uskostaan, että ilman petosta ei heitä olisi voitu kukistaa, siksi muutamat tovereista vielä tänäkin päivänä karsain katselevat pataljoonan päällikköä — minä haen hänet nyt tänne.

Jään kansliahuoneeseen odottamaan.

* * * * *

Kohta saapui hän takaisin, muassaan tuo mainittu mies. Ijältään näytti hän olevan noin viisissäkymmenissä, keskikokoinen, leveäharteinen, kasvoiltaan aito suomalainen tyyppi, mutta erikoisesti pisti silmääni tuo harvinaisen voimakas leuka.

Pienistä, tummista silmistään luo hän minuun epäilevän, tutkivan katseen, kuin aikoisi sanoa: Mistäs nyt on kysymys, kun alkaa akkaväkeäkin tänne ilmestyä?

Tämä tutkimus ei kumminkaan kestänyt kauran. Pian palasi hymy noille järeille kasvoille, joilta ensin ilmennyt epäily oli kadonnut ja minun käteni hukkuu suureen, karkeaan kouraan.

Ilmoitin haluavani vaan puhella hänen kanssaan ja kuulla hänen kokemuksiaan kapina-ajoilta.

— No jutellaan vaan, koska on tuota aikakultaakin näin viljalti.

— Kuinkas ne päivät nyt täällä kuluvat?

— Mikäs siinä, menehän se, nyt varsinkin kun saan ottaa osaa töihin, onhan ajankulua, kun saa jotain näperrellä. Ei se kruunu töillään tapa, jollei ruuillaankaan repäse, nälkä vähän tahtoo tulla näillä annoksilla, minä olen aina tottunut niin riskisti syömään.

Sen miehen ulkomuodosta päättäen kyllä saattoi uskoa.

— Johtunee se tuosta tupakan puutteestakin, — jatkoi hän, — ei tässä surua muusta olisikaan, kun vaan saisi pitää pikanellikäärön taskussaan. Näettekös, kun äkkiä pitää luopua tupakasta, johon pienestä pojasta pitäin on tottunut, niin siitä tulee sellainen ainainen hiukastus.

— Mutta hyvissä voimissa näytätte olevan, useat täällä valittavat kovin heikontuneensa.

— Terve kuin pukki ja ihme kyllä, että olen yhä vielä elossa, vaikka niin moneen kertaan on jo uhattu ottaa henki. Ampua uhkasivat toverit, kuolemantuomion julistivat minulle valkosetkin ja, — tässä sitä yhä vaan ollaan. Tottapa se kuolemakaan ei tule, ennenkuin on aikansa tullut.

Olen minä tässä joskus itsekseni naureskellut, että ei tämäkään elämä niin vaikeata ole, kun oli se päällikkönä olo, eivät ne ole niinkään hauskoja, herrojen päivät, varsinkaan kun meikäläinen niille joutuu. Eikä siitä sitte päässyt poistumaankaan, ei vaikka miten yritti. Kerrankin kun pyysin eroa, sanoi rintamapäällikkö: — mikäs sun siinä on ollessasi? — En ole tällaiseen toimeen valmistunut, — selitin minä, — rupesin vaan tilapäisesti, kunnes ehtisivät valita uuden entisen sijalle, joka aina oli humalassa. — Pysy vaan siinä — sanoi hän — ei tässä kukaan ole valmistunut, en ole sotakenraali minäkään, olenpahan vaan ammatiltani räätälimestari, mutta täytyy tässä kuukin parhaansa koettaa. Kun taas kerran tuntui kovin työläälle, menin lääkärin luokse valittaen liikarastitusta, mutta ei se auttanut, — mikäs siinä, terveys oli hyvä.

Olin minä solttuna rintamalla mielellänikin ollut, suoritinhan nuorna miesnä kolmen vuoden sotapalveluksen, mutta ruveta päälliköksi ja vielä sellaisessa armeijassa, jossa ei ole järjestystä niin minkäänmoista, ei kuntoa eikä kuria, oli svaboda, näettekös, ja kukin eli niin, kuin häntä parhaiten huvitti.

Sitte vielä ne pirun ryssät. Niiden kanssa vasta oli ihmeessä, ei muuta kun yllyttivät miehiä pahantekoon, takavarikoimisiin ja kotitarkastuksiin. Kerrankin muuan miehistäni sanoi: Mitäs näillä kivääreillä tehdään, kun niitä ei saa käyttää?

— Etkös tiedä, että niitä käytetään rintamalla vihollista vastaan, eikä kotinurkissa — sanoin minä.

— Mutta kun ryssätkin...

— Mitäs sinä ryssistä, ne ovat valmiita taas jonkun ajan perästä tappamaan meidät kaikki, kun taas asiat tässä kääntyy, ettekö huomaa, miten ne ovat valmiita tyhjentämään meidän pankit ja rahalaitokset, miten paljon ne Turussakin ryöstivät ja veivät laivoihinsa.

— Niin, ne olivat anarkisteja — päätteli poika.

— No mistäs sen tiedät, mikä niistä on anarkisti, mikä joku muu, ryssä kun ryssä — sanoin minä.

Eikä niitä kanaloita taistelussa näkynyt, ei ainakaan rintaman niissä osissa missä minä olin mukana. Kirkkonummellakin ne vaan rintaman takana olivat korjailevinaan kuularuiskuja, mutta entäs kun taistelu oli loppunut ja minä sain toimekseni lastata vangit vaunuihin, niin jopas tulivat minun luokseni pyynnöllä, että saisivat tehdä niistä selvän. Kun selitin, että sellainen ei tule kysymykseenkään, pyysivät ne vielä, että antaisin heidän teloittaa edes johtajat samoin kuin he ovat omansakin teloittaneet. — Semmoinen se on ryssä, ei siinä ole miehen vastusta, mutta on julma ja verenhimoinen, kun pääsee voitetun vangin kimppuun. Monta kertaa teki mieleni antaa niille vasten taulua, mutta ajattelin sentään, — olkoot minun puolestani.

Sodan alkuaikoina minä olinkin vaan täällä Helsingissä, tehden vartiopalvelusta kahden komppanian kanssa, toiset kaksi minun pataljoonastani olivat jo aikasemmin lähetetyt rintamalle. Ja täällähän sitä oli elämää, kun kaikki oli alussa outoa, eikä kukaan tietänyt miten järjestää, ja kun yleinen, innostus vielä lisäksi meni miehille päähän. Kaikki olivat ankarassa toimessa, mutta kukin toimi oman päänsä mukaan.

Pahinta oli se yleinen vangitsemiskuume, ilman aihetta ottivat punakaartilaiset ihmisiä kadulta kiinni. Kerrankin toivat miehet minulle hyvin puetun nuorukaisen, joka näköjään oli jonkun hienomman herrasperheen jäsen. — Tässäkin on lahtari— esittää miehistä muuan.

— Mistäs tiedät, että on lahtari?

— Ka, näkeehän sen.

— Onkos sillä asetta, taikka onko se tehnyt mitään, mistä voidaan syyttää?

— Eikä ole, mutta me vaan tuotiin kun se on lahtari, — intti punakaartilainen.

— Tietäkääs nyt pojat, — sanoin minä, ja muistakaa kun sanon, että minulle ei ole annettu minkäänlaista määräystä vangituttaa ketään, olkoon hän lahtari tai mikä hyvänsä, ell'ei häntä julkisesti rauhanhäiritsijänä tavata. Meidän asiamme ei ole ketään pidättää, sitävarten ovat miliisi- ja tiedustelutoimisto — katsokaas pojat, kun jokainen hoitaa vaan omat asiansa, silloin kaikki käy hyvin.

— Pällikkö taitaa itse olla lahtari kun se pitää lahtarien puolta.

— Kuuloahan sen, lahtari se on ja kun se vielä, on entinen poliisi... katsos vaan, ettemme toimita sinua itseäsi tiedusteluosastoon, — uhkailivat minua miehet.

— Viekää pois, jos on mielestänne syytä, — sanoin minä, — mutta laskekaa ensin se »lahtarinne» vapauteen ja saattakaa se koriasti kotiinsa, koska nyt on myöhä ja matkalla voisi uusia ikävyyksiä sattua. Tällä hetkellä olen vielä teidän pällikkönne, — sanoin, ja totella niiden täytyi, vaikka pahaa murinaa ne pitivät mennessään.

* * * * *

Kerran taas aamulla aikaseen, tulivat miehet uudella tiedolla. — Lahtarien asepara löydetty keskeltä kaupunkia, missä asetta lyödään yön päivän kanssa, lakkaamatta. — Näetteköhän taas näkyjä — epäilin minä. Samassa soi puhelin.

— Se asepara, — no niin, mennään katsomaan sitä vapriikkia, — sanoin minä rykmentin pällikölle, joka oli puhelimessa.

Ja joukolla, juhlallisesti, lähdettiin sitä lahtarien asetehdasta valloittamaan.

Tämä sijaitsi, kuuleman mukaan, postikonttoria vastapäätä, kadun toisella puolella ja, — pihan perältä löytyi tosiaankin pajan näköinen, jossa nokinen mies takoa kalkutteli, korjaillen ympärillään olevia, aataminaikuisia aseita.

— Kenen käskystä työskentelet?

— Postin talouden hoitaja näitä korjauttaa, kuuluu aijotun jakaa näitä maaseutuposteljooneille — selittää seppä.

Jo minua olisi naurattanut taas tämä touhu, mutta totisena oli jatkettava tutkimuksia, piti kutsuttaa vielä se taloudenhoitajakin kuulusteltavaksi ja tehdä raportti rykmentin päällikölle. Vaikka minä selitin, että ne aseet ovat paljasta romurautaa, tuli senaatista määräys, että ne ovat takavarikoitavat, koska armeijassa oli taskuaseista puute, — tuossahan niitä nyt on, minä sanoin, eikä ole vaikea huomata, jos putoamaankin sattuu, kyllä sen helposti tuntee, milloin tasku tyhjenee — tuumasin minä — ja niin vietiin aseet työväentalolle, mutta maaseutuposteljoonit jäivät yhtä turvattomiksi kuin tähänkin saakka.

Tuskin olin minä ehtinyt majoituspaikkaani. Säätytalon toiseen kerrokseen, kun taas haettiin minua alakertaan ratkasemaan muuatta asiaa.

— No jo nyt on peeveli — sanoin minä, — olenko minä mikään santarmi tai dedektiiv! Ei muuta kun tutki ja selvitele, yhden jutun kun saa käsistään, niin jo paikalla keksivät uuden, onko tämä mitään sotamiehen työtä?

Kassakaapin luona seisoi punakaartilainen ja muuan siviilihenkilö, jonka heti arvelin taas lahtarina pidätetyn.

Tuo tuntematon punakaartilainen noputti kassakaapin ovea ja sanoi:

— Tämä on aukaistava ja minun on saatava sen sisällys.

— Entä sitte? — sanoin minä.

— Tämä herra on maisteri N. — hänellä on avain, mutta hän ei aijo aukaista sitä.

— Vai ei, — minkäs minä sille mahdan, ei minulla ole tämän asian kanssa mitään tekemistä.

Kuinka minä voin aukaista tuntemattomalle — sanoi maisteri, — ei hänellä ole mitään papereita, mitkä valtuuttaisivat hänen ottamaan haltuunsa kassakaapin sisällön.

Punakaartilainen otti taskustaan paperin ja sanoi: — pataljoonan päällikön on allekirjoitettava tämä.

— Ei ikinä! minä en tunne tällaisia papereita.

— Ei teidän tarvitse sitä avata, — sanoin minä maisterille.

— Onhan tässä alistuttava väkivallan edessä, — tuumi tämä.

Mutta minä vakuutin hänelle, että niinkauvan, kun minä olen täällä, ei hänelle väkivaltaa tapahdu tämän katon alla.

Siitä paikasta menin puhelimeen ja ilmoitin asian rykmentin päällikölle, joka käski lähettää miehet esikuntaan, mutta kun tulin takasin, oli huone tyhjä. Oven vartija ei tietänyt muuta, kun että molemmat miehet olivat menneet ulos. Maisterin kohtalosta en sittemmin ole mitään tietoa saanut, mutta sen toisen tulin tapaamaan heti toistamiseen.

Parin tunnin kuluttua haetaan minut autolla paikalliseen esikuntaan. Täällä istui se tuntematon tuloani odotellen. Minulta kysytään nyt juhlallisesti, olenko oikein vakinaisella palkalla ruvennut porvarien palvelukseen ja samalla julistetaan minut vangituksi ja pistetään kellariin, josta taas jonkun tunnin kuluttua sain astua vapauteen.

Voi, kun minua nyt sapetti! Pyysin rykmentin päällikköni ottamaan selvää minun asiastani, mutta minun annettiin vaan ymmärtää, että parasta on olla hiljaa ja pitää hyvänänsa saamansa solvaus. Menin yleisesikuntaan, mutta sielläkään ei ollut sen suurempaa lohdutusta, sanottiin vaan, että siinä tiedustelutoimistossa olisi niin paljon korjattavaa. — No eikös täällä sitte ole pääjohto? — sanoin minä — niinhän sen pitäisi olla, sanottiin, — mutta ei ne siitä välitä, tuumi se esikunnan jäsen.

Ei siinä sitte ollut muuta neuvoa, kun pyysin vaan, että toimittaisivat niin, että minut komennettaisiin rintamalle, mitä pikemmin, sen parempi.

Mutta ennenkuin se määräys tuli, sattui vielä muutamia hullunkurisia juttuja täällä. Niinpä kerrankin, kun olin kotona perheeni luona, syöksyi sisään muijaparvi, jotka tahtoivat tietää omaisistaan, jotka minä olin lähettänyt rintamalle. — Oli, näettekös, kysymys niistä kahdesta komppaniasta, joista minä en tiennyt sen enempää kuin hekään.

— Mutta päällikön täytyy tietää, koska on itse ne sinne lähettänyt — vaativat vaimot.

— Minä sain vaan määräyksen laittaa kaksi komppaniaa työväentalon pihalle ja kuulin vasta jälestäpäin, että ne olivat viedyt jonnekin Porin tienoille.

— Lieneekö minun mieheni elossakaan enää!

— Ja minun...

— Entä minä, jolta mies ja poika on lähetetty tapettavaksi...

— Päällikön täytyy saada selvä, ovatko ne vielä hengissä.

— Kuulin tässä eilen, että ensimmäinen komppania on kokonaan tuhoutunut.

— Se tietää sen, mutta koettaa salata.

— Mutta hyvät akat... — koetan minä väliin, vaan tiedättekös, siinä oli sellainen voivotus, huuto, ja parku, että mahdotonta oli saada ääntänsä kuuluville.

— Mutta meidän pitää saada nostaa miestemme tili — huutavat ne edelleen.

— Ei minulla ole mitään kassaa hallussani.

— Vai ei! — se tappaa meiltä miehet ja aikoo näännyttää meidät lapsinemme nälkään ja viluun.

— Rahastonhoitaja maksaa palkat — koetan minä selittää.

— Siellä me jo kävimme ja se neuvoi pataljoonan päällikön luokse.

— Siinä on tullut erehdys, kyllä se selviää, — koetan minä lohduttaa, — mutta kuka sitä kuunteli. Muijat vaan huusivat, itkivät, ja haukkuivat, että samanlaisija porvareita ovat omat johtomiehet, kuin lahtaritkin, samat ovat herroilla tavat, ketä tahansa olivatkin — ja kun vihdoinkin sain ne ovesta ulos, niin jo minä helpoituksesta huokasin, — siinä sitä vasta on ihminen pelissä, sellaisen kiukkuisen akkalauman kanssa.

* * * * *

Vihdoinkin viimeinkin pääsin rintamalle, mutta ei ollut helppoa sielläkään, kun piti hallita sellaista hillitöntä laumaa, saamatta käyttää minkäänlaisia rankaisukeinoja, piti muka olla toverikuri, — mutta ennenkuin siitä on apua, pitää joukon olla jo paljon kehittyneemmistä aineksista kootun.

Minultakin kun miehiä kaatui, täytettiin komppaniat aina uusilla tulokkailla, ne olivat kirjavaa kansaa, — kaikenlaisia maankiertäjiä, joutolaisia ja Kakolasta irtilaskettuja rangaistusvankeja, joita valitsematta oli punaiseen armeijaan pestattu — pahaa tekivät, mitäs muuta, — päällikön syy!

Minkäs niille sitten teki, kerrankin määräsin kiväärin pois mieheltä, rangaistukseksi varkaudesta, — ei muuta kun kimppuuni sain koko joukon.

Ja kun vastuksia sattui, kun saatiin suuria tappioita — päällikön syy, — sen niskaan purettiin pahat tuulet.

Muistan kerrankin sellaisen päivän. Huono oli ollut onni. — Tehtiin paluuta meren jäätä pitkin, joka ylt'yleensä oli märän lumisohjon peittämä. Kuulin pahaa ennustavaa murinaa ja koko joukko oli äkeällä päällä:

— Mitäs nyt tehdään, päällikkö, kun joka pojalla ovat kengänpohjat puhki, on aivan kuin paljasjaloin lumisohjussa lahnustelisi. On sekin komento, kun paperipohjaisia kenkiä jaetaan sotamiehille, — puhkesi jo puhumaan muuan.

— Sellaisia ne ovat kaartin kengät kaikki, pahvista vaan pohjat, onhan se surkeata, mutta minkäs minä sille nyt mahdan.

— Minkäs sille tarvitsekaan mahtaa, kun on itsellä hevonen.

— Tästä tämän saat! — sanoin minä ja astuin alas ratsuni selästä — jaksan minä kävelläkin.

— Päällikön pitää ratsastaa — huusi joukosta joku.

— Joutaa se vaan kävellä kuten muutkin, sillä ovat ehjät saappaat ja vielä kalossit päällä — tuumi toinen.

— Saappaat ovat omani, samoin kuin kalossitkin, niitä en ole kaartilta saanut, eikä niihin tule kenenkään mitään, mutta tuon hevosen saa ottaa, kenen on vaikeata kävellä — sanoin minä, ja jatkoin matkaani jalan, kunnes mieheni taas tulivat siihen yksimieliseen päätökseen, että päällikkö ratsastaa ja niin minut taas istutettiin hevosen selkään.

* * * * *

Meidät oli määrätty Viipuriin, mutta mikä lienee muuttanut päällystön mielen, — Hyvinkäältä sain kuulla, että oltiinkin menossa pohjoista kohti. — Minun olikin mieleeni tämä muutos.

— Onkos tämä mikään Viipurin tie? Sinä perkele olet meitä taas nokasta vetänyt, — kovenivat miehet minulle, kun oltiin tultu Toijalan asemalle.

— Rintama kun rintama, mikäs siinä, — sanoin minä — Viipuri tai Tampere, onkos väliä, missä vaan parhaiten apua tarvitaan — vai pelkäävätkös pojat sitä »Mannerheimin lihamyllyä» —.

— Ei pelätä, ei!

— No mennään sitte ja tehdään siitä selvä, ei tässä ole aikaa vuosikausia sotia käydä, muuten tulee nälkä ja tappaa kaikki. — Täytyyhän tästä viimein tulla loppu. — Sanoin minä ja se tuntui olevan miestenkin mieli.

— Ensi pyhäksi Vilppulan kirkkoon!

— Olkoon päätetty!

* * * * *

Se kävi sitte niinkuin kävi, niinä päivinä tulikin Vilppulan rintamasta selvä, vaikka tulos olikin toisenlainen, kun olimme toivoneet. Otimme osaa lopputaisteluun ja lyötynä, perin pieneksi huvenneena oli joukkoni, kun me lopuksi, monien vaiheiden perästä saavuimme Tampereelle.

Näkyi, että tänne olivat pakkautuneet punasten joukot kaikilta suunnilta. Koko kaupunki oli täynnä punakaartilaisia, asemahuoneetkin niinkuin nuijalla lyödyt.

Menin suoraan esikuntaan. Täällä kohtasi minua odottamaton näky. Miehet makasivat kaikki pitkin lattiaa ja pöydällä tyhjät konjakkipullot ja lasit todistivat, että täältä olivat kaukana surut ja huolet.

Ovi toiseenkin huoneeseen oli auki; — mikäs siinä, minä astuin peremmäksi. Täälläkin sama komento. Yksi käänsi kylkeään sohvalla, muut viruivat lattialla.

Minä ravistin olkapäästä sitä sohvalla nukkujaa, arvelen, että tuossa varmaankin on päällikkö, koska on ylempänä muita. Se örisi jotakin, mutta en saanut siitä selvää. Tein uuden yrityksen parantaen vielä äskeisestä.

— Etkös sinä perkele kuule, kun sanoin, että siellä se on nurkassa, se pullo — kiivastui unestaan häiritty...

— Hiiteen pullot, — sanoin minä — tässä on nyt tärkeämpiä puhuttavia, — missä on esikuntapäällikkö?

Muristen jotain käsittämätöntä painui tämä takaisin sohvaan, ollen jo uudelleen unessa. Huomasin jo, että siitä ei tule tolkkua, palasin takasin etuhuoneeseen ja onnistuin lopuksi valveuttamaan yhden noista lattialla nukkujista...

— Saisikohan täällä tavata esikuntapäällikköä, taikka puhutella edes jotakin esikunnan jäsentä? — kysyin minä.

Puhuteltu nousee istualleen ja kysii kohmeloista päätään.

— Jaa, — mitäs olis asiaa?

— Kunhan ensin saan kuulla, ketä minun on kunnia puhutella.

— Olen esikunnan varapuheenjohtaja.

— Minä olen N:n pataljoonan päällikkö. Tietääkös täällä esikunta, tai huvittaako teitä kuulla, miten Vilppulassa on käynyt.

— Oo ja, kyllä tiedetään.

— Minä tahtoisin tietää, mihin toimenpiteisiin on esikunta ryhtynyt.

Varapuheenjohtaja laskee kirousta, kuin ulkolukua, sitte hän röyhistää rintaansa, katsoo tuikeasti verestävillä silmillään ja sanoo: Sellaiset päälliköt ja sotamiehet, jotka peräytyvät rintamalta ilman esikunnan määräystä, eivät tarvitse muuta, kun antaa maistaa omia pistimiä.

— Omia pistimiä, oikein, olen kanssanne samaa mieltä, mutta se toimenpide olisi alotettava täältä esikunnasta.

— Vai täältä! Me olemme tehneet työtä yöt päivät, ihan tässä tulee hulluksi ihminen!

— Sen kyllä uskon, — sanoin minä — senverran tunnen tuon aineen vaikutusta — järjen se vie.

— Mitäs sinä siinä viisastelet? — äkämystyy varapuheenjohtaja.

— Mitäs minä, — näen vaan suuren määrän tyhjennettyjä pulloja, josta heti huomasi, että toimessa täällä kyllä on oltu, mutta nyt olisivat hyvät neuvot tarpeen, koska vihollinen on kohta niskassamme.

Varapuheenjohtaja ei vastannut, katseli vaan tylsästi eteensä, niinkuin ei olisi oikein tajunnut mistä oli kysymys.

Samassa tuli siihen muuan helsinkiläinen, jonka minä tunsin ja se alkoi kysellä, mikä on tähän alituisen peräytymiseen syynä.

— Juopottelu! — sanoin minä — täällä juodaan, rintamalla juodaan, kukin koettaa järjestää elämänsä niin mukavaksi kuin mahdollista ja miehet pyrkivät mikä lomalle, mikä pakosalle, päästäkseen ajoissa pois satimesta. Semmoinen on meillä komento. Kaikenlisäksi seuraavat Valkoset sitte vielä puhelinkeskustelujamme ja kuulevat koko tämän meiningin — mahtaa niitä naurattaa!

— Mistä sen tiedät? — kysyy varapuheenjohtaja.

— Kun oli mukanani telefonimonttööri, joka kahden miehen kanssa totesi asian.

Varapuheenjohtaja hyppäsi pystyyn ja kiljasi.

— Se on helvetinmoinen vale!

Jo suututti minuakin, sieppasin pöydältä konjakkipullon ja vähällä oli, että en nakannut sitä varapuheenjohtajan päähän.

— Vai valhe! — huusin minä — mutta tässä pullossa on konjakkia ja koko esikunta on sikahumalassa — onkos sekin valhe?

Tästä meidän kovaäänisestä keskustelustamme heräsivät vähitellen lattialla nukkuvat esikuntaherrat, minut julistettiin vangituksi ja teljettiin sivuhuoneeseen, mistä sitte pian sain vapaakyydin Helsingin tiedusteluosastoon.

Siellä suljettiin minut taas yksinäiseen suojaan, jonne usean tunnin odotuksen jälkeen vihdoinkin ilmestyi kaksi tutkijaa, jotka alkoivat minua kuulustaa.

— Missä ovat rahasi?

— Ne otettiin jo Tampereella.

— Paljonko niitä oli?

— Vähän yli neljätuhatta kaartin rahoja, omiani kuusikymmentä markkaa.

— Entä ne rahat, mitkä sait lahtareilta? — kysyy tiedustelija.

Olin ensin hämmästyä sanattomaksi, mutta pian minä ymmärsin yskän ja täytyi niille totisesti nauraa. — No on sitä älyä teidänkin päässänne joskus, — minä sanoin — olipa se hauska keksintö, minusta teitte syntipukin ja miehille varmaan on selitetty, että minä olin myynyt rintaman valkokaartilaisille. Silläkö te pelastitte oman nahkanne, johdettuanne ensin kaikki hunningolle.

— Mikä nyt on hunningolla?

— Kyllähän sen kohta näette, kun Valkoset ovat täällä.

— Et sinä niitä tänne asti saa, vaikka kyllä koetit tietä avata.

— Älä viitsi minun edessäni joutavia jutella, ei siitä ole tässä mitään hyötyä, uskotelkaa ihmisille mitä haluatte, mutta älä tuo minulle vasten silmiä noita lorujasi, joita et itsekään usko — puhelin minä.

— Ei se tarvitse muuta, kun viedään vaan suoraan jälle — sanoi tutkijoista toinen, joka tähänasti oli ollut vaiti.

— Viekää pois, — sanoin minä, — onhan teillä valta, mutta antakaa sentään ensiksi syödäkseni, ette suinkaan aijo minua nälkäisenä taivaaseen lähettää.

— Ei tämä ole leikin asia.

— Eipä ei.

— Olet sinä jo pääsi edestä pahaa tehnyt.

— No niin kuuluu, mutta minä olen ollut koko päivän syömättä...

Sain kun sainkin lopulta ruokaa, sitte istuttivat he minut umpinaiseen autoon ja niin sitä lähdettiin.

En muuta ajatellutkaan, kuin että matka päättyisi jälle, mutta ne veivätkin minut poliisikamarin putkaan.

Siellä sain levätä sodan rasisusten jälkeen. Ja kyllä minä nukuin, annoin mennä yöt ja päivät yhteen kyytiin, kunnes jo vallan sekosin ajasta.

Kerran kiipesin minä ikkunaluukulle ja sieltä näin, kuinka ilmassa leijaili suuret määrät paperintuhkaa. — Ahaa, ajattelin minä, — se tulee Säätytalolta, missä herrat polttavat papereitaan, tämä on lopun edeltä, nyt sitä varmaankin lähdetään käpälämäkeen, Valkoset taitavat jo ollakin lähellä.

Samassa aukeni putkan ovi ja sisään työntyivät ne kaksi tiedusteluosaston jäsentä, jotka olivat minua kuulostaneet.

— No terve mieheen, — sanoin minä, — jokos sitä nyt lähdetään jälle.

Ne ovat nolon näköisiä, eivätkä vastaa.

Aloin arvata heidän asemansa ja teki mieleni hiukan kiusotella.

— Aikovatkos herrat nyt asettua asumaan tähän vaatimattomaan kortteeriin.

— Aika aikansa kutakin, — vastasi toinen.

Sitte sain kuulla, että miliisi oli vanginnut koko tiedusteluosaston.

Minulle tultiin hetkistä myöhemmin ilmoittamaan, että olin vapaa ja sain mennä.

Mutta enpä tuosta hyvinkään iloinnut, kun muistin sen paperintuhan ja tiesin, että tuskin ennätän kotonani hyvästillä käydä, kun tulee toinen poika ja korjaa taas talteensa, niin kävikin ja täällä sitä nyt ollaan.»

— Täällähän sitä.

»Ja mikäs siinä, joudanhan minä täällä istumaankin, kunhan vaan aina olisi taskussa käärö sitä parasta *suutupakkaa*.»

Aatteen puolesta.

— Seis, ketä siellä!

Vartija kohottaa kiväärinsä ja tähtää kohden pensastoa josta kuului kahinaa ja hiljaista supatusta.

— Ulos piilostanne, muuten...

— Älä nyt helvetissä huuda, Mannila, luuletko täällä nyt lahtareita olevan — me vaan, neljä toveria... odotahan, — oletko yksin?

— Entä sitte? — milläs asioilla toverit liikuskelevat, epäilenpä aikeitanne, — joutuin tilille miehet!

— No älä nyt ole noin olevinasi, kuin mikäkin porvari — ei se tässä nyt enää kannata.

Miehet kömpivät esille, istuivat pitkälle penkille asemahuoneen edustalla.

Vartija nojasi kivääriinsä ja katseli heitä. Yö oli hämärä, kuukin kätkeytyi pilveen. Ei täällä oikein eroittanut toistensa kasvoja, mutta yksi tuntui kumminkin tutulle. — Tuon punapartaisen miehen oli hän jossain ennenkin nähnyt.

— Varkaisiinkos sitä ollaan menossa, vai mitä?

— Äläs huoli noin mahtaillen puhua, meitä on tässä neljä ja sinä näytät olevan yksin.

— Vaikka teitä olisi viisi, mutta aikomuksenne eivät ole oikeat, koska noin lymyillen kuljeksitte. Kuuluuhan sitäpaitsi valituksia jokaikinen päivä, kuinka punakaartilaiset ryöstävät ja varastavat seudun asujamilta, pannen puhtaaksi koko tienoon, — se on meille sentään suuri häpeä! — Minä puolestani olen aikonut armotta ampua sen, joka uskaltaa yrittääkin väkivallan töitä silloin, kun minä olen vahdissa.

— Älä suotta uhkaile, emme me sitä kumminkaan pelästy. Eikä tässä sitäpaitsi ollakaan varkaisiin menossa, vaan — kotiin.

— Kotiin! — vai karkulaisia. —

— Nimitä meitä kuten haluat, mutta ei yksikään, jolla hiukankin on järkeä päässään halua enää jatkaa tällaista elämää, — puhelee se punapartainen.

— Jassoo, vai sillätavalla ovat asiat, — mutta nytpä muistan; missä viimeksi tavattiin, sehän oli siellä suuressa kokouksessa viime syksynä Helsingissä, missä tämä sotakysymyskin oli keskusteltavana. Silloin minä vielä vastustin asiaa, mutta sinäpä se siellä intoilit silloin: — »aatteen puolesta, veljet, toverit» — No niin, nyt huudan minä taas sinulle, että aatteen puolesta pysyt paikallasi, vaikka tässä hetkessä lahtarit tulkoot!

— Mitä tuo nyt enää kannattaa, — olemmehan satimessa. Johtajamme ovat puikkineet ryssänmaalle pakoon, ja meitä ei ole enää kuin kourallinen jälellä täällä Lahden lähistöllä, vaan muutaman tunnin työ saksalaisen kuularuiskuille. Kaikki on

menetetty, miehiä karkaa laumottain joka yö, ja hullu on, joka jää. Kelle siitä on hyötyä, jos jäämme tänne saksalaisen teurastettavaksi taikka antaudumme vangeiksi lahtareille.

— Vai sieltäpäin nyt puhalttaa tuuli, — mutta sen minä sanon, että asiamme eivät olisi, niinkuin ne nyt ovat, ell'ei teidän kaltaisianne olisi joukossamme.

— Ei, Mannila, ei alkusyy ole siinä, sehän petti sieltä ylhäältäkin — meille valehdeltiin pitkin matkaa, puheltiin suurista voitoista ja uskoiteltiin tulevilla onnenpäivillä, samaan aikaan, kun jo itse valmistautuivat lähtemään ryssänmaalle piiloon, pelastaakseen lopputilistä, jonka hyvin jo tiesivät tulevan.

Kovin sitä saksalaisten tuloakin joukoilta salattiin. Tässä vielä pari päivää takaperin ammutti meidän komppanianpäällikkö pari miestä, jotka olivat sitä tietoa toisille levittäneet. — Näyttää kuin nuo päällikötkin yhä raaistuisivat, hengen vievät vähimmästäkin.

Punapartainen nousi:

— Tule mukaan, Mannila, vielä kadut, jos jäät.

— Vai vielä mukaan! — entä jos minä sanon, että teistä ei yksikään hievahda paikaltaan.

— Me menemme siitä huolimatta.

— Mutta jos minä ilmiannan teidät, tai lasken lävitse jokikisen, — te kurjat karkurit.

— Voithan koettaa.

— Mutta minä en viitsi, paetkaa te vaan ja koettakaa säilyttää sitä kallista henkeänne, minä seison vaikka viimeisenä ja sanon valkosille, kun tulevat, että asiamme on sittenkin oikea, vaikka väärät henkilöt joukkomme häviöön johdattivat.

— Jää sinä vaan tekemään selityksiä lahtareille, ne kyllä vastaavat sinulle, ajamalla, kuulun kalloosi, sen siitä hyödyt, kun rupeat heidän kanssaan viisastelemaan. — Näkemiin, Mannila.

Miehet loikkivat radan yli metsikköön, Mannila katsoi heidän jälkeensä kunnes hävisivät sinne, kuusikon pimentoon.

Syntyi syvä hiljaisuus.

Ilma on leuto ja äsken langennut vitilumi vuotaa vetenä kattojen räystäviltä alas.

Mannila istahti penkille ja paineli kiväärinsä perällä suojaiseen hyhmään.

Kaikki hänen sisälläänkin alkoi rau'eta ja sulaa, — hänen palava innostuksensa, hänen tähänasti horjumaton uskonsa köyhälistön oikean asian varmaan voittoon, tuntui jo luhistuvan, ja uuden yhteiskunnan ihanne oli hänen silmissään nyt, kuin suojaisten sadeilman pehmittämä lumilinna.

Mannila silmäilee väsyneesti eteensä.

— Tosin oli noilla tovereilla oikeinkin tavallaan, — mitä tämä nyt enää hyödytti, kun kaikki oli kumminkin menetetty.

Silloin muisti hän lähetin tuoman kirjeen komppanian päälliköltä, jonka äsken, noiden miesten tullen, oli taskuunsa työntänyt, — se koski vangittua asemapäällikköä, joka oli tuonne sisähuoneisiin suljettuna.

Mannila luki päällikkönsä määräyksen, — luki vielä toistamiseen ja paperi putosi hänen kädestään.

— Onko se mies hullu! tahtoo tapattaa ihmisiä ilman muuta, — onhan tässä jo kylläksi veritöitä tehty!

Hän otti ylös kirjeen, katseli sitä vielä kerran pisti sen sitte rypistettynä taskuunsa ja lähti kävelemään.

Vangitun vanhuksen kuva ilmestyi elävänä hänen eteensä: — Harmaa tukka, korkea otsa ja sellainen luja leuka! Koko olemuksessa on harvinainen voima ja tarmo, — kunnioitettava, miehekäs mies, — olkoot mielipiteensä mitkä tahansa. —

— Tänä yönä, — kuuluu määräys, — ei, sanon minä, — ei, vaikka mikä tulkoon!

Vartija astelee ripeästi edestakaisin, tallaten mustan polun valkoiselle pihamaalle.

— Onko tuokin nyt olevinaan oikeutta; — mies tuomitaan ammuttavaksi, ilman tutkimuksia ja kuulusteluja, — mistä syystä? — eihän häntä ole ase kädessä tavattu.

»Vastavallankumouksellinen» — sanoo komppanianpäällikkö, — hyvä, mutta mistäs sen tiedät, onko sinulla todisteita? — Mitä lienee sinulla taas tekeillä? — Olen huomannut sinun ennenkin ajavan yksityisiä pyyteitäsi vallankumouksen nimessä, —

lieneekö toimintasi nytkään niistä vaikutteista vapaa, mutta minulla et vaan teetä mitä tahansa.

Vartia käveli kiivaasti puhellen puoliääneen: — Minä en ammu sitä miestä, — vakuuttaa hän yhä, puoleksi itselleen, puoleksi päällikölleen, jonka tiesi parhaillaan kaupungilla pitävän öisiä ilojaan.

Hän sytyttää paperossin ja koettaa miettiä muuta, hakien ajatuksilleen uutta aihetta, mutta lyhyen kehän kierrettyään, palasivat ne takaisin siihen paikkaan, mistä olivat lähteneet.

Yö oli kulunut yli puolen. Vangittu asemapäällikkö huoneessaan viipyi yhä lamppunsa ääressä. Mannila näki, miten hän siinä istui, otsaansa käteen nojaten, — aavistikohan kohtalon, mikä häntä odotti.

Mannilan mieleen hiipi pelonsekainen levottomuus, kuin lähenevän onnettomuuden aavistus. Olo täällä ulkona tuntui niin oudon yksinäiselle ja mykkä kuusimetsä seisoi synkkänä kuin tulevaa tuhoa ennustaen. —

— Johan minä sen sanoin, että en sitä tee!

Kuin jonkinlainen yhteenkuuluvaisuuden tunne kasvoi nyt hänen ja tuon vangin välille, hänestä oli, kuin joku näkymätön käsi olisi merkittävästi kiertänyt sekaisin heidän kohtalojansa langat.

— Hän istuu siellä sisällä vangittuna ja minä täällä ulkona häntä vartioin, — mistä meidän välillämme vihollisuus? — emmekö yhtähyvin voisi olla yhdessä ja neuvotella miten tässä olisi meneteltävä.

Ja ääni siellä sisässä sanoo:

— Ei komppanianpäällikkö koskaan heitä sitä, kehen hän kerran on kyntensä iskenyt, ell'et tee sitä nyt, tapahtuu se toiste, — sinun täytyy pelastaa hänet tänä yönä, nyt on viimeinen tilaisuus, — pelasta hänet ihmisyyden nimessä!

Mannila poikkesi polultaan, astui likemmäksi ikkunaa, josta valo lankesi pimeälle pihamaalle.

Mies pöydän ääressä ei nostanut silmiään papereista, joihin oli syventynyt, — olivatko ehkä asiapapereita, kenties kirjeitä omaisille.

Vartija katselee häntä ristiriitaisin tuntein, sillä hänen sielussaan kuuluu taas toinen ääni.

— Luuletko, että hän, hieno herrasmies, lyö punikin kanssa veljen kättä ja antautuu kanssasi keskusteluihin ja vaikka hän ottaisi elämänsä sinulta kuin lahjana takaisin, halveksii hän sinua kumminkin koko sydäimestään. He pitävät meitä rosvoina, isänmaan pettureina, he inhoovat meitä ja taistelevat meitä vastaan, kuin pyhää sotaa käyden.

— Se on heidän asiansa — mutta hän on syytön, — ihmisyyden nimessä...

— Aatteen puolesta! — Mannila, — vastahan sitä äsken vakuutit tovereillesikin, — nytkö sinä jo ajattelet paeta ja viedä muassasi valkoisen vangin, — vihollisen.

— Aatteen puolesta, aatteelle uskollinen viimeiseen asti, — kertasi mielessään väsynyt vartia ja istahti penkille.

— Ihmisyyden nimessä, — kuului vielä, mutta vain jostain hyvin kaukaa.

* * * * *

Aamulla tuli komppanianpäällikkö tiedustelemaan, oliko käskynsä tullut täytetyksi.

— Ei! — paukautti Mannila, — sitä minä en ole tehnyt.

— Ja miksikä ei, kun minä kerran käskin.

— Eihän sitä ihmiseltä noin vaan henkeä viedä, ilman tutkimatta ja tuomitsematta, ei ollut edes minkäänlaisia papereita...

— Kun *minä* sen sanon, niin siinä se on tuomio, etkö sinä sitä tiedä, — perkele! Siinä on sitäpaitsi papereita, jos niitä haluat, — huomisaamuna se tapahtuu, tulen itse mukaan.

* * * * *

On kirkas keväinen aamu. Notkopaikoissa hohtavat vielä valkoiset lumet, mutta ilmassa väreilee jo voimakas keväinen tuoksu ja metsässä soi lintujen moniääninen laulu.

Synkkinä, äänettöminä kulkevat kuusikossa ne viisi miestä. Kaksi asestettua punakaartilaisista edellä, kaksi perässä, — keskellä vangittu asemapäällikkö.

Risto Mannila, toinen etumaisista vartioista kulkee kumarassa, katse kiinteästi maassa, kuin toivoisi hän sieltä löytävänsä ratkaisun siihen tuskalliseen kysymykseen, mihin hän kahden unettoman yön kuluessa on turhaan koettanut itselleen vastata: kumpaa ääntä olisi tullut totella?

Hän kääntyy ja katsoo vankiin. Tämän tyyni, kirkas katse kohtaa Mannilan katseen. —

Mannilan askeleet tulivat yhä raskaammiksi, kivääri olalla on kuin taakka, on kuin täytyisi hänen luhistua sen alle.

Kahden korkean petäjän väliin osoitetaan vangille paikka.

Hänen katseensa kulkee kuin hyvästellen kautta metsäisen kukkulan, sen alla aukeavan laakson ja kaukaisen kylän, joka puoleksi aamun autereisiin kätkeytyy.

Verkalleen kohooa vanhuksen käsi ja paljastuu harmaa pää.

— Peitetäänkö silmänne? — kysyy komppanian päällikkö

— Ei tarvitse, — tuli vanhuksen tyyni vastaus.

Mannila saa merkin, mutta hän seisoo liikahtamatta paikallaan.

Silloin astuu esiin käskyn saanut toveri, kohottaa kiväärinsä, mutta laukausta ei kuulu.

Komppanian päällikkö kiroaa ja komentaa esille kolmannen.

— Päällikkö, tuo mies ei osaa ampua! — huutaa Mannila — tämä on kidutusta! — Ell'en voi hänen henkeänsä pelastaa, en kumminkaan siedä nähdä vanhaa miestä rääkättävän — — yksi ainoa kuula, hyvin tähdätty, lopettaa silmänräpäyksessä tämän kidutuksen.

Kumahti laukaus keväisessä ilmassa ja kallioilta vastaili siihen moninkertainen kaiku.

Ääntä päästämättä horjahtaa maahan vanhus. Veri valuu hienona suihkuna ohimosta, punaten korvalliselta ne hopeanharmajat hapset.

* * * * *

Kuusenoksia viskelivät punakaartilaiset ruumiin päälle ja lähtivät painumaan rinnettä alas.

Mutta Mannila jäi mäelle. Lakitta päin, petäjän varteen nojaten hän vainajan luona seisoo.

Ja on kuin tuossa vierellä ilkkuisi joku: — Sinäpä sen teit, — sinäpä sen sittenkin teit!

— Aatteen puolesta — höpisee hän ja kasvoillaan on avuton, tolkuton ilme.

Sovinto.

Järjestyksenvalvoja koettaa hajottaa kokoontunutta kansaa.

— Hullu mies on ilmestynyt kylään, kulkee saarnaten talosta taloon ja sanoo tullessa korvesta, rakentamaan rauhaa veljesten välille.

— Mikä lienee, maankiertäjä.

— Pitäisi oikeastaan ottaa äijä talteen.

— Antaa sen olla, — ei tuo liene vaarallinen.

— Hän tekee kiihoitustyötä, hän on provokaattori — hänestä täytyy ottaa vaaria.

Mutta väkijoukon keskeltä kuuluu repaleisen, paljasjalkaisen vanhuksen ääni:

Voi veljet, saman heimon miehet, tehkää sovinto — älkää antako auringon laskea vihanne ylitse.

Ja hän joka ensin löi, tulkoon ja sanokoon, minä kadun ja anon anteeksi pahat tekoni.

Ja hän, joka vääryyttä kärsi, sanokoon sortajallensa, veljeni, minä annan sinulle anteeksi kaiken, sillä molemmat olemme me syntiä tehneet.

Älkää maksako pahalla pahaa, älkää kostako kärsimäännne vääryyttä, »sillä kosto on minun, sanoo Herra».

Voi veljet, saman heimon miehet, peskää jo veljesverellä tahratut kätenne ja polvistukaa meidän Jumalamme eteen, että hän ottaisi meidän päältämme vihan kirot ja armahtaisi vielä tätä onnetonta kansaa.

* * * * *

— Näinä vaikeina aikoina on jo moni järkensä menettänyt, — virkkoi joukosta joku.

— Täällä ei ole lupa puhua, — sanoo järjestyksenvalvoja ja hajottaa kansan.

* * * * *

Vanha Johannes kulkee edelleen, talosta taloon, kylästä kylään ohjaten aina askeleensa sinne, missä tuhoisimmin tuntuivat vihan jäljet.

Älkää olko pahaa vastaan, — älkää tuomitko, ettei teitä tuomittaisi.

Toiset ajavat hänet huoneestaan ulos, toiset hiukan säälivät höperöä vanhaa miestä.

* * * * *

Kerran tuli hän iltamyöhällä taloon, missä väki oli jo levolla. Emäntä vielä valvoi, alustaen taikinaa.

— Rauha huoneellesi, — lausui vanhus.

Huhu on kulkenut miestä nopeampaan, tulija jo tunnetaan talossa, emäntä vastaa tervehdykseen, hymähtäen surullisen katkerasti.

Vieras käy pyytämättä peremmälle ja istahtaa uuninpenkille.

Toinen jatkaa ääneti työtään. .

— Suuri suru on sydämelläsi, emäntä, ja silmäsi ovat paljon kyyneleitä vuodattaneet.

— Lienet, vieras, kohtaloni kylältä kuullut.

— En ole, mutta tunnen täällä tuvassasi hiljaisten hetkiesi huokaukset.

— Eipä tuo kummaa, jos jo tuntuisivatkin tämän talon kärsimykset vaikka matkojen päähän, semmoinen on täällä ollut tänä keväänä tuska, että vertaista ei ole ennen kuultu, — tupaan tulee raakalaisjoukko keskellä päivää, raastavat pöydän päässä einehtivän isännän, jonka sitten omalla pihamaalla pistimillään surmasivat. Ei tällaista elämää

ennen ole nähty, eläimiäkin koetetaan teurastaa tuskattomasti, mutta nuo raakalaiset koettavat hengenläähtöä hidastuttaa, nauttiakseen uhrinsa tuskista mahdollisimman kauvan.

— Voi niitä ihmisparvoja.

— Petoja ne ovat minun mielestäni, kun juuri samat ihmiset, joita tässä on vuosikausia auttanut ja elättänyt karkaavat tilaisuuden tullessa kimppuun ja vievät hengen.

Siinä on sitte kaikesta palkka.

— Eikö ollut mitään erityistä syytä?

— Eipä suinkaan, muuta kuin kateus, — tuohan se oli, Mäki Matti, ilmiantajana, hänen toimestaan ne roistot tähän taloon tulivat. — Tuossa on asunut meidän maalla jo lähes kymmenen vuotta, täältä sitä aina on Matin mökkiin apua haettu, täältä sitä aina on annettukin. Tänne ne tekivät töitä niin mies kuin vaimokin, kunnes lopulta vaatimukset palkkojen suhteen tulivat jo aivan kohtuuttomiksi, olisivat varmaankin tahtoneet kaiken, — tuli riita isännän kanssa, Matti lupasi kostaa ja — kosti.

Vanhus katseli nuorta naista silmissään suru ja sääli. Sitte hän hiljaisella äänellä virkkoi: — Jumala auttakoon sinua antamaan anteeksi Mäki Matille.

— Mitä sanotkaan vieras! — huudahti emäntä — sellaista rikosta ei Jumalakaan voi anteeksi antaa. — Onneksi saatiin Matti kiinni ja on jo tuomittu ansionsa mukaan.

— Rukoile, emäntä, joskus hänen puolestaan.

— Sitä minä en voi, — vastasi toinen kylmästi.

— Ja Mäki Matin vaimolla on seitsemän lasta, oletko tiedustellut heidän tilaansa?

— Vieras, miksi kiusaat minua, ei minulla ole mitään tekemistä heidän kanssaan.

— He ovat sinun lähimäisiäsi.

— Olivat kerran, mutta kun on välillä sellainen viha...

— Suuri viha on suurella rakkaudella sammutettava — tiedätkö, emäntä, Mäki Matin mökissä on suuri hätä, seitsemän pienokaista on nälkään nääntymässä ja äiti kulkee

horjuen kujasilla, etsien heidän ravinnokseen nokkosia, johon hänellä ei ole suuruksen tuoksua sekaan, — sinä, emäntä teet selvästä viljasta taikinasi.

— Tarkoitatko, vieras, että minun pitäisi jakaa leipäni veriviholliseni kanssa.

— Jumala käskää sinun auttamaan hänen pienokaisiaan.

— Mene pois, älä vaivaa minua enää, suruni on muutenkin kyllin suuri.

— Minä menen, mutta tulen huomenna takaisin. — Jos murheesi on kyllin syvä, auttaa se sinua kuulemaan sisästäsi puhuvan totuuden äänen. — Rauha tulkoon sinun murheelliselle sydämellesi — se oikea rauha, joka on totisen taistelun tulos ja voitto.

Autuaat ovat murheelliset, sillä he saavat lohdutuksen.

Autuaat ovat laupiaat sillä he saavat laupeuden.

Autuaat ovat rauhantekijät, sillä heidät pitää Jumalan pojiksi kutsuttaman, — lausuu mennessään vanhus.

Mutta emäntä pysähdyttää hänet vielä.

— Minne menet yöksi, vieras?

— Yövyin missä milloinkin, heinäladossa, navetan ylisillä, aina sentään olen suojan saanut, — viimeyön vietin Mäki Matin kurjassa mökissä, — ell'ei sinulla, emäntä, ole mitään sitä vastaan, otsin lepopaikkani täältä talosi ulkosuojista.

— Emäntä aikoi ensin antaa hänelle tilan tuvassa, mutta kuultuaan taas Mäki Mattia mainittavan sanoikin vaan:

— Tee kuten tahdot.

* * * * *

Vanhus valvoo tallin ylisellä, emäntä yksinäisessä kamarissaan.

Hän kääntyilee tilavalla vuoteellaan ja muistelee aikaa, jolloin siinä hänen vierellään nukkui toinen, hän, joka väkivaltaisesti oli riistetty elämästä, keskellä parasta miehuuden ikää.

Ja hänen, Tuomaan vaimon, vaadittaisiin antamaan anteeksi *niille!* — olkoot nyt oloissaan, itse he ovat kurjuuden päällensä vetäneet.

Hän veti peitteen päänsä ylitse ja koetti nukkua.

Uni ei tullut.

Hän näki vaan edessään Mäki Matin lapset ne olivat niin laihtuneet, että luita peitti vaan sinervä nahka.

Sekin Saimi, hänen kummityttönsä, jota hän oli ajatellut ottolapsekseen, kun omia heillä ei ollut. Siitä tuumasta ei kuitenkaan ehtinyt tulla valmista ennen kuin sattui se riita Matin ja Tuomaan välillä, siitä lähtien oli kumminkin puolin erossa oltu — mitenkähän saivat sen tytön pysymään Tapolasta poissa, varsinkin alkuaikoina, — se kun oli tottunut aina täällä käymään.

Se sairastuikin pian sen jälkeen, olisi silloin Matin mökillä apua tarvittu ja olisihan hän mennytkin, varsinkin sen lapsen tähden, mutta eihän sitä viitsinyt, kun oli tuossa juuri ollut niin olevinaan se Matti, huusi ja haukkui ja uhkasi Tuomalle näyttää, — niin tuumittiin mekin, että tulkoot nyt omin avuin toimeen.

Päivä jo valkeni, lintuset heräsivät ja keväisessä ilmassa kaikui helkkyvä laulu.

Emäntä jatkoi yhä mietteitään, oli kuin olisi tuossa vierellä ollut joku toinen, jolle hän selvitteli ajatuksiaan.

Tähän asti oli se vaan vaiteliaana kuunnellut häntä, nyt alkoi sekin ilmaista mielipiteitään.

Sinä tiesit sen, — sanoi se näkymätön — että Matin vaimo oli miehensä käytöksestä pahoillaan, kertoihan Siltalan Maija sen sinulle Sinä tiesit, että hänellä silloin oli suurin hätä, kun lapsi sairasti ja olisi pitänyt käydä kylillä töissä, aika oli kallis ja puute ahdisti kaikin puolin, — sinä annoit hänen kärsiä,- — toisen tähden.

Olisiko minun ehkä pitänyt mennä sinne ja nöyränä kysyä, jos saisin auttaa heitä, sen jälkeen kuin Matti oli...

... Matti loukannut ylpeyttäsi, siitä syystä jätit sinä tekemättä sen, minkä muuten olisit tehnyt, mikäs se oli muu kuin kosto, — sinäkin siis kostit — Oletko muuten tullut ajatelleeksi olivatko ne Matin syytteet niin peräti aiheettomat.

* * * * *

Emäntä suuttui ja ponnahti pystyyn.

Onhan mieletöntä syytellä itseään sellaisen vääryyden kärsittyään.

Mutta tuo toinen jatkoi hellittämättä:

Jos olisit silloin mennyt Mäki Matin mökille, jos olisit hyvällä palkinnut pahan, — kukapa tietää, mikä vaikutus tuolla teollasi olisi voinut olla vastaisiin tapahtumiin, — ehkä toisin olisi käynyt kun kävi.

Oliko siis minun syyni että niin kävi! — huudahtaa emäntä puoliääneen.

Joskaan ei syy ollut sinun, olisit voinut ehkä rakkaudella sammuttaa vihan ja torjua tuhon.

Emäntä astelee edestakaisin huoneensa lattiata ja hänen ruumiistaan pusertuu kylmä hiki. — Olenko minä järjiltäni, taikka olisiko mahdollista, että minullakin oli osani tässä kauheassa tapahtumassa, — kenties olisi Tuomas vielä elossa, jos olisin ajoissa ehtinyt apuun ja tukahduttanut vihan palon.

Hän putosi raskaasti tuolille, ikkunan ääreen, hän oli taistellut koko yön ja tunsu nyt olevansa lyöty ja seisoi syytettynä oman itsensä edessä.

Aurinko oli noussut, järven yllä liikkuivat valkeat usvat ja nurmikolla kiilteli öinen kaste.

Emännän otsa painuu kylmää lasia vasten ja suuret kyyneleet putoilevat valkeaksi maalatulle ikkunalaudalle.

Jotakin kovaa ja kylmää hänen sisässään samalla sulaa ja vaikka hänen mielensä on masentunut, tuntuu samalla kuin helpoittuisi, kevenisi kuorma.

Kun kulkijavanhus aamulla tuli tupaan, kutsui emäntä hänet kamariin ja he puhelivat kauvan kahdenkesken.

Ja ennen iltaa tiesi sen koko kylä, että Tuomas Tapolan leski oli suurilla kantamuksilla varustettuna, yhdessä sen kulkevan saarnaajan kanssa, mennyt Mäki Matin mökille ja tuntikausia viipynyt siellä.

Olihan se kaunis teko, mutta sellainen menettely ei tälläkertaa tuota vastaavia tuloksia.

— Aika on toinen, nyt vedetään jyrkät rajat.

— Me teemme oikeutta, me annamme kullekin ansionsa mukaisesti, — niittäkööt nyt sitä, mitä itse ovat kylväneet.

Niin sanottiin yhdellä puolen, mutta toisella taas hammasta purren puheltiin:

— Me emme armoa pyydä, emmekä armoa saa, — mutta me kostamme kerran vielä.

— Me kostamme kaiken kaiken, jumal'avita, — kosto on suloinen.

Ja vaeltava saarnaaja pidätettiin passittomana ja vietiin kuulusteltavaksi. Mutta matkalla vartija puoleksi leikillä, puoleksi ivalla kääntyi häneltä kysymään:

—No montakos sielua se ukkeli sai taivutetuksi sovintoon tällä paikkakunnalla.

— Tuomas Tapolan vaimon.

— Yhden ainoan vaan, — hymähti vartija väheksyen, mutta vanhus onnellisena jatkoi:

— En ole ihanampaa armonpäivää nähnyt, kun vihamiesten vaimot sisarina painuivat toistensa syliin. Siinä itkettiin ja iloittiin ja hän, jolla oli, jakoi leipänsä sille, jolla ei mitään ollut, – Siunattu oli se sovinnon päivä!

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK TUOMION JÄLKEEN ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE

THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE

PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the

phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-

use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- • You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- • You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies

of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.

- • You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- • You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement

violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses.

Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate.

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.